

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe (DURUKAN) KOPUZ

**Cumhuriyet Döneminde Mimarlık
Akımları ve Adana'daki Yansımaları**

88002

MİMARLIK ANABİLİM DALI

ADANA, 1999

Sevgili annem
Elif DURUKAN ve
Rahmetli babam
Erol DURUKAN'ın
anısına....

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ MİMARLIK AKIMLARI VE ADANA'DAKİ
YANSIMALARI

Ayşe (DURUKAN) KOPUZ
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık

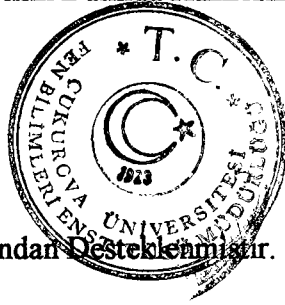
Bu tez 29.7.2022 tarihinde Aşağıdaki Jüri üyeleri Tarafından Oybirliğiyle Kabul Edilmiştir.

İmza:
Prof. Dr. Erkin ERTEN
DANIŞMAN

İmza:
Prof. Dr. Erdoğan GÜLTEKİN
ÜYE

İmza:
Yrd. Doç. Dr. Serpil ÇERÇİ
ÜYE

Bu Tez Enstitümüz Mimarlık Anabilim Dalında Hazırlanmıştır.
Kod No: 1633

Prof. Dr. Melih BORAL
Enstitü Müdürü
İmza ve Mühür

Bu Çalışma Araştırma Fonu Tarafından Desteklenmiştir. Proje No: FBE.99.YL.43

Not: bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER	SAYFA NO
ÖZ	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
ÇİZELGE DİZİNİ	IX
EK DİZİNİ	X
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	3
3. MATERYAL VE METOD	5
3.1. Materyal.....	5
3.2. Metod.....	5
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	7
4.1. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığını Hazırlayan Etkenler.....	7
4.1.1. 19.Yüzyılda Osmanlı Devletinin Sosyo-Ekonomik Konumu.....	8
4.1.2. 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlık Hareketleri.....	10
4.1.3. 19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinin Özellikleri.....	11
4.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığının Oluşumu.....	13
4.2.1. Cumhuriyetin İlanından Önce Türkiye'nin Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Konumu (1900-1923).....	13
4.2.2. Cumhuriyet Rejimine Geçiş Sürecinde Mimarlığa Bakış	15
4.2.3. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (1910-1930).....	15
4.2.3.1. Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Özellikleri...	19
4.2.3.2. Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Sonuçları.....	21
4.2.4. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisinde Yeni Yaklaşımlar Süreci.....	22
4.2.4.1.1930-1940 Dönemi Türkiye'nin Sosyo- Ekonomik Durumu.....	23

4.2.4.2. İşlevsel Mimarlığa Geçiş Sürecinde	
Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı.....	24
4.2.4.3. Kübist Akım.....	28
4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığının Gelişimi.....	30
4.3.1. 1930-1950 Dönemi Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi.....	31
4.3.2. Ulusal Mimarlık Sürecinde İkinci Ulusal Mimarlık Akımı	32
4.3.2.1. İkinci Ulusal Mimarlık Akımının Özellikleri.....	34
4.3.2.2. İkinci Ulusal Mimarlık Akımının Sonuçları.....	36
4.3.3. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Sivil Mimarlık	37
4.3.3.1. Ulusal Mimarlık Döneminde Sivil Mimariye	
Yaklaşımlar	37
4.3.3.1.1. Sivil Mimari Özellikleri.....	38
4.3.3.2. Sivil Yapılarda İç Mimari.....	40
4.3.4. 1930-1950 Yıllarında Yapı Endüstrisi ve Malzemesi.....	41
4.4. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Mimarlık Eğitimi.....	43
4.4.1. Eğitim ve Uygulamada Rol Alan Yabancı Mimarlar.....	45
4.4.1.1. Yabancı Mimarlara Karşı Mücadele.....	47
4.5. Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde İmar Hareketleri.....	48
4.6. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Adana Kenti ve Mimarlık.....	52
4.6.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Adana.....	53
4.6.1.1. 19. Yüzyıl'da Adana'nın Sosyo-Ekonomik	
Durumu.....	54
4.6.1.2. 19. Yüzyıl'da Adana'nın Kentsel Yapısı.....	56
4.6.1.3. 19. Yüzyıl'da Mimari Yapısı.....	58
4.6.2. Birinci Ulusal Mimarlık Sürecinde Adana.....	63
4.6.2.1. Kentin İl Sınırlarının Gelişimi ve Yerleşim Alanı	65
4.6.2.2. Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı.....	69
4.6.2.3. Birinci Ulusal Mimarlık Sürecinde Mimari	
Oluşumlar.....	71
4.6.3. Adana'da Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübist	

Mimarlık Yansımaları.....	77
4.6.4. İkinci Ulusal Mimarlık Döneminde Adana'nın Mimari	
Yapısı.....	84
4.6.4.1.1940-1950 Yıllarında Adana'nın Sosyo-Ekonomik	
Durumu.....	84
4.6.4.2. İkinci Ulusal Mimarlık Döneminin Adana'ya	
Yansımaları.....	85
4.6.4.3. Sivil Mimarlık Süreci ve Adana'daki Oluşumları	88
4.6.4.4.Sivil Mimarlık Yapılarının Özellikleri.....	89
4.6.5.Ulusal Mimarlık Sürecinde Adana'da Yapı Endüstrisi ve	
Malzemesi.....	91
4.6.6. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Adana'da İmar	
Hareketleri	92
5. SONUÇ.....	96
KAYNAKLAR.....	107
EKLER.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	205

ÖZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİMARLIK AKIMLARI VE
ADANA'DAKİ YANSIMALARI**

Ayşe (DURUKAN) KOPUZ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. Erkin ERTEN

Yıl:1999, **Sayfa:**205

Jüri

:Prof. Dr. Erkin ERTEN

Prof. Dr. Erdoğan GÜLTEKİN

Yrd. Doç. Dr. Serpil ÇERÇİ

Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi Türk mimarlığı ele alınarak, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel ortama bağlı olarak mimarlığın gelişim süreci araştırılmıştır.

19. yüzyıl Osmanlı Dönemi dahil olmak üzere, 1900'lerin başlarında bir arayış içerisine girdiği gözlenen Türk Mimarlığının ilk elli yıllık dönemi ele alınarak, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı, Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübist Mimarlık Akımları ile İkinci Ulusal Mimarlık Akımları dönemleri dahilinde incelenmiştir.

Cumhuriyet Döneminde, Türkiye'de ortaya çıkan mimari akımların perspektiflerinden bakılarak Adana İlindeki Cumhuriyet Dönemi yapıları incelenmiş bu yapılardaki mimari özelliklerinin yansımaları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adana Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Türk Mimarlık Akımları

ABSTRACT

Msc. THESIS

ARCHITECTURAL TRENDS IN REPUBLIC PERIOD OF TURKEY AND THEIR REFLECTIONS ON ADANA CITY

Ayşe (DURUKAN) KOPUZ

DEPARTMENT OF ARCHITECTURE
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
UNIVERSITY OF ÇUKUROVA

Supervisor :Prof. Dr. Erkin ERTEN

Year:1999 **Pages:**205

Jury :Prof Dr. Erkin ERTEN

Prof. Dr. Erdoğan GÜLTEKİN

Assoc. Prof. Serpil ÇERÇİ

In this masters thesis, Turkish Architecture in Republic Period is handled, where development of architecture related to the economical, social, political and cultural conditions of Turkey, are examined in details.

19th Century Ottoman Architecture with a 50 years period of Turkish Architecture beginning with 1900's has been searched in sequence; First National Architecture Trend, Rational-Functional and Cubist Trends finally Second Rational Architecture Trend are all investigated.

Looking through the perspective of Turkish Republic Period Trends, the architecture in Adana City during these periods are established according to the architectural properties of above mentioned Trends.

Key Words: Republic Period Turkish Architecture of Adana, Turkish Architecture Trends

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında beni yönlendirerek teşvik eden çok değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Erkin ERTEN'e katkılarından dolayı, Mimarlık bölümü Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Serpil ÇERÇİ'ye, Öğretim Görevlilerinden Ayşe KÖSE'ye, Arş Gör. İpek DURUKAN'a, Arş. Gör. Ayşe ÇEVİKER'e ayrıca sevgili eşim Mustafa'ya, kardeşim Ercan'a ve anneme gösterdikleri sonsuz sabır ve desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA NO

Şekil 4.1. Jansen'in hazırladığı Ankara'nın Genel Planı (Anonymous, 1973)....	50
Şekil 4.2. Tarihi Taş Köprü (Oğuz Baytok Arşivi).....	55
Şekil 4.3. 19. Yy'da Adana'nın Konumu (Anonymous, 1981).....	57
Şekil 4.4. 19. yy'da Adana'da Sel Baskını (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi).....	59
Şekil 4.5. Eski Hükümet Caddesinde Sel Felaketi (Oğuz Baytok Arşivi).....	59
Şekil 4.6. 19. yy'da Sokak Aralarında Pazar Yeri (Kasaplar çarşısı) (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi)	61
Şekil 4.7. Adana Eski İstasyon Binası.....	62
Şekil 4.8. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Adana, 1925-1927 (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi).....	64
Şekil 4.9. 1924 Yılı Adana Kent Planı (Anonymous, 1981).....	67
Şekil 4.10. Eski İstasyon Caddesi (Atatürk Caddesi) (Oğuz Baytok Arşivi)	68
Şekil 4.11. Kız Okutucu Mektebi (Oğuz Baytok Arşivi).....	71
Şekil 4.12. 1900 Yılında Yapılan Eski Vilayet Binası (Oğuz Baytok Arşivi).....	72
Şekil 4.13. 1930'larda Adana Fen Lisesi (Oğuz Baytok Arşivi).....	73
Şekil 4.14. Adana İstasyon Binası (Oğuz Baytok Arşivi).....	74
Şekil 4.15. İstasyon Binası Şimendifer Atölyesi (Oğuz Baytok Arşivi).....	74
Şekil 4.16. 1931 Yılında Gazipaşa İlkokulu (Oğuz Baytok Arşivi).....	75
Şekil 4.17. 1935'lerde Orduevi Misafirhanesi (Oğuz Baytok Arşivi).....	76
Şekil 4.18. 1930'larda Merkez Ziraat Bankası (Oğuz Baytok Arşivi).....	76
Şekil 4.19. 1930'larda Reşatbey Mahallesi (Oğuz Baytok Arşivi).....	78
Şekil 4.20. Reşatbey'de Bir Konut, 1930 (Oğuz Baytok Arşivi).....	79
Şekil 4.21. Atatürk Caddesinde "Sabancı" ve "Berkmen" Evleri (Oğuz Baytok Arşivi).....	79
Şekil 4.22. Hermann Jansen Tarafından Hazırlanan Atatürk Parkı Planı, 1935 (Oğuz Baytok Arşivi).....	80
Şekil 4.23. Atatürk Parkı Perspektivi, 1935 (Oğuz Baytok Arşivi).....	81

Şekil 4.24. Belediye Mezbahası, 1933 (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi).....	82
Şekil 4.25. Adana Eski Belediye Oteli, 1939 (Sözen, 1984).....	83
Şekil 4.26. Adana Adliye Binası, 1946 (Adana İl Yıllığı).....	86
Şekil 4.27. Eski Işık Dershanesi, 1946.....	87
Şekil 4.28. Ziyapaşa Bulvarında Aksoy evi, 1956.....	90
Şekil 4.29. 1930 Yılı Adana İmar Planı, Hermann Jansen (Anonymous, 1981)....	93
Şekil 4.30. 1940 Yılında Hermann Jansen'in Hazırladığı Adana İmar Planı (Anonymous, 1981)	94

Çizelge 4.1. 1800’lerde Yapılan Kamu Yapıları	63
Çizelge 4.2. Cumhuriyet Dönemi Sayım Sonuçları	65
Çizelge 4.3. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapıları	77
Çizelge 4.4. Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı Yapıları	83
Çizelge 4.5. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapıları	88
Çizelge 4.6. Resmi Kurumlara Ait Korunması Gerekli Kültür Varlığı Taşınmazların Listesi	95
Çizelge 5.1. Adana’da 19. yy’da Yapılan Kamu Yapıları.....	99
Çizelge 5.2. Adana’da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemine Ait Yapılar.....	100
Çizelge 5.3. Adana’da Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı Yapıları.....	101
Çizelge 5.4. Adana’da İkinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapıları.....	102
Çizelge 5.5. Adana’da 1800’lerde Yapılan Kamu Yapılarının Özellikleri.....	103
Çizelge 5.6. Adana’da Birinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapılarının Özellikleri....	104
Çizelge 5.7. Adana’da İkinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapılarının Özellikleri.....	106

EK DİZİNİ**SAYFA NO**

EK 1. Adana'daki Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları.....	113
1.1.1800'lerde Yapılan Kamu Yapıları ve Projeleri.....	113
1.2. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları ve Projeleri.....	122
1.3. Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübist Mimari Yapıları ve Projeleri	170
1.4. İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları ve Projeleri.....	180
EK 2. Adana'da Cumhuriyet'ten sonra Önemli Olayların Kronolojisi.....	197
EK 3. Atatürk'ün Adana'yı Ziyaretleri.....	201
EK 4. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurul Kararı.....	204

Ek Şekiller Dizini

Şekil 1. Büyük Saat Kulesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	117
Şekil 2. Büyük Saat Kulesi.....	117
Şekil 3. Eski İstasyon Binası Zemin Kat Planı	118
Şekil 4. Eski İstasyon Binası Birinci Kat Planı (TCDD Arşivi).....	118
Şekil 5. Kız Lisesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	119
Şekil 6. Adana Kız Lisesi	119
Şekil 7. Kız Lisesi Bodrum Kat Planı.....	120
Şekil 8. Kız Lisesi Zemin Kat Planı	120
Şekil 9. Kız Lisesi Birinci Kat Planı (Kız Lisesi Arşivi).....	120
Şekil 10. İnkılap İlkokulu Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	121
Şekil 11. İnkılap İlkokulu.....	121
Şekil 12. Eski Vilayet Binası Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	135
Şekil 13. Eski Vilayet Binası.....	135
Şekil 14. İstiklal İlköğretim Okulu Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	136
Şekil 15. İstiklal İlköğretim Okulu.....	136
Şekil 16. Adana Fen Lisesi Vaziyet Planı.....	137

Şekil 17. Adana Fen Lisesi	137
Şekil 18. Adana Fen Lisesi Bodrum Kat Planı.....	138
Şekil 19. Adana Fen Lisesi Zemin Kat Planı.....	139
Şekil 20. Adana Fen Lisesi Birinci Kat Planı.....	140
Şekil 21. Adana Fen Lisesi Boyuna Kesit.....	141
Şekil 22. Adana Fen Lisesi Ön Görünüş.....	142
Şekil 23. Adana Fen Lisesi Enine Kesit..	142
Şekil 24. Adana Fen Lisesi Yan Görünüş.....	143
Şekil 25. Adana Fen Lisesi Yan Görünüş (Ergeç, 1996).....	143
Şekil 26. İstasyon Binası Vaziyet Planı.....	144
Şekil 27. İstasyon Binası	144
Şekil 28. İstasyon Binası Zemin Kat Planı.....	145
Şekil 29. İstasyon Binası Birinci Kat Planı.....	146
Şekil 30. İstasyon Binası İkinci Kat Planı.....	147
Şekil 31. İstasyon Binası Ön Görünüş.....	148
Şekil 32. İstasyon Binası Şimendifer Atölyesi.....	149
Şekil 33. İstasyon Binası Enine Kesit (TCDD Arşivi).....	150
Şekil 34. İstasyon Lojmanı Ön Görünüş.....	150
Şekil 35. İstasyon Lojmanı Zemin Kat Planı.....	151
Şekil 36. İstasyon Lojmanı Birinci Kat Planı.....	151
Şekil 37. İstasyon Lojmanı Çatı Arası Planı (TCDD Arşivi).....	151
Şekil 38. Gazipaşa İlkokulu Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	152
Şekil 39. Gazipaşa İlkokulu.....	152
Şekil 40. Orduevi Misafirhanesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	153
Şekil 41. Orduevi Misafirhanesi.....	153
Şekil 42. Orduevi Misafirhanesi Zemin Kat Planı.....	154
Şekil 43. Orduevi Misafirhanesi Birinci Kat Planı.....	154
Şekil 44. Orduevi Misafirhanesi Ön Görünüş.....	155
Şekil 45. Orduevi Misafirhanesi Enine Kesit.....	155

Şekil 46. Orduevi Misafirhanesi Arka Görünüş.....	156
Şekil 47. Orduevi Misafirhanesi Yan Görünüş (Orduevi Arşivi).....	156
Şekil 48. Merkez Ziraat Bankası Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	157
Şekil 49. Merkez Ziraat Bankası.....	159
Şekil 50. Merkez Ziraat Bankası Bodrum Kat Planı (Rölöve Projesi).....	158
Şekil 51. Merkez Ziraat Bankası Zemin Kat Planı.....	159
Şekil 52. Merkez Ziraat Bankası Birinci Kat Planı.....	160
Şekil 53. Merkez Ziraat Bankası Bodrum Kat Planı (Rölöve Projesi).....	161
Şekil 54. Merkez Ziraat Bankası Zemin Kat Planı.....	162
Şekil 55. Merkez Ziraat Bankası Birinci Kat Planı.....	163
Şekil 56. Merkez Ziraat Bankası Enine Kesit (Rölöve Projesi).....	164
Şekil 57. Merkez Ziraat Bankası Enine Kesit (Restorasyon Projesi).....	165
Şekil 58. Merkez Ziraat Bankası Ön Görünüş.....	166
Şekil 59. Merkez Ziraat Bankası Yan Görünüş (Tüzün, 1986).....	167
Şekil 60. Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)	168
Şekil 61. Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü.....	168
Şekil 62. Adana’da Ucuz Evler Mahallesi “A” Tipi Ev.....	175
Şekil 63. “A” Tipi Ev Ön Görünüşü.....	175
Şekil 64. “A” Tipi Ev Arka Görünüşü.....	175
Şekil 65. Adana’da Ucuz Evler Mahallesi “B” Tipi Bitişik Evler Zemin Kat Planı	176
Şekil 66. “B” Tipi Ev Ön Görünüşü.....	176
Şekil 67. “B” Tipi Ev Arka Görünüşü.....	176
Şekil 68. “B” Tipi Ev Enine Kesit.....	176
Şekil 69. “C” Tipi 3 Odalı Bitişik Evler Zemin Kat Planı.....	177
Şekil 70. “C” Tipi Ev Ön Görünüşü.....	177
Şekil 71. “C” Tipi Ev Siluetleri.....	177
Şekil 72. Adana’da Ucuz Evler Mahallesi Sıra Evler Zemin Kat Planı.....	178
Şekil 73. Sıra Evler Ön Görünüşü.....	178
Şekil 74. Sıra Evler Arka Görünüşü (Arkitekt Dergisi).....	178

Şekil 75. Adana Eski Belediye Oteli Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	179
Şekil 76. Adana Eski Belediye Oteli.....	179
Şekil 77. Eski Işık Dershanesi Zemin Kat Planı.....	186
Şekil 78. Eski Işık Dershanesi Birinci Kat Planı.....	186
Şekil 79. Eski Işık Dershanesi Enine Kesit.....	186
Şekil 80. Eski Işık Dershanesi Yan Görünüş.....	187
Şekil 81. Eski Işık Dershanesi Yan Görünüş.....	187
Şekil 82. Eski Işık Dershanesi Ön Görünüş	187
Şekil 83. Eski Işık Dershanesi Arka Görünüş (Akyüzlüer, 1995).....	187
Şekil 84. Adana Büyükşehir Belediyesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi).....	188
Şekil 85. Adana Büyükşehir Belediyesi.....	188
Şekil 86. Adana Büyükşehir Belediyesi Zemin Kat Planı.....	189
Şekil 87. Adana Büyükşehir Belediyesi Birinci Kat Planı (Yeğin, 1999).....	190
Şekil 88. Adana Adliye Binası Vaziyet Planı (Adliye binası Arşivi).....	191
Şekil 89. Adana Adliye Binası	191
Şekil 90. Adana Adliye Binası Zemin Kat Planı (1948).....	192
Şekil 91. Adana Adliye Binası Birinci Planı.....	193
Şekil 92. Adana Adliye Binası Zemin Kat Planı (1978).....	194
Şekil 93. Adana Adliye Binası Birinci Kat Planı.....	195
Şekil 94. Adana Adliye Binası (Yan) Ön Görünüşü.....	196
Şekil 95. Adana Adliye Binası (Yan) Arka Görünüşü (Adliye Binası Arşivi).....	196

1. GİRİŞ

Cumhuriyetinin 75. Yılı'nın geçen yıl kutlanmasıyla Cumhuriyet rejiminin önemi ülkemiz açısından bir kez daha hatırlanmıştır. Cumhuriyetin ülkemize getirdiği yenilikler mimarlık alanında da yoğunluklu olarak hissedilerek, mimarlık dönemlerinin oluşum ve gelişimini doğrudan etkilemiştir.

Bu çalışmada; Cumhuriyet Dönemi Türk mimarisinde yaşanan değişiklikler önce Türkiye genelinde daha sonra Adana ili özelinde araştırılmıştır. Adana'da Cumhuriyet dönemi inşa edilen yapıların etkilendiği akımlar, mimari özellikleri ve konumları tespit edilerek, dönemler dahilinde incelenerek Türkiye'de yaşanan Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Akımlarının Adana'daki yansımaları araştırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, "Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığında Ulusal Mimarlık Süreçleri" araştırılarak, bu süreçlerinin oluşumunda, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik konumu irdelenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığını hazırlayan etkenler ve 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti mimari oluşumlarında batı etkisi konu edilmiş ve Türk Mimarlık düşüncesine giren mimari hareketler özetlenmiştir. Daha sonra Cumhuriyet Dönemi Türk mimarisinin oluşumu, erken Cumhuriyet dönemi mimarisinde yeni yaklaşım süreçleri, Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığının gelişimi, ulusal mimarlık süreçlerinde mimarlık eğitimi ve Cumhuriyet döneminde imar hareketleri incelenmiştir.

İkinci bölümde; Adana ili Cumhuriyet dönemi yapıları, alan araştırması yapılarak incelenmiştir. Adana ilinin Cumhuriyet dönemi öncesi sosyal, kentsel ve mimari yapısı belirlenerek, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı; Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübist Mimarlık Akımı; İkinci Ulusal Mimarlık Akımları ayrı ayrı ele alınarak, akımların özellikleri ve nitelikleri saptanmıştır. Her dönemin sonunda, dönem içinde yapılmış Adana'da uygulanan mimari ürünlerine yer verilerek bu akımların yapılara yansıma biçimleri araştırılmıştır. Ayrıca Ulusal mimarlık süreçlerinde Adana'da yapı endüstrisi ve malzemesinin gelişimi ve imar hareketlerine yer verilmiştir.

Ekler bölümünde Cumhuriyet Döneminde Adana yapıları mimari özellikleriyle tanıtılmış; Adana’da Cumhuriyetten sonra önemli olayların kronolojisi ve Atatürk’ün Adana’yı ziyaretleri anlatılmıştır.

Sonuç olarak Türkiye’de yaşanan Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığının Adana ili mimarisi üzerine etkileri belirlenerek; bu süreçten mimarlık akımlarının yansımaları ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemde, Adana ilinde Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı yoğun bir şekilde yaşanmış ve önemli eserler ortaya çıkarılarak, tescilli olmayan yapılar için Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından koruma altına alınmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Yapılan araştırmada, Cumhuriyet Dönemi Türk mimarisi sürecinde Adana ile ilgili bir çalışmaya rastlanamamıştır. Sadece Adana ili tarihi kent dokusu üzerine bir inceleme yapıldığı gözlenmiş, ancak Cumhuriyet Dönemi Mimari etkileri ve yapıları üzerine bir inceleme yapılmadığı saptanmıştır.

Üstün Alsaç'ın 1976 yılında hazırladığı "Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi" başlıklı doktora tezinde; Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin mimarlığa getirdiği düşünce ürünleri üzerine araştırma yapılmış, Cumhuriyetin Türk mimarlığına getirdiği nicel ve nitel değişimler incelenmiştir. Sonuç olarak çeşitli tarihsel perspektiflerden bakılarak günümüz Türk mimarlığının yeri belirlenmiştir. Türk toplumunun kültürel birikim sürecinde Cumhuriyet rejiminin, yeni mimarlık ürünleri oluşumunda katalizör görevi gördüğü tespit edilmiştir. Bu döneme ait bazı tamamlayıcı bilgiler, ek olarak tez sonunda verilmiştir.

İnci Aslanoglu'nun 1980 yılında "1923-38 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı" adlı doktora tezinde; sosyal, ekonomik, kültürel ortam değişimi ve mimarlığa yansımaları incelenmiştir. Ele alınan 15 yıllık dönemde, izlenen fonksiyonel ve üslupsal gelişmeler ve farklılaşmalar değerlendirilerek genel nitelikleri anlatılmıştır. Ülke ekonomisine uygun, yerli olanaklarla yaratılabilecek ulusal bir mimarlıkla oluşmamasına karşın, dönemin Türk mimarlığının gelişme süreci içinde önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Bülent Tarım'ın 1983 yılında yazdığı "Cumhuriyet Dönemi Mimarlığına Genel Bakış ve Öneriler" başlıklı doktora tezinde, Cumhuriyetin kurulmasında 1983 yılına kadar mimarlığımızdaki değişim incelenmiştir. Mimarlığın başlangıcından günümüze kadar geçirdiği evrim ve mimarlığın ana belirleyicileri, dönemler dahilinde araştırılmıştır. Özetle, mimarlığın temel öğelerinin dengesinin iyi kurulmadığı dönemlerde mimarlığın yaratıcılıktan uzaklaştığı sonucuna varılmıştır.

Metin Sözen'in 1984 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları aracılığı ile yayınladığı "Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı" kitabında, Cumhuriyet dönemini; Birinci Ulusal ve İkinci Ulusal Mimarlık Akımları olarak incelemiştir. Bu dönemlerde

özellikle büyük şehirlerde yapılan yapıların fotoğraflarına ve projelerine yer verilmiştir. Tespit çalışması niteliğinde olan bu kaynakta, mimarlık hareketlerinde yaşanan değişiklikler anlatılarak; dünyadaki ünlü mimarların yapılarına benzer yapılar yapıldığı saptanmıştır.

Figen (Durmuş) Karaman'ın 1992 yılında yaptığı "Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Ulucami Çevresi İçin Koruma Amaçlı Bir Çalışma" adlı yüksek lisans tezinde Adana geleneksel sivil mimarisine ait genel planlama ilkeleri, cephe tipolojileri incelenmiş, Ulucami çevresindeki tarihi dokunun fiziksel ve sosyo-kültürel yapısı araştırılarak bölge için koruma amaçlı uygulama planları geliştirilmiştir. Bölgeye ve çevreye uyan yeni kullanım amaçları, müdahale biçimleri bunun için gerekli örgütlenme ilkeleri ve finans kaynaklarının temini anlatılmıştır. Sonuç bölümünde, yapılarda iyileştirme yaparak tarihi dokunun sosyal statüsünün yükseltilmesi, bölgeye uymayan işlevlerin kaldırılarak yeni işlevler getirilmesi öngörülmüştür.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanıyla ülke genelinde yeni rejiminin öngördüğü değişim ve dönüşümler birçok alanda hızla uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişim ve dönüşümler mimarlık alanında da hissedilerek, arayış sürecindeki mimarlığın yeni bir döneme girdiği gözlemlenmiştir. Cumhuriyet dönemi diye adlandırılan bu dönemin Adana’da kent yaşamına yansımaları ve oluşturduğu mimarlık ürünleri etrafı bir biçimde araştırılmıştır.

Ülke genelinde Özellikle İstanbul ve Ankara kentlerinde, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı ile ilgili şimdiye kadar yayınlanmış tezler ve kitaplardan, 1935 yıllarından itibaren yayınlanmaya başlayan “Arkitekt”, “Mimar” ve “Mimarlık” dergilerinden, üniversite ve şehir kütüphanelerinden elde edilen belgeler ile Adana’ya ait resim, skeç, plan vb. gibi dökümanlar tez çalışmasında temel materyal olarak kullanılmıştır.

Adana kenti hakkında çeşitli bilgiler; kitaplar, tezler, makaleler ve yerel gazeteler (özellikle Güney Medya Gazetesi aracılığı ile) bulunmaya çalışılmış, yöre insanından ve ilgili mimarlardan kent tarihi ile ilgili bilgiler alınmıştır. Yapılan araştırmalarda, Cumhuriyet Dönemi öncesine ve sonrası Adana iline ait çeşitli gravürler, fotoğraflar sağlanarak kentin mimari gelişimi hakkında yeterli bilgi elde edilmiştir.

Özellikle Cumhuriyet Döneminde yapılan kamu yapıları ile ilgili bilgiler ve projeler; ilgili birimlerin arşivlerinden, İnşaat Daire Başkanlığı birimlerinden veya sözkonusu yapının restorasyonunu gerçekleştiren mimarlardan elde edilmiştir. Ayrıca kamu yapılarında daha önce çalışmış olan yaşlı insanlarla röportaj yapılarak söz konusu binaların yapım tarihi, kimler tarafından yapıldığı vb. bilgiler alınmıştır.

3.2. Metod

Adana kentinde, Cumhuriyet dönemi mimarlık çalışmasında görsel analiz uygulaması başlıca metod olarak kullanılmıştır. Özellikle kamu yapılarının incelendiği araştırmada, yapı çözümlerine ait saptamalar ile , ölçüm ve gözlemler gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, kent ölçeğinde bu yapılar hakkında bilgiler sağlanırken yapıların projeleri incelenmiştir. Elde edilen projelerin yetersiz kaldığı durumlarda binaların gerekli görülen bölümleri için rölöveler çıkarılmıştır. Bina yapım sistemi, cephe düzenlemeleri, malzeme ve mekan kullanımları ile ilgili bilgiler ise gözlemler doğrultusunda saptanmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye’de 1923 yılında Cumhuriyet rejiminin ilan edilmesi nedeniyle, 1923 yılını takip eden mimarlık dönemi “Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı” olarak belirlenebilir. Bu dönemdeki Türk mimarlığını hazırlayan ortamın daha önceki dönemlere, özellikle 1900’lü yıllara dayandığı görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi; yeni bir yönetim ve yaşama biçimi olarak Cumhuriyetin izlediği aşamalara paralel bir oluşum, gelişim ve yerleşim süreci izlemiştir. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ve ardından gelen yaşamsal yenilikler mimarlık alanını doğrudan etkilemiş; Cumhuriyetin rejim olarak önerdiği toplumsal ve yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. 1920’ler ve sonrasında dünyanın ve Türkiye’nin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ortamına göre oluşan değişiklikler bu bakışa yeni, ama birbirini izleyen dönemler olarak yansımıştır.

Ülkenin Kurtuluş Savaşından henüz çıktığı bu süreçte, ulusal bilincin yüksek olduğu; toplumu etkileyen ulusal düşüncelerin mimarlığa da yansıdığı gözlenmektedir. Bu nedenle özellikle Cumhuriyetin oluşum ve gelişim süreçlerindeki mimarlık hareketleri “Ulusal Mimarlık” kavramının çatısı altında değerlendirilmektedir. Bu bölümde bu süreçlere sırasıyla yer verilecektir.

4.1.Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığını Hazırlayan Etkenler

Mimarlık, hakim üretim biçimindeki değişiklikleri bütün özellikleriyle yansıtan, politik, ekonomik ve sosyo-kültürel ortamın değişmesinden kaynaklanan bir olgudur (Ural,1974). Buna bağlı olarak Cumhuriyet Dönemi mimarlık düşüncesini hazırlayan ortam ve etkenler, dönemin sosyal ortamının, kültürel yapısının ve gelişme düzeyinin birer göstergesi niteliğindedir. Bu veriler Cumhuriyet Dönemi mimarlığının genel çizgilerinin belirlenmesinde yardımcı olmakta, mimarlık ortamının nasıl olgunlaşıp geliştiğini anlamamızı sağlamaktadır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı incelendiği zaman, kökenlerinin daha önceki mimarlık dönemlerine uzandığı görülmektedir. Bu anlayışla Cumhuriyet

dönemini meydana getiren koşullar, etkilendiği akımlar ve Osmanlı Devletinin dağılma döneminin araştırılması sonucunda elde edilen bilgiler ışığında Cumhuriyet Dönemi mimarlığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Üstün Alsaç; toplumların geçirmiş oldukları ekonomik, politik düşüncesinden ve içinde bulunduğu sosyal çevreden etkilenmeyen bir sanatın düşünülmemeyeceğinden söz etmektedir. Osmanlı devletinin son döneminde geçirdiği toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimler aynı şekilde sanatına dolayısıyla mimarisine de yansımış, Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının oluşmasını doğrudan etkilemiştir (Alsaç, 1976).

Cumhuriyet Dönemini etkileyen sebeplerin anlaşılması için o dönemde ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik konumu bilmek yararlı olacaktır.

4.1.1. 19. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nin Sosyo-Ekonomik Konumu

14. yüzyılın ikinci yarısında oluşmaya başlayan Osmanlı Devleti varlığını uzun süre devam ettirmiş, bir devletin uzun bir zaman zarfında geçirebileceği dönemleri geçirerek 16. yüzyılda politik, ekonomik ve sosyal açıdan en üst seviyesine ulaşmıştır. Kısa süren bu yükseliş döneminde, Osmanlılar tüm dünyaya hakim olmuştur (Tarım,1983). Ancak bu yükselişi 17. yüzyılda gerileme dönemi izlemiştir; sonraki yüzyıllarda bu gerileme dönemi devam etmiştir.

19. yüzyılda gerileme dönemi devam ederek ülkenin geçirdiği ekonomik krizler, bir çok alanda etkilerini göstermiştir.

Bu dönemde sosyal yapıda görülen farklılaşmalar mimari fonksiyonları da değiştirmiş; yeni konstrüksiyon yöntemleri, yeni yapı gereçlerinin kullanılmaya başlanması ve bunun sonucunda üretim koşullarının toplumsal ve kültürel değişmelere bağlı olarak değişmesi, mimarlık alanındaki fikir ve düşünceler de geleneksel biçimlere göre değişmesine sebep olmuştur (Tarım,1983).

Osmanlı Devleti Lale Devri (1703-1730) ile bir değişim sürecine girmiş, "Batılılaşma" adı altında ülke genelinde reformlar yapılmıştır. İlk olarak askerlik alanında başlayan değişimler zamanla her alanda kendini göstermeye başlamıştır. Çeşitli aşamalar geçirerek gelişen Türk toplumunun, kültürel yaşantısında görülen batı

etkisi mimarlık alanında da hissedilmeye başlanmıştır. 19. yy'da Osmanlı mimarlığı da ülkenin geçirdiği toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimlerine paralel olarak gelişmiştir (Alsaç,1976).

1699 yılında imzalanan Karlofça antlaşmasıyla siyasal açıdan bir gerileme dönemine giren Osmanlı İmparatorluğunda batı uygarlığı artık belirgin bir şekil almıştır. Bu arada batıda ulusçuluk akımının İtalya, Almanya gibi ülkelerde hızla yayılmaya başlamasıyla, bünyesinde bir çok toplumu barındıran Osmanlı İmparatorluğu olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Örnek olarak 1830 yılında Yunanistan Osmanlı topraklarından ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Alsaç,1976). Yıllarca birçok milletler topluluğu ile refah içinde yaşayan bir millet görünümünde olan Osmanlı İmparatorluğu milliyetçilik akımıyla bünyesinden kopan milletler dışında asıl kurucusu olan Türklerin milliyetçilik düşüncesini geliştirmesine yol açmıştır (Yavuz,1973). Fakat Osmanlı İmparatorluğu için bu olay bir parçalanma dönemi oluşturmuştur.

1850'lere gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğunun sanayisi tamamen çökmüştür. Batılılaşma hareketleri ve Tanzimat olayı ile toparlanmaya çalışılmış fakat bu da yararlı olamamıştır. Bu hareketler aksine Osmanlı İmparatorluğundan ithal edilecek ürünlerin alınmasını kolaylaştıracak, bir taraftan da kapitalist ülkelerin üretim maddelerinin imparatorluk içinde yayılıp satılmasını hızlandıracak, ekonomik, politik, hukuki, eğitimsel, ideolojik ve kültürel kurumlar oluşturacaktır (Ural, 1970).

Somer Ural 1974 yılında "Mimarlık" dergisinde yazdığı bir makalesinde Osmanlı İmparatorluğunda 18. ve 19. yüzyıllarda , yeni üretim güçlerinin ortaya çıktığını, kapitalist ilişkilerin gelişmeye başladığı ve Avrupa kapitalizminin ekonomik, politik ve kültürel kontrolünün gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu dönemde üst yapı genellikle feodal niteliğini korumakla birlikte, Avrupa kapitalizminin egemenliğine bağlı ve yeni toplum güçlerinin çıkarlarını yansıtan, ideolojik ve felsefi akımların da meydana geldiğini de savunmaktadır (Ural, 1974).

Çeşitli dönemler içinde giderek artan ekonomik krizler ve siyasal olaylar sonucu Osmanlı İmparatorluğu, giderek geleneksel değerlerinden uzaklaşarak batı düşüncesi egemenliğine girmeye başlamıştır.

4.1.2. 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlık Hareketleri

19. yüzyılda, Osmanlılarda edebiyatta, mimarlıkta, resim ve müzikte batı etkisi açıkça görülmeye başlanmıştır. Yabancı ülkelerin diğer sanat dalları gibi, mimari akımları da ülkemizde mimarlar tarafından benimsenip uygulama alanı bulmuştur.

Bu bağlamda mimarlık alanındaki ilk olarak batı etkisi süsleme alanında görülmüş, bu dönem yapıları incelendiği zaman ağırlığın süslemeye verildiği anlaşılmıştır.

18. yüzyıl ikinci yarısında, yabancı mimarların tasarım ve uygulamalarda etkin olmaya başlamaları, 19. yüzyıl boyunca da devam etmiştir. Yabancı mimarlar batıdaki gelişmeleri Türk-İslam dünyasının şimdiye kadar ulaştığı mimariyle sentezleyerek, yeni Osmanlı mimarlığını oluşturmaya çalışmışlardır.

Yine ülkemizde, 19. yüzyılda birçok mimari akımların yer aldığı görülmüştür. Birinci Dünya savaşına kadar kargir süslemeli mimari devam etmiştir. Bu tür yapılar azınlıkların çoğunlukta yaşadığı yerlerde bazen da Greko-Romen tarzının kullanıldığı yapılarda görülmektedir (Sözen,1984) Çağın estetik hakim zevki, Antik Grek, Gotik, Rönesans vb. gibi üslupsal özellikler yeniden canlanarak gerek kamu yapılarında gerekse sivil mimari özelliklerinde hissedilmektedir (Kortan,1996).

I. Mahmut zamanında geleneksel süsleme öğeleri yerini Avrupa Barok ve Rokoko süsleme öğelerine bırakmıştır. Osmanlı'da bu akımlar yeni bir sentezle yorumlanmış, daha sonra bu süsleme uygulaması Osmanlı Barok ve Osmanlı Rokoko olarak adlandırılmıştır. O dönemde yapılan Barok-Rokoko süslemeli çeşmeler ve küçük eşyalar bu mimariye örnekler oluşturmaktadır (Alsaç,1976).

1789'da tahta geçen III. Selim batıdan gelen Barok , Rokoko ve benzeri akımların devam etmesini sağlamıştır. Askerlik alanında yenilikler getirilmiş, askeri yapıların sayısı artırılmış ve aynı zamanda başkent İstanbul olmak üzere kentlere yeni görünüm kazandırılmıştır. Boğaziçi çevresinde yapılan saraylar, kışla, okul ve benzeri yapılar bu döneme örnek oluşturmaktadır (Eldem,1974).

19. yüzyılda bazıları Ermeni asıllı olmak üzere Türkiye'ye bir çok yabancı mimar gelerek Osmanlı mimarlığının şekil almasında etkin olmuşlardır. Osmanlı

padişahlarının kendilerini desteklemesinden yararlanan bu mimarlar bir çok alanda görev almış hatta cami mimarisinde dahi çalışmışlardır. 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile batıdaki gelişmelere bir özlem duyulmuş ve yabancı mimarlar tarafından anıtsal ve seçmeci bir yöntemle yeni eserler üretilmiştir (Sözen, 1984).

1850'lerden sonra yabancı ülkelerde başlayan milliyetçilik hareketleri, ülkelerin ulusal mimarlık düşüncelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eski üslupsal özelliklerini yeniden yorumlayarak Neo-Romantik, Neo-Gotik, Neo-Rönesans gibi yeni akımlar başlatılmış, zamanla bu akımlar da rasyonel temellere dayanan seçmeci (eklektik) mimarlık düşüncesi altında toplanmışlardır (Richards, Mock, 1966).

Ancak seçmeci akım her ne kadar biçimsel düzeyde olsa da, konstrüksiyona önem vermektedir. Yapılan Greko-Romen tarzında sütunların düzenlenmesi konstrüksiyona verilen önemin bir belirtisi niteliğindedir (Alsaç, 1976).

1890 yıllarında mimarlık alanında başlayan "Art Nouveau" akımı, 19. yüzyılın olumsuz seçmeci Eklektisizm ve Neoklasisizm' ine karşıt olması bakımından önemlidir. Ahşap dokulu yapılarda Art Nouveau akımı kullanılarak batıdaki mimariden bir çok noktada ayrılıklar görülmüştür. Bu tutumla, Kortan'a göre belki de daha güzel sonuçlara ulaşılmıştır (Kortan,1996). Bunun yanı sıra Arts and Crafts hareketi de Art Nouveau kadar ülkemizde yer almıştır.(Eldem,1939).

Sonuç olarak, 19. yüzyıl ülkemiz mimarisinde önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ülkemize bir çok yenilikler getirilmiş ve batı mimarisi yaşanmıştır. Örneğin Güzel Sanatlar Akademisi bu dönemde kurulmuş, meslek loncaları kapatılmış, mimarlık hizmetleri saraydan bağımsız olarak kurulmuş Nafia Nezareti tarafından görülmeye başlanmıştır. Ayrıca batılı anlamda bir belediye örgütünün kurulması da bu döneme rastlamaktadır (Alsaç,1976).

4.1.3. 19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinin Özellikleri

Klasik mimari yapıları olan ve Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılayan; cami, külliye, saray, han , hamam gibi yapıların yanı sıra yenileşme eylemlerinin gerektirdiği okul, kışla, yönetim yapıları, banka, postane, istasyon gibi geleneksel Türk

Mimarlığının tanımadığı yeni mimarlık fonksiyonları 19. yüzyılda Türkiye'ye girmeye başlamış ve bu yapılar için de yoğun çalışmalar yapıldığı dikkati çekmiştir (Alsaç,1976). Dönemin mimari özelliklerini yansıtan yapılar 19. yüzyıl Türk mimarlığını anlatan birer belge niteliği taşımaktadır.

Bu dönemde yapılan yapıların plan ve konstrüksiyon şeması incelendiğinde, klasik Osmanlı mimari özelliklerini devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Sadece cami planlarında küçük değişmeler, kubbe kasnaklarında yükselme, yapıların biçimlendirilmesinde eğrisel öğeler ve ayrıntılarda plastikleşmeye gidilmiştir

Genel olarak Ermeni ve Rum asıllı mimarların yapılarında “sıra pencere” sistemini kullandıkları görülmüştür. Pencere yapımında, ahşap, kargir binalarda dikine “bir’ e iki” oranı uygulanmıştır (Eldem,1939).

Bu bağlamda 19. yüzyılda ülkemizde, bir çok yabancı mimar görev almışlardır. Bunlardan biri Yıldız Sarayı’nın köşklerini ve Boğaziçi’ndeki birçok ahşap yalı ve konağını yapmış olan İtalyan Art Nouveau ustası Raimondo d’Aronco’dur. Otto Ritter ve Helmuth Cuno 1908’de etkileyici bir klasik Alman -Bavyera üslubundaki Haydarpaşa Gar’ını yapmışlardır. Fakat İstanbul kentinin mimarisini belirleyen mimarlar Vallaury ve Jacmund’dur. Akademik konumları itibariyle de genç mimarlara kendi estetik mimari ölçülerini aktarmışlardır.

Bu yabancı mimarlar tarafından 19. yy sonuyla 20. yy başlarında, başkent İstanbul’da büyük binaların yapıldığı dikkati çekmektedir. Alexandre Vallaury’nin yaptığı Mekteb-i Tıbbiye ve Arkeoloji Müzesi de bu yapılara bir örnekleşturmaktadır (Anonymous, 1935).

Fakat zamanla, çok köklü bir şekilde süregelen Osmanlı İmparatorluğu döneminde gelişen mimari, 19. yüzyılın sonlarına doğru artık özelliğini kaybetmeye başlayarak son arayışlara girdiği görülmektedir. Ayrıca mimarlığın kalfa denilen Ermeni ve Rum mimarların elinde anonim bir şekilde geliştiği, bu dönemde kamu yapılarında görülen yeniliklerin sivil yapılarda gerçekleşmediği; bununla birlikte eski yöntemlerden kopma olduğu dikkati çekmektedir (Alsaç,1976).

Bu nedenle, 19. yüzyılın sonlarına doğru bilim, felsefe ve sanatta gelişen yeni akımlar, yeni bir çağın başlayacağını göstermektedir (Kortan,1996). Böylelikle yeni

mimarlık akımları oluşmaya başlamış ve bu dönemde yapılan süslü yapılar ile batı mimarlığını bizlere ulaştırılmıştır.

4.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığının Oluşumu

Cumhuriyet Dönemi Türk toplumu açısından büyük değişimler dönemi olmuştur. Türk toplumu Cumhuriyet ile birlikte başta yönetim biçimi olmak üzere, ekonomik yapısını, hukuk düzenini, kılık kıyafetini, yazısını , takvimini kısaca tüm yaşam biçimini değiştirmiştir (Tarım, 1983).

Mimarlık ve kentleşme olgusu, toplumun ekonomik, politik, ideolojik ve kültürel yaşam faaliyetlerinin bir göstergesi ve sonucu olmaktadır. Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin Türk toplum yapısındaki etkilerini anlayamak için, Cumhuriyetten önce ülkenin durumunu bilmek yararlı olacaktır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı oluşurken Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel durumu ve ülkenin içinde bulunduğu koşulların, dönemin oluşmasını hangi yönde etkilediği önem kazanmaktadır.

4.2.1. Cumhuriyet'in İlanından Önce Türkiye'nin Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Konumu (1900-1923)

Birinci Dünya savaşı sonunda Almanlar uğruna savaşa girmeye sürüklenen Türkiye, Mondros Mütarekesi ile tam olarak yağma edilmiş, ülkenin ekonomik ve politik bağımsızlığı açık olarak sona ererek, istilacılar tarafından topraklarına el konmuştur. Bu nedenle Türk halkı toprak bütünlüğü, ekonomik ve politik bağımsızlığını sağlamak amacıyla yeni bir devrime yönelmiştir. Mücadele Türk aydınlarının önderliğinde, İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı Anadolu eşraf din adamları, işçi-köylü ve küçük esnafın desteği ile, bütün yurt ölçüsünde yayılarak milli bir nitelik taşıyarak başarıya ulaşmıştır (Ural,1974).

1919-1923 devrimi ile artık çok milletli Osmanlı merkezi sona ererek yerine milli bir devlet ve Cumhuriyet rejimi yerleşmiş ve ilk TBMM 23 Nisan 1920'de

toplanmıştır. Bu toplantıda her türlü giyim ve görünümde; yani hem Osmanlı hem de modern batı giyim tarzında insanları görmek mümkün olmuştur (Sözen, Tapan,1973). Belki bu görünüm, ülkenin geçireceği reformların bir göstergesi niteliği olma bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye bu dönemde savaştan yeni çıkmasının da etkisiyle büyük boyutlu ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşamakta, bunun yanı sıra savaştan sonra, geriye harap olmuş bir ülkeye sahip olmaktadır. Ekonomik durumun bu kadar zayıf olduğu dönemde, bağımsızlıklarını elde etmek zorunda kalmışlar ve bunun için acil çözümler aramışlardır (Sözen,1973).

Bu arayış içerisinde; 1923 yılında, ülkenin ekonomik durumunu gözden geçirmek için İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’nde “Teşvik-i Sanayi Kanunu” kabul edilmiştir. Bu kanunda, özel sermaye girişimlerine daha uygun koşullar getirilmiş, yurt içindeki işletmeleri koruyarak, ihtiyaçların yurt içinden alınmasını zorlamıştır. Ayrıca her alanda kalkınma, yeniden örgütlenme çabası içerisine giren ülkeye yabancı mimarların daha çok gelmesini de öngörmüştür (Aslanoğlu,1973).

Daha sonra 1924 yılında tekrar toplanarak İzmir İktisat Kongresinde tarım alanında özel teşebbüsü desteleyecek olan Ziraat Bankasının devlete verilmesine, sermaye birikimlerinin sanayi alanına kaydırılmasına ve 1925 yılında İş Bankasının kurulmasına karar verilmiştir. (Yavuz, 1973)

Bu dönemde meydana gelen Atatürk devrimlerini unutmamak gerekmektedir. Çünkü gelişen ve değişmekte olan Türkiye’de, Atatürk devrimleri bir dönüm noktası oluşturmuş ve Türk toplumu üzerinde çok etkili olmuştur. Belki de bu kadar güçlü olmasının nedeni, Atatürk’ün Kurtuluş savaşında gördüğü toplumun birlik olma gücünden kaynaklanmaktadır (Alsaç,1976).

Atatürk devrimlerinin iki amacı vardır. Birincisi padişahlık düzenini ortadan kaldırmak yerine çağdaş modeller koymak, ikincisi Türk ulusal bilincini kuvvetlendirmektir. Atatürk bu yolla topluma, politik olarak örgütlenmesini kendi sorunlarına sahip çıkmasını öğretmiş ve sonuçta bu amacında da başarılı olmuştur (Alsaç,1976).

Cumhuriyet rejimine bağlı olarak ekonomik alanda yapılan tüm bu yenilikler ülkenin yavaş yavaş toparlanmasını sağlamıştır.

4.2.2. Cumhuriyet Rejimine Geçiş Sürecinde Mimarlığa Bakış

1908 inkılabıyla, kapitalist düşüncenin hakim duruma geçmesiyle, kültür, sanat, edebiyat ve mimarlığın niteliği ve toplumsal fonksiyonu değişikliğe uğramıştır (Ural,1974).

20. yüzyılın başında, 1908 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'nın kültürel alandaki girişimlerinin en çok etkilediği alanlardan biri de mimarlık olmuştur. Bu Fırkanın en önemli önderlerinden biri olan Ziya Gökalp düşünceleriyle mimarlıkta yeni bir ortam yaratılmasını sağlamıştır (Sözen, 1984).

4.2.3. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (1910-1930)

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu 1900'lere yaklaşırken dağılmak üzereydi ve bunu önleyebilmek için çözümler aranıyordu. Çözüm olarak ya Osmanlı Uluslar Topluluğunun ya da, İslam Ülkeler Birliğinin oluşturulması düşünülüyordu. Ziya Gökalp ise Türkçülük hakkındaki düşüncelerini anlatıyor ve bunu yaymaya çalışıyordu (Sözen,1984). Bu düşünce yayılımının bir parçası olarak Türk Mimarları da yeni bir mimari arayış içinde, bir sentez arıyorlardı.

Zeki Sayar (1973) bu dönemi, kendine has mimarisini özleyen ve bunu gerçekleştirmek için sabırsızlanan bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bir kaç mimar bu amaçla toplanarak aynı fikir doğrultusunda bir araya gelmişlerdir. 1900'lerin başlarında çağdaş eğitim kurumlarında yetişmiş Türk mimarları mimarlık alanında kendilerini göstermeye başlamışlardır. Bu mimarlar arasında en önemli isimler Mimar Vedat ve Mimar Kemalettin Bey' lerdir. Türkiye'de Mühendis Mektebini bitirdikten sonra Mimar Kemalettin Bey Almanya'da, Mimar Vedat Bey Fransa'da Ecole des Beaux-Arts'da eğitimlerini tamamlamış; geleneksel mimarlığa dayalı milliyetçi

düşünceler çerçevesinde seçmeci-biçimci tutum içerisinde gelişen bir mimarlık sergilemişlerdir (Söylemezoğlu, 1973).

1910’larda burjuva milliyetçi ideoloji, politik ve kültürünün egemen olduğu ve Türk milliyetçiliği düşüncesinin yüksek olduğu bir ortamda gelişen yeni mimarlık akımı “Birinci Ulusal Mimarlık Akımı” olarak ifade edilmektedir (Ural,1974).

Aynı zamanda Birinci Ulusal Mimarlık akımı ve devam eden diğer akımlarla birlikte genel olarak Milli Mimari, Milli Mimari Rönesansı, Milli Mimari Üslubu, Neo-Klasik Üslup olarak da adlandırılabilir (Sözen,1984).

Birinci Ulusal Mimarlık Akımının oluşmasında 19. yüzyıl Avrupa Mimarlığının etkisi çok büyüktür. Avrupa mimarlığına bakıldığında ekonomide büyük hamleler görülmektedir. 1750’lerden sonra endüstri devrimini gerçekleştiren Avrupa’da, değişen ekonomik koşulların paralelinde, teknolojinin getirdiği olanaklarla yapılar fonksiyonlarına göre şekil alırken, Osmanlı devleti bu gelişime ayak uyduramamıştır (Tarım, 1983). Bu nedenle yapılarında yeni yapı endüstrisi ve malzemesi kullanamadıkları için batıdakinden daha farklı bir mimari sergilemişlerdir.

Ancak 19. yüzyıl Avrupa mimarlığında görülen etkilerin çoğu ülkemizde de görülmüştür. Değişim sürecine giren Türk toplum yapısı; batı mimarlığını benimsemeye başlamış, Avrupa’daki gibi mimarlığının karmaşık, kararsız ve değişken bir yapıya bürünmesine ve özgün Türk mimari kimliğinden uzaklaşmasına engel olamamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ülkemizde endüstrileşmenin Avrupa’daki kadar gelişmemiş olması, yapı malzeme ve konstrüksiyonun tam olarak kullanılmaması gibi etkiler yapıları farklı bir görünüme büründürmüştür. Aynı zamanda mimarların farklı ülkelerde eğitim almaları, Türk ve Batı kültürünü karıştırarak seçmeci-biçimci bir şekilde mimarinin gelişmesine yol açmıştır (Alsaç,1973).

Bununla beraber mimarlık eğitimi veren kurumlara yabancı mimarların getirilmesi, mimarlıkta yeni gelişmeler yaşayan batının çekici hale gelmesi ve Türklerin her alanda batıya yetişme isteği Türkiye’de Birinci Ulusal Mimarlık döneminin oluşum nedenleridir.

Bu akımın temelinde eski mimarlık sembollerinin yeniden canlandırılması veya geleneksel Türk Mimarlık biçimlerinin çağdaş mimarlık fonksiyonlarına

uyarlanabileceği düşüncesi yatmaktadır (Alsaç1973). Ayrıca önceki mimarlık üzerine eğilerek, yeni bir anlamda değerlendirmeye çalışılmaktadır. Bununla mimarların artık kendi tarihsel miraslarına yöneldikleri dikkati çekmektedir.

Endüstrileşme hareketi bu süreçte tüm Avrupa'ya yayılmış, ülkelerin ekonomik ve politik olarak değişmelerine sebep olmuştur. Toplumların yaşadığı ekonomik ve politik değişmeler, mimarilerine de yansarak yeni mimarlık gereksinimleri ortaya çıkarmıştır. Örneğin konut üretimi sorununa çözümler aranmış, yeni yapı malzemeleri kullanılmış, sonucunda prefabrikasyon gibi yeni yöntemler bulunmuştur. Seçmecî bir tutum içerisine giren mimarlık, yeni yapı malzemeleri ve konstrüksiyonla “Arts and Crafts” ve “Art Nouveau” akımlarını izleyerek çağdaş batı mimarlığının temelini oluşturmuşlardır (Alsaç 1976).

1908 yılında ilan edilen Meşrutiyete kadar yabancı mimarlar tarafından yapılan yapılar; Ampir, Rokoko daha sonra da Art Nouveau gibi batılı eklektik üsluplarda inşa edilmiş (Sayar, 1973), ancak bu akımların artık değiştiği görülmüştür.

Fakat, 1923 devriminden sonra Birinci Ulusal Mimarlığının etkisi 1930'lara kadar sürmüştür. Bunun nedenleri şunlardır;

. Bu dönemde etkin olan kişiler “İttihat ve Terakki” örgütünün idealleriyle yetişmiş olup, milliyetçilik akımının o dönemden gelip, 1923 devriminin oluşmasında temel oluşturmuştur.

. Lozan antlaşmasına Fransızlar tarafından 1929 yılına kadar Türkiye'nin gümrük vergileri ve ithal kısıtlamaları adı altında bir madde eklenerek İttihat ve Terakkinin ekonomik ve kültürel mirası 1930'lara kadar taşınmıştır.

. Bu dönemde etkin olan Mimar Vedat, Mimar Kemalettin ve Arif Beyler gibi mimarlar, Türk milliyetçiliği teorisiyle yetişmiş Meşrutiyet döneminin etkilerini taşımaktadırlar (Alsaç,1976).

20. yüzyılın ilk yirmibeş yılında Türk toplumu değişik sarsıntılar geçirmiştir. Kendilerine bir dayanak aramışlar ve mimarlığı da ulusal bilinci güçlendirecek bir araç olarak kullanmışlardır. Mimarlar, uygulamalarıyla toplumun sembolik gereksinimlerini karşılamaya çalışarak, toplumun istediği sembolik ifadelerin ortaya çıkması için çaba sarfetmişlerdir (Alsaç, 1976).

1922 yılında, kurtuluş savaşı sonrasında ülke harap bir durumda kalmıştır. Şehirler yerle bir olmuş, kamu yapıları da dahil olmak üzere tüm yapılar yıkılmıştır. Bu nedenle acil olarak yeni kamu yapıları yapılması gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda; yapı sektöründe mimar, mühendis, teknik eleman hatta usta ve işçi sayısı yeterli olmamakta, bunun yanı sıra yapı sanayi de zor durumda bulunmaktadır (Gorbon, 1973).

Türk mimarları ulusal mimarlık düşüncesini yaymaya çalışırken yabancı mimarlar da Avrupa mimarlık düşüncesini Türkiye'ye getirmeye uğraşmışlardır. Örneğin, Doğan Kuban Art Nouveau akımının İtalyan Mimar Raimondo d'Arengo tarafından Türkiye'ye getirildiğini ifade etmektedir (Kuban, 1973).

Yapılan araştırmalara göre Birinci Ulusal Mimarlık Akımı döneminde ülkemizde Mimar Vedat ve Mimar Kemalettin Bey'lerle birlikte bir çok mimar görev almıştır. Bunların bazılarının isimleri şöyledir: Ahmet Burhanettin Tamcı, Arif Hikmet Koyunoğlu, Ahmet Kemalettin, Alaettin Özaktaş, Ali Talat, Aram Hanayan, Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Ülkü, Kemal Altan, Mesut Özak ve Necmettin Emre'dir. Yabancı mimarlar ise Guilio Mongeri, J.D'Armi, Kiryakidis, Yorgiadis, Rafael Rus, Nafilyan, Peçilos ve Leon Güreğyan'dır (Sözen, 1984).

Celal Esat Arseven bu durumu şu cümlelerle açıklamaktadır: “.... Hemen hemen bütün mimarlar Mimar Vedat ve Kemalettin'in açtıkları çığırdan yürüdüler. Hükümet de bu hareketi teşvik etti; okul, kışla, tren istasyonu, vb. bütün binaların milli üslupla yapılmasını ısrarla istedi. Hatta özel kişileri milli üslupta binalar yapmaya zorlayacak bir kanun çıkarılması bile istendi.”(Arseven, 1931).

Ancak bu dönemin ünlü mimarlarından olan Vedat Tek, akımın sonlarına doğru sürekli şu cümleleri tekrarlamıştır: “... Dedelerimiz, atalarımız yaptıkları mimarlık yapıtlarının sağlamlıklarına ve güzel olmasına önem verirlerdi. Bu tür yapı, ulusun içinden yetişme mimarların, yapı ustalarının birbirinin ardı sıra izledikleri kural ve usullere göre yaptıklarından her tür yapıya özgü kusursuz bir mimarlık yaratmışlardır.” (Sözen, 1983). Kısaca Vedat Tek, çok güzel mimarlık ürünleri ortaya çıkardıklarını ifade etmiştir.

22. YILBAŞI KURULUŞU
2023-2024 YILI
KURULUŞU

Osmanlıların son dönemlerinde görülen mimarinin devamı niteliğinde olan Birinci Ulusal Mimarlık Akımı; Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda yaşanmasından dolayı yeni rejim için gerekli sivil ve kamu yapı gereksinmelerinin yapılmasıyla son bulmuştur.

4.2.3.1. Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Özellikleri

Bu akımın en önemli özelliği teknik olarak batılı, ancak kültür ve ruh olarak Türk mimari unsurlarının tüm eserlerde gösterilmeye çalışılmasıdır. Hatta yabancı mimarlar bile sonradan “milli mimari” yaratma çabası içerisine girmişlerdir. Meşrutiyetten beri savunulan “Avrupa medeniyeti ve tekniği”, fakat Milli kültür ve Türk ruhu” anlayışını Mustafa Kemal 1923’te şu şekilde anlatmıştır: “... İnceleme ve araştırmalarımıza zemin olarak çok kere kendi memleketimizi, kendi tarihimizi, kendi ananelerimizi, kendi hususiyetlerimizi ve ihtiyaçlarımızı almalıyız. Bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, buluşlarından, ilerlemelerinden istifade edelim. Lakin unutmayalım ki, asıl temeli içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. Milletimizin tarihini, ruhunu, ananelerini gerçek, sağlam, dürüst bir gözle görmeliyiz.”(Sözen,1984).

Atatürk’ün bu sözlerinden anlaşılacağı gibi Birinci Ulusal Mimarlık düşüncesi içinde milli kültür ve ruh sürekli devam etmiştir. Kendi kültürümüzü yansıtan, geçmiş varlıklarımızı unutmadan, çağdaş yapım teknikleriyle fakat batıyı taklit yapmamak koşuluyla eser ve görüşler savunulmuştur.

Ayrıca Atatürk batılılaşma özlemi içinde ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacı içinde kalmıştır. Ancak Atatürk’ün bu düşüncesi bazı çevrelerce bilinçsiz ve biçimci bir batı hayranlığına dönüşmüştür (Kırımlı, 1974).

Behçet Ünsal Birinci Ulusal Mimarlık anlayışını şu şekilde açıklamaktadır: “Bina taş yapı karakterinde olacaktı, kapı ve pencereler sepet kulbu, Sinan veya Bursa kemeri ile kapatılacaktı. Cephede kemer alınlıkları kabartmalarla veya çini ile kaplanacaktı. Elektrik lambaları fener şeklinde teçhiz edilecekti, bilhassa giriş kapısı iki yanına fener asılacaktı. Buna da stalaktit-baklava başlıklı kolon veya plastrlar

kullanılacaktı. İç mimaride ahşap ve çini lambrilerde klasik Osmanlı motif-desen ve renkleri uygulanacak, tavanlarda alçı ve kartonpiyerlerde aynı desende motifler tekrarlanacaktı. Parmaklıklar ve merdivenler taş veya merdivenden olacak ve Osmanlı şebekeleri ve babaları ile biçimlenecekti. Döşemelere umumi mahallerde mermer, odalarda tahta kaplanacaktı, saçaklar ahşap kaplanacak ve çok çıkıntılı olacaktı; çatının başlarına veya ortasına kubbeler kondurulacaktı. Kısacası teknik yeni de olsa stil tarihsel biçimde sunulacaktı. Bunlar dış görünüşlerdi ve binaya giydirilen bir kılıftı. Peki plan ne olacaktı. Planda Türklüğün ne olduğu belirlenmemiştir.” (Ünsal, 1973).

Bu dönemde yetişmiş mimarlar okulda aldıkları eğitimde, cephe tasarımlarına önem verdikleri için uygulamalarında da cepheyi hep ön planda tutmuşlardır. Plan ve cepheler simetrik olarak tasarlanıp, esas giriş tam ortadan verilmiş, bina dış cephesinin kesme taşla kaplanıp veya derzlerle bu izlenim yaratıldığı görülmüştür. Ayrıca Rönesans mimarisinin ilkelerine uyularak yapı düşey yönde üç ayrı üslupta üç parçaya bölünmüş ve her birinde ayrı bir pencere stili kullanılmıştır (Yavuz, 1973).

Birinci Ulusal Mimarlık Akımı eserleri incelendiğinde yapısal sistemin kemerler ve cephe kaplama malzemeleri arasında gizlendiği ve strüktürün dışa yansımadağı dikkati çekmektedir. Diğer karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanabilir.

- . Yığma yada betonarme karkas yapım tekniği (Aslanoğlu, 1980),
- . Çelik veya ahşap makaslı, kiremit kaplı çatı,
- . Alt kat genellikle moloz taş, üst kat ise tuğla örgü (Alsaç, 1973),
- . Özellikle ön cephede kaba taş sıralar bodrum katlarının yüzey kaplamasını oluşturmakta; aynı Rönesansta yapının su basmanına uygulanan rustik kaplama geleneği (Aslanoğlu, 1980),
- . Üst katlarda taş, taş sıralar görünümünde suni taş, sıva ya da mermer kaplama malzemesi,
- . Kemerler (sivri, basık, ve düz şeklinde), silmeler, bazan da kütle çıkımlarını belirleyici dikey sınırlar,
- . Uluslararası üslupla biçimlenen yapılarda ise yabancı mimarlar tarafından betonarme karkas sistemi,
- . Köşe ve orta çıkımlarıyla simetrik kütleleri,

- . Çatılarda, geniş ahşap kaplı ve çok çıkıntılı saçaklar,
 - . Cephelelerinde yapının bir süsleme sanatı olduğu düşüncesini kanıtlayan çini panoları ve Osmanlı bezeme motifleri (Sayar, 1973),
 - . Merdivenler ve parmaklıklar mermer olarak, Osmanlı şebekeleri ve babaları ile şekillenmiş,
 - . Bina içinde, Klasik Osmanlı motif desen ve renkleriyle ahşap ve çini lambriler (Ünsal, 1973),
- olarak sayılabilir.

Birinci Ulusal Mimarlık Akımının son yıllarında, 1931 yılında Mimar dergisinde Burhan Asaf bir makalesinde; “ Mimaride milli cereyanlardan ziyade bu asırda bizzat sanatkarlar mimarın şahsi tekamülü ve kudreti mevzu bahis olmalı... Zevk itibariyle de şüphesiz Ankara'nın imarında vücut bulmuş olan sivri kemerli, kubbeli, istalaktitli binalarla geçen devirlerin sermestisi içinde Ankara, İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bandırma gibi inkişaf etmekte olan şehirlerin mimari bünyelerini birer pasta kalıbına benzetmeleri ümran hayatımızda pek pahaliya mal olan acı tecrübeler imkanına bırakmayacaktır.” diye bu akımın etkilerini vurgulamıştır (Asaf, 1931).

4.2.3.2. Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Sonuçları

1910 yıllarında başlayıp 1930 yılı dolaylarına kadar etkinliğini sürdüren Birinci Ulusal Mimarlık Akımı sürecinde mimarların yeni gelişmeleri batıdan tam olarak alamadıkları gözlenmiştir. Bunun nedeni o dönemlerde toplum yapısının dışa kapalı olması olabilir. Batıda mimarlar cephe düzeni ve yoğun bezemeciliği bırakmış işlevsel değerlere ağırlık vererek, gelişen teknolojiyi mimarlığa yansıtmaya çalışmışlardır. Oysa Türkiye'deki uygulamalarda bunu göremiyoruz (Alsaç, 1973).

20. yüzyıl başlarında Türk milliyetçiliği düşüncesi ve mimarlık arasındaki uyum ortama bir süre egemen olmuştur. Ulusal bir bilinç yaratma aşamasında olan Türk halkı için ; mimarlık her ne kadar dışarıya kapalı gibi görünse de topluma uygun bir anlayışla gelişmiştir. Devletin gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır. Hatta devlet için yapılan kamu yapıları konutlara göre daha başarılı olmuştur.

Birinci Ulusal Mimarlık Akımının sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

.Geleneksel Türk mimarlık biçimlerinin çağdaş mimarlık fonksiyonlarına uyarlanabileceği düşüncesi içerisinde gelişmiş,

.Seçmeci bir Türk klasikçiliği görünümünde olmuş,

.Karmaşık, kararsız, değişken bir yapı göstermiş,

.Endüsrileşmenin daha henüz başlamamasından dolayı seçmeci-biçimci bir tutum içerisinde gelişmiştir (Alsaç,1976).

. İslami öğeler yerine Selçuklu ve Osmanlı yapı öğeleri ön plana çıkmıştır.

. Cephe ile iç mekan arasında bütünlük sağlanamamış, cephe tasarımı önem kazanmıştır.

Ayrıca yabancı mimarların uyguladıkları mimarlık düşüncesinin yerine geleneksel, ulusal mimarlık düşüncesini yerleştirmek ve mimarlığın kendi kültürümüzde aranması gerektiği sonucuna varılmıştır.

1910'larda başlayıp Cumhuriyetin ilk yıllarında süren Birinci Ulusal Mimarlık Akımı düşüncesini bir geçiş dönemi olarak kabul edebiliriz.

4.2.4. Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisinde Yeni Yaklaşımlar Süreci

Birinci Ulusal Mimarlık döneminin sonlarında siyasal, ekonomik ve kültürel alandaki değişiklik, mimarlık ortamını da etkilemiştir. Bu durum geçmiş değerlerin sürdürülmesi ve yeni değerlerin kabul edilmesinin bir arada yaşandığı bir dönemdir.

Ulusal mimarlık akımı geleneksel yapı tarzını benimserken, Atatürk yeni devrimleriyle eski düzeni bir kenara bırakarak çağdaş ve yenilikçi hareketlerin her alanda olduğu gibi mimarlık alanında yer almasını istiyordu. Yeterince ürün vermiş ve zamanını doldurmuş olan Birinci Ulusal Mimarlık düşüncesinin yerinin yeni çağdaş düşüncelere bırakması gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünce doğrultusunda Mimar Kemalettin Bey'in vefatı ile en güçlü savunucusunu yitirmiş olan Birinci ulusal mimarlık akımı yerini yeni akımlara bırakmıştır.

4.2.4.1. 1930-1940 Dönemi Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Durumu

1927-1940 yılları arasında politik olarak iki önemli olay olmuştur. Bunlardan biri 1938 yılında Atatürk'ün vefatı ile, diğeri 1939 yılında İkinci Dünya Savaşının başlamasıdır. Mimarlık açısından ise bu dönemde en önemli olay bölgesel mimarlık düşüncesinin ağırlık kazanarak etkin olmasıdır (Alsaç, 1976).

1929 yılında tüm dünyada sanayiye ağırlık verilmeye başlanması gelirini tarım sektöründen sağlayan ülkeler için felaket olmuştur. Milli gelirinin %67 gibi bir çoğunluğunu tarımdan karşılayan Türkiye'nin ihracat alanında büyük düşmeler saptanmıştır. Bu dönemde dış borç açığı en yüksek seviyesine çıkmıştır (Ural, 1974).

Ardından alınan bir dizi önlemlerle 1930 yılına gelindiğinde ekonomi belli bir düzene oturarak yapı malzemesi alanında da büyük atılımlar yapılmıştır.

Avrupa'da politik olarak iç ve dış etkilenmeler 1930'larda başlamış özellikle İtalya'da Faşistler, Almanya'da Nasyonal Sosyalistler aşırı milliyetçi-ırkçı düşüncelerini kendi istekleri doğrultusunda kullanmışlardır. Buna paralel olarak mimarlıkta da değişim yoluna gidilmiş etkin grupların himayesi altında mimarlık uygulama alanı bularak, bir propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Alsaç, 1976).

1930'lardan sonra devlet yapı malzemesiyle ilgili, Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası, Sivas Çimento fabrikası, Kütahya tuğla-kiremit fabrikası, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri gibi kuruluşlar açılmıştır. 1934'te Ekonomi Bakanlığı, standartlar konusuna el atmış fakat bu da malzeme fiyatları konusunda alınan tedbirlerin yetersiz oluşu, atılımların zamanında yapılmayışı gibi sebeplerden dolayı olumsuz sonuçlanmıştır. Bunun üzerine yapılan çalışmalar sonucunda 1935 yılında tüm fiyatlar aynı tutulmaya çalışılmıştır.(Aslanoğlu, 1973).

1934 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1937'de de İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu planlara uyularak sanayi ve banka sermayesi bütünleştirilmiş, yeni bankalar kurularak, devlet birimleri belli bir statüye getirilmiştir (İnan, 1972).

1934'te Mimar dergisinde, yapı malzemesi alanında en önemli malzeme olan çimentonun artık yabancı ülkelerden alınmadığı bildirilmektedir. "Bugün imar siyaseti çimento siyaseti demektir" sloganı tüm yurda yayılmış ve bunun üzerine gerçekten o yıl yabancı ülkelerden çimento alımı durmuştur (Anonymous, 1935).

1936 yılında tekrar çimento ithali başlamış, Türkiye'nin batısına Yugoslavya'dan, doğuya da Rusya'dan çimento ithal edilmiştir. Nakliyenin çok fazla olmasından dolayı çimento fiyatı Avrupa'ya göre üç katı fazla olmuştur. Ulaşım fiyatları yükseltmiş ve bu da 1940'lara kadar devam etmiştir (Aslanoğlu, 1980).

1939'da başlayan İkinci Dünya savaşı, savaşa girmemesine rağmen Türkiye'yi de savaş ekonomisine sokmuş, dolayısıyla mimarlığı da büyük ölçüde etkilemiştir. Çünkü o yıllarda dışarıdan getirtilen demir, çimento, cam gibi bir çok yapı malzemesi savaş nedeniyle getirilmez olmuş, eldeki olanaklar kullanılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda yerli malzeme kullanımına dönmüştür (Ural, 1974).

Bu dönemde ekonomik alanda müslim, gayri müslim, ecnebi ve dönmelerden alınan "Varlık Vergisi" çıkarılmıştır. Bu verginin amacı elde edilen verginin devlete aktarılması olmuş, fakat zamanla azınlıkların bunu ödeyemez duruma geldiği gözlenmiştir (Bernard, 1968).

İkinci Dünya savaşı manevi olarak da ülkemizi etkilemiş, birlik ve dayanışma oluşmasını sağlamıştır. Milliyetçilik akımının oluşmasıyla beraber mimarlık da etkilenecek Birinci Ulusal Mimarlık dönemindeki benzer durum olmuştur. Fakat Birinci Ulusal Mimarlık döneminin ana temeli Osmanlı mimarlığı olmakla birlikte, Sinan döneminden etkilenecek oluşmuştur. Yeni dönemde ise ulusallığın yanında işlevsel mimarlık önem kazanmıştır.

4.2.4.2. İşlevsel Mimarlığa Geçiş Sürecinde Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı

Cumhuriyet döneminde batıya açılma çalışmaları en üst noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde oluşan Atatürk devrimleri bu amaç doğrultusunda gelişmiştir. Çağdaş toplumlar seviyesine çıkmamızı isteyen Atatürk sadece görünüş değil düşünce alanında

da belli bir seviyeye çıkmamızı istiyordu. Sanatta ve mimarlıkta devrim yapılmasının önemli olduğunu anlamış ve bunu destekleyici tutumlarda bulunmuştur. Bu düşüncelerle birlikte batı mimarlığı bilinçli olarak izlenmeye başlanmıştır (Sözen,1984).

Bunun sonucunda Atatürk devrimleri doğrultusunda gelişen yeni bir mimari dönem ortaya çıkmıştır. Ulusal Mimarlık dönemi içerisinde gelişen bu dönem Birinci Devrimler Dönemi veya Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin en önemli özelliği ulusal mimarlık akımına karşı oluşu, sembolik gereksinimlerden ve anıtsallıktan başka sorunları da mimarlığın içine almasıdır (Alsaç,1973).

1927 yılından sonra yabancı mimarların ülkemizde eserler vermeye devam ettiği görülmüştür. Farklı yaklaşıma sahip olan mimarların bir kısmı yeniliklere uygun uluslararası mimarlık anlayışını benimserken, bazıları ise anıtsallığı temel alan biçimsel neo-klasik özellikleri savunmuşlardır (Naci, 1973).

Türk mimarları da aynı şekilde, bir bölümü uluslararası anlayışa uygun, batıdan esinlenen rasyonel - fonksiyoncu akıma bağlı kalırken, diğer bölümü ise biçimsel anıtsallığı temel alan yaklaşımı benimsemişlerdir. Yine 1927 yılında mimarlık ve mühendislik hakkındaki yasanın kabul edilmesi, aynı yıl Türk mimarlarının ilk kez uluslararası bir yarışmaya katılmaları da bu dönemin başlangıcında önemli bir olaydır (Aslanoğlu, 1980).

1930'lerden sonra Atatürk devrimleriyle birlikte batıdan birçok yenilikler getirilmiş, bu yenilikler mimarlık alanında da kendini göstererek batı mimarisinin yurdumuza gelmesine neden olmuştur (Söylemezoğlu, 1973). Bu sırada batıda mimarlık alanında yalınlığı, ekonomikliği, rasyonelliği, fonksiyona uygunluğu öneren "Bauhaus" düşüncesi yaygındır. Bu düşünce endüstriyel üretime uygun bir biçimlendirme ve malzemenin yerinde ve iyi kullanılmasını öngörmektedir. Dışarıda eğitimlerini almış olan Mimar Vedat ve Mimar Kemalettin Beyler yurt dışında gördükleri mimarlığı geleneksel Türk mimarlık biçim dili ile anlatmışlar ve bu çalışmalarla Bauhaus düşüncesini yurdumuza getirmişlerdir (Alsaç,1976).

Maddi sıkıntıları olan Türkiye’de gösterişin ve süsün olmadığı çıplak bir yüzey değerlendirilmesi olarak bilinen ve batıda Bauhaus düşünceyle şekillenen mimarlığın uygulamaya geçirilmesi isabetli bir karar olmuştur. Hatta bu dönemde yurt dışından gelen Ernst Egli, Clemens Holzmeister bile artık uygulamalarında rasyonelliğe yönelmişlerdir (Söylemezoğlu, 1973).

1930’lu yıllar atılım, kalkınma ve değişim dönemi olmasından dolayı, öncelik tüm kentlerde yapıların sayılarının artırılması durumundadır. Bu yıllarda aranan; cumhuriyetle gelen ve ulaşılmak istenen, çağdaş uygarlık düzeyini temsil edecek bir anlatım şeklidir (Anonim, 1974).

Rasyonel-fonksiyoncu mimarlık akımında temel alınan ilkeler şunlardır;

- .Ekonomiklik,
- .Malzemenin doğru ve yerinde kullanılması,
- .Fonksiyona uygun biçimlenme,
- .Çevreye uygunluk (Alsaç, 1976),
- .Sade ve rasyonellik,

Bu dönemde sivil mimarlığa verilen önem artmış; plandan çıkılarak hareket edilmesi gerektiği düşünülmüş, konutun sade, yalın, çağdaş yaşam düzeyine uygun, oturan insanı rahatlatacak bir mekan olması hedeflenmiştir (Eldem, 1973).

Rasyonelliği ve fonksiyonculuğu öngören bu dönemde Mimar Şevki Balmumcu tarafından 1933-1935 yıllarında yapılan önemli bir mimari yapısı olan Sergi Evi için Arkitekt dergisinde şunlar anlatılmaktadır; “... Binanın görünüş zenginliği, Ankara’nın öteki yapılarında yabancı arkitektlerin lüzumsuz yere israf ettikleri çeşitli pahalı malzeme ile değil, hacimlerin nisbetli ve ahenkli imtizacı ile temin edilmiştir. ..” Binada yapılan asma katın hacimsel olarak yer kazandığını da vurgulamaktadır (Balmumcu, 1935). Bu sözler dönem mimarlığının hedefini açıklayarak mimarlıkta önem verilen noktaların değiştiğini anlatmaktadır.

1935 yılında İstanbul Tiyatro ve Konservatuvarı için uluslararası proje yarışması açılmış, bu yarışmaya katılan mimarların raporlarının genellikle fonksiyonelliği içerdiği anlaşılmış, ayrıca Türk olan yarışmacılardan birinin rumuzu “Funktionell” olarak yazılmıştır (Anonim, 1935).

Ayrıca yine bu dönemde anıtsal mimarlık ürünlerinden olan Millet Meclisi, tiyatro, konservatuar, yolcu salonu, halkevleri gibi konuların yanı sıra hal, büro yapıları, köy evleri, işçi evleri, ceza evleri, hastane, dükkan, banka, okul, spor yapıları gibi konulara eğilmişlerdir. 1930'ların sonlarına doğru da sivil savunma yapıları önem kazanmış ve bu konuda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Anonim, 1935).

1937 yılında Behçet Ünsal Arkitekt dergisinde, "...Bugünkü mimarlık; süslemek ve süslenmek ile takma gösteriş değil, çıplak vücut güzelliği arıyor..." diye yazmaktadır. Başka bir yazısında mimarlığın düz damlı, pilotiler üstünde yerden yükseltilmiş yapılan viadüktlerle araç ve yaya trafiğini birbirinden ayıran şehirler gibi olması gerektiğini bununla Le Corbusier'in düşüncelerini desteklediğini ifade etmektedir (Ünsal, 1937).

1938 yılında Walter Gropius'un Arkitekt dergisinde "Mimari Tezyinat" başlığı altındaki yazısında o dönem mimarlığını bir benzetmeyle anlatmıştır. İnsanlar nasıl eski kıyafetlerini beğenmeyip atıyorlarsa, çağdaş mimarlığında eski süslemeleri bıraktığını anlatmaktadır. Aynı zamanda bu düşünceyle Bauhaus düşüncesini bağdaştırarak Birinci Ulusal Mimarlık döneminde süse verilen önemin artık terk edilip, binaların hem cephe hem plan çalışmalarında sadeliğe yönelme düşüncesi savunulmuştur.

İstanbul Teknik Üniversitesi ve Güzel sanatlar Akademisinde de yeni gelişmelere uygun mimarlık ve şehircilik çalışmaları yapılmış, eğitim kadroları da değişerek yabancı mimarların eğitim ve uygulama alanında söz sahibi oldukları görülmüştür.

Türk mimarları ise yabancı mimarların sadece eğitim alanında aktif olmalarını, proje uygulama alanında yetki sahibi olmamalarını istiyorlardı. Çoğu kamu yapılarının yapımı yabancı mimarlara veriliyordu. Bunlara karşı bilinçli bir tepki bu dönemde doğmuştur. Kendilerini göstermek isteyen Türk mimarları bir araya gelerek, örgütlenmeye başlamışlar ve bu örgütlenme sonucunda bir Mimarlar Odası fikri ortaya çıkmıştır (Alsaç, 1976).

Bu dönemde her ne kadar mimarlık rasyonel yaklaşımla olsa da mimarlığı hala güzel sanatların bir dalı olarak kabul etmektedirler. "... Her güzel yapıyı mimarlık çerçevesi içine alıyoruz ve güzel yapı yapanlara mimar diyoruz...Mimar hem teknik bir

adam, hem de yapı artistidir...” gibi sözler mimarlığın estetik olarak güzelliğe dayalı olduğunu anlatmaktadır (Ünsal, 1935).

Bütün bunların sonucunda Rasyonel-fonksiyoncu mimarlık akımının sonuçları şu şekilde özetlenebilir;

.Mimarlıkta süsten ve gösteriştan uzak, ekonomik, sade ve rasyonel olmak ön planda tutulmuştur.

.Mimarlığın heykel-resim ve diğer sanat dallarına da kapsadığı savunulmuştur.

.Anıtsal mimarlık dışında konut mimarlığının da önemli olduğu gözlenmiştir.

.Projenin plan aşamasından geliştirilebileceği anlaşılmıştır.

.Şehircilik dalının mimarlıktan ayrı olduğu ve onun içinde ayrı uğraş verilmesi gerektiği düşünülmüştür.

.Batı mimarlığının bilinçli olarak izlenmesi bu döneme rastlamıştır.

.Türk mimarları Türkiye’de yabancı mimarlara tanınan hakların kendilerine de tanınmasını ve uygulama alanında da etkin olmayı istemişlerdir.

.Mimarlar Odası düşüncesi belirtmeye başlamıştır (Alsaç,1976).

.Zeki Sayar, Abidin Mortaş ve Abdullah Ziya Kozanoğlu tarafından “Mimar” adlı ilk Türk mimarlık dergisi çıkmaya başlamıştır (Aslanoğlu,1973).

4.2.4.3. Kübist Akım

Birinci Ulusal Mimarlık döneminin sonlarında yerli mimarlar uluslararası üslubu benimseyerek, bazı uygulamalarda bulunmuşlardır. Bu arada Avrupa’da 1930’lu yılların başlarında Kübist mimari önem kazanmıştır. Avrupa’da uygulanan bu mimari Rasyonel-fonksiyoncu mimarlık akımının yanısıra ülkemizde uygulama alanı bulunan diğer bir yaklaşım tarzıdır.

Viyana’da bulunan Olbrich, Hoffman ve Loos ekolleri Viyana mimarisi olarak da adlandırılmaktadır. Aslında mimaride çok fazla ileri olmayan Viyana grubu , o dönemde Türkiye’den daha gelişmiş olduğu için tercih edilmiştir. Türkiye için çok modern olan bu uygulama şekli tamamıyla farklı bir yapı tekniğine sahiptir. Biçim-işlev birliği görülen bu mimaride yapılar hangi amaca yönelik kullanılacaksa o yönde

çözümlere ve biçimlere gidilerek, cephelere önem veren anlayıştan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlanmıştır. Osmanlı mimarisindeki süsten oldukça uzak, plan ve görünüşler düz, dekorsuz hat ve yüzeyleriyle bu mimari tarzı dikkat çekmiştir. Binanın şapkasız olmasını savunan bu mimaride kiremit ve saçak da ortadan kalkmıştır (Sözen,1984). Geniş ve kübik bir kütle anlayışı, geniş cam cepheler, yatay pencereler ve serbest bir tasarım dikkati çekmektedir. Malzeme olarak da Ankara'da bulunan koyu renkli taşı kullanmışlar, bunun yanında Terranove adı verilen Alman ülkelerine özgü sıva cinsi taklit edilmiştir. Bu malzeme Alman zevkine göre gereken ağırlık ve kalınlıkta idi ve yüzeyler perdahlı değil aksine taraklı ve mucurtalı olmakta, pencerelerde geçmeler ve orantılar yer almaktadır (Eldem, 1974).

Diğer bir özelliğine gelince, kütlelerde saf geometrik biçimler aranırken, bu yıllara özgü olarak yarım silindir de dikkati çekmektedir. Yapıların merdiven kulelerinde, dairesel planlı köşe girişlerinde yarım silindir şekli kullanılmıştır. Yine bu dönemde betonarme iskelet sistemi tek katlı yapılarda bile uygulanmaya başlamıştır. Yalın geometrik kutulardan oluşan düz çatılı kütleler dönem boyunca, önce konut sonra da kamu yapılarında görülmektedir (Aslanoğlu. 1980).

Bu yeni mimari tarzını halk yadırgıyor fakat hükümet tarafından söylendiği için kabullenmek zorunda kalıyorlardı. 1930'larda başlayıp Kübist veya Kübik mimari olarak adlandırılan bu dönemin etkileri 1940'lara kadar sürmüştür.

Bu tarzın özellikleri şöyle sıralanabilir;

- .Kaba, koyu renk sıva,
- .Köşe pencereleri,
- .Teras çatı örtüsü,
- .Andezit bordürler,
- .Birbirine geçmiş zar şeklindeki hacimler,
- .Kübik kütle biçimi,(Alsaç,1973)
- .Yapıya saplanmış yarım silindir kullanımı,
- .Taraklı ve mucurtalı cepheler
- .Büyük cam yüzeyler.

Yalın geometrik kutulardan oluşan düz çatılı kütleler dönem boyunca, önce konut sonra da kamu yapılarında uygulanmıştır.

Daha sonra Sedat Hakkı Eldem kübist mimarının son dönemini şu şekilde anlatmıştır: “.. Kübik mimarının terk edilmesinin nedenleri çeşitlidir. 10-15 yıldan fazla yaşamaya ve eskimeye vakitleri kalmadığı halde bu binaların vaktinden önce köhneleştikleri ve harap oldukları hayretle müşahade edilmiştir. Sıvalar yer yer çatlamış, teras damlar akmaya başlamıştır. Parapet kenarları en önce harap oldu. O günlerin ekonomi politikasının etkisiyle, akan damların üzerine saçaklı kiremit çatılar örtüldü. Yıpranan duvarların sıva değil dayanıklı malzemeden, yani taştan olmaları tercih edildi. Büyük cam pencereleri zaten aydınlık olan iklimde fazla ısı ziyanına sebep oluyor diye küçültüldü. Bu, çeşitli tepkilerde devlet önder oldu. Fakat pratik düşünce müeyyidelerin yanında ideolojiler de harekete geçmiştir. Çeşitli rejimler dünya ve çevre görüşlerini Avrupa’ya empoze etmeye başlamışlardı, Türkiye’de bu baskıdan uzak kalamazdı, zaten kübik mimari iflas etmişti. Yeri çabuk doldu...” diye anlatarak Kübik mimarının nasıl terk edildiğini ve o dönemde yapılan yapıların olumsuz yanlarına yer vermiş fakat terk edilme sebeplerinden birinin de Avrupa’da yeni mimari yaklaşımlarının başlamasının sebep olduğunu vurgulamıştır (Eldem,1973).

Fakat Kübist mimarının geriye bıraktığı damsız esmer binalar, akasya dizili cetvel caddeler, şehirlerin görünümlerine farklı bir yaklaşım getirmiştir.

4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığının Gelişimi

Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Atatürk devrimleri Türk toplum yapısında bir çok değişikliklere neden olarak mimarlık alanında da bir dönüm noktası oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ülkenin iç sorunlarını çözmeye eğilmiş, mimarlığın sorunlarını da ele alarak imar durumları da dahil olmak üzere bir çok alanda değişiklikler yapmıştır. Ayrıca devlet için gerekli, hükümet binaları, hastaneler, okullar, fabrikalar gibi kamu yapılarının bir an evvel yapılması için gerekli zemini hazırlamıştır.

4.3.1. 1940-1950 Dönemi Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi

İkinci Dünya savaşından sonra Türkiye'de dış politikada değişimler yaşanmıştır. 1945 yılında çok partili hayata geçiş, 1946 yılında ilk çok partili seçimlerin yapılması gibi olaylar dönemin sosyo-politik çizgisini belirlenmesinde etken olmuştur (Alsaç,1973).

1939-1946 yılları arasında tüketim malzemelerinde fiyatlar dört misli artmış, halk normal ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Artan fiyatları durdurabilmek için “ Milli Koruma Kanunu” adıyla bir kanun çıkarılmıştır (Aslanoğlu, 1980).

Siyasal açıdan Türkiye Amerika'nın egemenliği altında gözükmektedir. Mimarlık dergisinde 1949 yılında Amerika'nın Türkiye üzerindeki ekonomik ve politik etkinliği anlatılmaktadır. “ Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeğe azami derecede dikkat göstermek kararındayız. Hükümetimiz, bu yardımı kalkınma ve istihsalı çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır... hususi sermayenin iktisadi sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak hükümetin şiarı olacaktır.” (Ural,1974).

1950 yılı programında “... İktisadi hayatta özel teşebbüs ve sermayenin faaliyeti esastır... iktisadi ve mali görüşlerimizin esası bir taraftan devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak... hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek diye ifade olunabilir...” (Tayanç, 1973). Bu liberal düşünce mimarlığın hangi ekonomik dayanaklara bağlı olarak geliştiğini göstermektedir.

1940-1950 yılları arasında savaş üzerinden zengin olan müslüman tüccarların, tedbir alınmasına rağmen ithalat ve ihracaat alanında büyümeleri engellenememiştir. Politik ve ekonomik alanda görülen bu tavır mimarlığa da yansımıştır. 1930'lardan kalan devlet otoritesini gösteren büyük kütleli binalar örnek alınarak, eklenmiş yüzeysel süslemelerden ibaret bir milli mimari akım diyebileceğimiz bu devir 1950'lere kadar sürmüştür (Ural, 1973).

İkinci Dünya savaşı sonrası batı dünyasında mimarlık farklı yönlerde gelişme göstermiştir. Prizmatik biçimcilik ve detaylarda büyük hassaslık gerektiren teknolojik

gereksinmeler doğmuştur. Mies Van Der Rohe, Walter Gropius ve Frank Lloyd Wright tekrar ortaya çıkarak etkin olmaya başlamışlardır (Ural, 1974).

Savaştan çıkan şehirlerde tekrar şehircilik anlayışı tüm yabancı ülkelerde gelişmeye başlamıştır. Sosyal konutlar en önemli sorun olarak ele alınmıştır. Mimarlığın artık tek bir yapı değil de, yapılar grubu olarak ele alınması gerektiği düşünülmüştür (Alsaç, 1976).

4.3.2. Ulusal Mimarlık Sürecinde İkinci Ulusal Mimarlık Akımı

İkinci Ulusal Mimarlık Akımı tam olarak belli bir tarihte başlamamıştır. Kendinden önce Birinci Ulusal Mimarlık Akımından başlayarak Rasyonel-fonksiyoncu dönem ve Kübist Mimari de dahil olmak üzere belli düşünceler doğrultusunda gelişmiştir.

Bu akımın öncülüğünü Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat yapmışlardır. Sedat Hakkı Eldem Ulusal mimarlık düşüncesini 1940 yılında Arkitekt dergisinde yayınlanan “Yerli Mimariye doğru” başlıklı yazısında açık bir şekilde anlatmaktadır. Bildiri niteliğini taşıyan bu yazısında şunları yazmaktadır. “....Manevi şartların vücut bulması biraz da rejim meselesidir. Bu takdirde hükümetlerin oynayabileceği rol büyüktür. İtalya’da yeni rejim kurulduğu zamandan beri her şubeye olduğu gibi mimariye de yeni idealler, formüller, doktrinler verilmiştir. Mimarlar kendilerine verilen direktif ve çerçeve dahilinde araştırmalar yaptıktan sonra bugüne mahsus karakteristik ve yerli bir mimari üslup yaratabilmişlerdir. Almanya’ya gelince, orada da yeni rejim mimariyi büsbütün yeni bir yola sevk etmiştir. O zamana kadar mevcut olan Enternasyonal üslup terk edilmiştir. Bugün Almanya’da bütün sanatlar, mimari de dahil olmak üzere, aynı ideali, aynı lisanı ile realize etmektedir.” (Eldem, 1973).

Sedat Hakkı Eldem’in yazısından da anlaşıldığı üzere Avrupa’da mimarlık akımı nasıl rejime bağlı olarak değişiyorsa, Türkiye’de de ulusal mimarlık akımının rejime bağlı olarak nasıl gelişeceği ve bunun için neler yapılması gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Öncelikle bazı kriterlerin gözönünde bulundurulması gerektiğine karar verilmiştir. Bunlar;

- .Toprağa bağlılık,
- .İklim koşullarına uygunluk,
- .Geleneksel mimarlıkla bir bağ kurabilmek ,
- .Yerli malzeme ve işçilik oluşturmak, (Alsaç,1976)
- .Memleket insanlarına uygunluk,
- .Memleket işçilerine uygunluk, (Eldem,1939)

olarak sıralanabilir.

Türk mimarları da temel özellikleri ters gelmeyen bu yeni düşünceleri benimsemeye başlamış, fakat başlangıçta büyük bir durgunluk yaşanmıştır. Çünkü Atatürk diğer devlet adamları gibi ulusal mimarlık düşüncesini açıkça desteklememiştir. Bazı insanlar mimarları yönlendirecek belli bir devlet otoritesinin olmasını istemişler, Atatürk çağdaş bilimsel temellere dayalı bir ulusculuktan yana olmasına karşın aşırı ulusal düşünceleri destekleyici bir tutuma girmemiştir. Bu nedenle Atatürk'ün ölümünden sonra İkinci Ulusal Mimarlık Akımı daha çok gelişme göstermiştir (Sözen,1984).

İkinci Ulusal Mimarlık döneminin en önemli olaylarından biri 1942 yılında açılan uluslararası Anıtkabir proje yarışmasıdır. Emin Onat ve Orhan Arda'nın tasarımlarının birinci geldiği yarışmada çok çeşitli mimarlık düşüncelerinin uzun bir zaman süresi sonunda tamamlanması bu yapıyı değerli kılmaktadır. Yapımına 1944 yılında başlanan proje ilk önce yığma taş olarak tasarlanmışken daha sonra dış cephe değiştirilmeden betonarmeye dönüştürülmüştür. 1953 yılında yapımı bitirilen projede mozolenin kolonadlı kısmı üstündeki yükselmenin gerekli olmadığı sonucuna varılmış ve bugünkü şekliyle bitirilmiştir. Anıtsal bir mimariye sahip olan bu yapı, ulusal mimarlık içerisinde ayrı bir öneme sahiptir (Güreyman, 1953).

Sedat Hakkı Eldem 1973 yılında İkinci Ulusal Mimarlığın başlangıcını "Milli Mimari (Taş devri) 1940-1950" başlıklı yazısında şu şekilde anlatmaktadır. "...Alman mimarisi ikinci bir atılımla Ankara'ya el attı. Fakat Ankara'da başka bir varlık ortaya çıkmıştı: Milli mimari. En doğru olarak böyle adlandırabileceğimiz bu mimari hareketi, yalnız bir tepki değildir, yıllardır Akademi'de "Milli Mimari Semineri" şeklinde yürütülen araştırmalar amacına ulaşıyor ve meyvelerini veriyordu. Bu araştırmalar, Türk mimarisini o zamana kadar tamamiyle meçhul olan bir açıdan tanımaya ve

tanıtmaya başlamıştı. Kubbe ve kemer mimarisi bir yana bırakılarak, hiç bilinmeyen ve modern mimariye son derece yakınlığı keşfedilen Türk evi üzerine çalışmalar yapılmıştı.” (Eldem,1974).

Bu dönemde gelişen mimarlığın temel özellikleri şunlardır:

- .Anıtsallığa önem verilmesi,
- .Simetrik planlar yapılması,
- .Malzeme olarak taş kullanılması,
- .Büyük boyutlu olarak,

yapılar olmasıdır.

Bu dönemin diğer bir önemi ise 1944 yılında mimarlık eğitimi yapan kurumların örgütlenerek “ Birinci Türk Yapı Kongresi” nde buluşmalarıdır. Bu kongrede mimarlık ve şehircilik sorunları görüşülmüştür (Sonad,1973).

4.3.2.1. İkinci Ulusal Mimarlık Akımının Özellikleri

Geleneksel mimarlıkla bir bağ kurabilme çabası içerisinde gelişen İkinci Ulusal Mimarlık Akımı, rasyonel-fonksiyoncu mimarlık akımının bir uzantısı şeklinde gelişmiştir.

Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri; sivil mimarlığa verilen önemin, bu dönemde artmasıdır. Türk evi, Türk kenti konusu bu dönemde oluşmaya başlamış; tasarım, malzeme ve diğer açılardan yapılan araştırmalar, sivil mimarlığın bölgelere göre özelliklerinin olduğunu göstermiştir.

1939 yılında New-York Uluslararası sergide Eldem’in projesi Türk mimarlığını temsil etmek için seçilmiştir. Proje Osmanlı sivil mimarisini anlatmaktadır. Bülent Özer bundan sonraki dönemde milli mimarinin daha çok gelişip yayıldığını, bu olayında milli bir zafer olduğunu söylemektedir (Özer, 1963).

1934 yılında Sedat Hakkı Eldem’in öncülüğünde yerli mimarlığın yaşatılması için “Milli Mimarlık Seminerleri” düzenlenmiştir. Mimarlık fakültesi öğrencileri, İstanbul’daki eski Türk evlerinin rölevelerini çıkararak mimarlık tarihi dokümantasyonu oluşturmuşlardır. Bu çalışmanın önemi Eldem’ in Türk sivil

mimarlığından etkilenecek yaptığı yalı ve diğer çalışmalara ek olarak Türk evine ilginin arttığına göstergesidir. Yaptığı Türk evi plan tiplerinde; dış sofalı, orta sofalı, köşk çıkmalar, pencere oranları, geniş saçak uygulamaları gibi geleneksel özellikler taşımaktadır (Aslanoğlu, 1980). Odalar arasında işlev farkı yoktur, her oda gündüz ve gece kullanımı için birlikte düzenlenmiştir. Geleneksel İstanbul evlerindeki gibi kafes kullanımı kalkmıştır ve yapı dışa dönük bir hal almıştır (Eldem, 1939). 1940'larda yapılan bu evlerde batı yaşam biçimi hissedilmiş yerli ve az sayıda mobilya kullanımı gözlenmiştir. Binalarda görülen kesme taşın kullanım biçimi, mimarlık öğelerinin arasındaki oran, pencere ayrıntıları ve saçaklar incelendiğinde biçimci bir yaklaşımın var olduğu görülmektedir.

Bu dönemin mimari özellikleri; cephelerde iki, üç kat yüksekliğinde ritmik görünüşlü kolonadlar, yatay düz çatılı veya çatıları gizlenmiş prizmatik kütleler, ritmik, dikdörtgen pencere düzenlemeleri, genellikle ucuz olduğu için kullanılan ve edelputz diye adlandırılan çimentolu serpmeye sıva veya suni taş kullanılmasından ötürü, binaların almış olduğu gri renk, dekorasyondan arınmış mermer, pirinç, krom demir gibi yeni tip endüstriyel malzemelerin ve düz hatlı eşyanın, kare, dikdörtgen, daire veya yarım daire gibi yalın geometrik formlarla birlikte kullanılması olarak özetlenebilir (Alsaç, 1976).

Devlet yapılarının giriş aksları, anıtsal ölçekli merdivenler, zengin giriş holleri, avlular, meydanlar, giriş kolonadları ile anlatılmış, devlet idarecilerine ve merkezi otoriteye verilen önem bu şekilde mimari biçimlerde aksettirmeye çalışılmıştır (Yavuz, 1973).

1939'dan sonra bina cephelerinde; kesme taş duvar örgüsü biçiminde taş kaplama olarak, ara yerlerine eski biçim yassı tuğla sıraları dizilerek yerleştirilmiştir. Pencere ve kapılar düz lentolu olup üzerinde basık hafifletme kemeri koyulmuştur. Binanın üstü çatı ile örtülerek geniş saçaklarla bitirilmiş, iç mimaride yassı tuğla ve çini kaplamasına yer verilmiştir. Boğaziçi yalıları biçiminde cumbalı salonlar yapılarak ve planı da yonca yaprağı şekline bürünmüş, beton tavanlara ve saçaklara ahşap kaplanmıştır. Hatta bazı yerler tonoz veya kubbelerle örtülmüştür. Yani Avrupa

mimarisi Türk mimarisine uydurulmaya çalışılmıştır. Tüm bu elemanlar incelendiğinde biçimci bir yaklaşımın varlığı görülmektedir. (Sözen, Tapan,1973).

4.3.2.2. İkinci Ulusal Mimarlık Akımının Sonuçları

İkinci Ulusal Mimarlık akımı duygusal ve biçimci bir yönde gelişmiştir. Konstrüksiyon ve malzeme konusu üzerine eğilerek, ekonomik ve toplum bilimsel özellikleri gözardı edilmiştir (Alsaç, 1973). İkinci ulusal Mimarlık döneminin sonuçta mimariye kazandırdıkları şunlar olmuştur:

.Türk sivil mimarlığına verilen önem bu dönemde tam olarak başlamıştır. Konut ve şehir planlama çalışmaları yapılmış gelecek için çok önemli belgeler ve bilgiler günümüze kadar ulaşmıştır.

.Dışarıdan artık yapı malzemesi getirilmemesine karar verilmiş, yerli yapı ve yapı malzemesine dönülmüştür.

.Mimarlığın bölgesel sorunları çözülerek, bölgesel mimari düşüncesinin gelişmesi sağlanmıştır.

.Anıtsal ve sembolik mimarlık çalışmaları üzerinde araştırmalar bu dönemde yoğun olarak yapılmıştır.

.İmar plan çalışmaları yine bu dönemde başlamış şehircilik konusu gelişmiştir.

.Yabancı mimarlara karşı direnme, proje yarışmalarının sürekli olması konuları üzerinde durulmuştur.

.Birinci Türk Yapı Kongresi de bu dönemde toplanmış, mimarlık düşüncesini etkileyecek girişimlerde bulunulmuştur (Alsaç, 1973).

.1909 yılında kurulan Mühendis Mektebi adını 1944 yılında “İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi” olarak değiştirmiştir (Kuban, 1961).

Ulusal mimarlık düşüncesi duygusal ve biçimsel bir yönde gelişmiştir. Türk evi şemasının her zaman kullanılması buna bir örnektir. Temel sorunlar çözülmeden biçimsel bir yaklaşımla ulusal mimarlık yaratma çabasına girilmiştir. Savaş ve benzeri koşulların etkisiyle duygusal bir düzeyde gelişen bu akım kısa sürede etkilerini yitirmiştir.

4.3.3.Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Sivil Mimarlık

Bugün kentlere bakıldığında Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş olan bir çok konutun yavaş yavaş yıkıldığını görmekteyiz. Aslında yakın dönemin ideolojisini ve üslubunu yansıtan bu binalarımız mimari eser niteliğini taşımaktadır.

Konut mimarlığı Cumhuriyet Döneminde ele alınan önemli bir konudur. Endüstrileşme ve şehirleşme hareketleri konut ihtiyacı sorununu da beraberinde getirmiştir. Geleneksel konutların çağdaş ihtiyaçlara cevap vermeyişi, tabii afetler sonucu evlerin zarar görmeleri ve hızlı nüfus artışı, konut ihtiyacı sorununu açıkça ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1930'larda başlayan sivil mimarlık çalışmaları 1940'larda daha fazla gelişerek çeşitli ürünler vermiştir.

4.3.3.1 Ulusal Mimarlık Döneminde Sivil Mimariye Yaklaşımlar

1930'larda inşa edilen konut yapıları incelendiği zaman genellikle bunların Türk mimarları, pek azının yabancı mimarlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu Türk mimarları; Seyfi Arkan, Semih Rüstem, Bekir İhsan Ünal, Emin Onat, Abidin Mortaş... ve Sedat Hakkı Eldem'dir.

Yapılar uluslararası etkilerle tasarlanmış olup batıdaki örneklerle hemen hemen aynı düzeydedir. Zamanla bir veya iki katlı tek konutların yerini dönemin konut şekli olan, apartmanlar almıştır (Sonad,1973). Apartmanları şehirci Martin Wagner Mimar dergisinde şu şekilde eleştirmiştir. “ ... Türk şehirlerinde yapılan yeni ikametgah binaları şehir halkının darlık içinde yaşayan %80 oranındaki kısmı için değil, daha müreffeh bir halde bulunan %6'sı içindir.” (Wagner, 1938). Wagner'in sözlerinden anlaşılabacağı gibi apartmanların halkın üst tabakası için tasarlandığını ifade etmektedir. 1929'lardan başlayıp özellikle 1940'lı yıllarda büyük bir artış gösteren apartman yapımı; İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana kentlerinde şehirlerin lüks semtlerinde ve gelir düzeyleri yüksek olan bürokrat, doktor, mühendis, tüccar ve sanayiciler tarafından yapılmıştır (Arif, 1935).

4.3.3.1.1. Sivil Mimari Özellikleri

Cumhuriyet döneminde, Cumhuriyet rejiminin getirdiği yeniliklere paralel olarak konut artık geleneksel yapı tarzından uzaklaşmış çağdaş yapı tarzına uyum sağlamışlardır. Türk evi olarak adlandırılan yapılar genellikle taş bir temel üstüne kerpiç dolgulu ahşap konstrüksiyonla inşa edilmiştir. Plan şeması, iki oda ve odaların arasında bulunan bir eyvan motifiyle tamamlanmıştır.

İkinci Ulusal Mimarlık Akımının özellikleri, eski Türk evlerinden esinlenerek konut mimarlığına yansımıştır. Ahşap veya ahşap taklidi beton kirişlemeler üzerine oturan geniş saçaklar, yüzeysel çıkıntılar yapan kütleler, kafes taklidi balkon parmaklıkları açık bölümlü pencere düzenlemeleri, bu yıllarda yapılan konutların cephe ve kütlelerinde görülmüştür (Yavuz, 1973).

Bir aile için düşünülen, bahçe içinde, genellikle bodrum üzerine iki kat olan konutların giriş katlarında salon, mutfak, üst katlarında yatak odaları ve banyo yerleştirilmiştir. Daha lüks olanlarında konuk odaları, bayan oturma odası, sigara odası, dikiş odası, havuzlu oda, kış bahçesi ve hizmetçi odaları olarak tasarlanmıştır (Aslanoğlu, 1980).

Devlet ve kamu yapılarında görülen anıtsal ve ezici ölçek, konut mimarisinde daha yumuşak tutulmaya çalışılmışsa da aynı etki devam etmiştir. Örnek olarak Seyfi Arkan'ın evleri, simetrik planlamadan uzak, yapılarında yalın geometrik formları bir araya gelerek, yatay hatları ve yeni tip malzemeleri kullanmıştır (Yavuz, 1973).

Yapı malzemesi olarak geleneksel Türk evlerinde kullanılan ahşap ve kerpiç gibi geçici malzemeler yerini taş, tuğla, briket, betonarme gibi kalıcı malzemelere bırakmıştır (Alsaç, 1973).

Apartmanların çoğu memur kesimi tarafından kiralandığı için daha mütevazı bir şekilde, üç oda bir sofa ve iki bloktan olarak inşa edilmiştir. İstanbul'da yapılanlar diğer kentlerdeki apartmanlara göre oldukça büyük tutulmuştur (Özer, 1963).

1931 yılında iki katlı yapılan yapıların strüktür sistemi genellikle kargir ve döşemeleri betonarmedir. Doğramalar genellikle demir profilili, ahşap cepheler edelputz sıvalı olarak yapılmıştır.

1932 yılında yapılan konutlar incelendiği zaman, yalın geometrik biçimli kübik formların asimetrik olarak birleştiği, çatılı ve terasların bazen da yarım dairenin kübik kütleye eklendiği, açıklıkların ve çatıların bordürlerle geçildiği ve yatay uzanan köşe pencerelerin olduğu görülmektedir (Aslanoğlu, 1980).

Apartmanlar betonarme iskelet ve duvarları tuğladan, dış yüzey boyası beyaz olarak boyanmıştır. İnşaat malzemesinin genellikle yurt dışından getirildiği, örnek olarak İtalya ve Avusturya'dan asansör kabini, Rusya'dan salonlar için parke getirtildiği olmuştur.

1930'lar boyunca bahçe duvarlarının özenle yapıldığı, demir çerçeveli kafes tel örgü ve balkon korkuluklarına yalın demir parmaklıkların kullanıldığı görülmüştür (Eldem,1974).

Konut mimarlığı hakkında ilk çalışmaları fonksiyoncu mimarlar 1930'lu yıllarda yapmışlardır. Plandan çıkılarak hareket edilmesi gerektiği düşünülmüş, konutun sade, ekonomik, yaşam düzeyine uygun, oturan insanı rahatlatacak bir mekan olması hedeflenmiş, kısaca modern bir yapı olması için çalışılmıştır (Alsaç,1973). Mimarlığın plandan hareket ederek tasarımının yapılmasının daha iyi olacağına karar verilmiştir.

1939 yılında Mimar Emin Necip Uzman Arkitekt dergisinde yapmış olduğu bir konut projesini şu sözlerle anlatmaktadır. "... Ev projeleri hazırlarken düşünülecek şeylerden biri, geniş manada harici mimari tesire kapılmadan evi 'içinden' halletmek oluyor. Bu suretle meydana gelecek mimariye ilave edilecek 'Fantezi' eseri tamamlıyor. Ev inşa etmek, herhalde bir mimar için, enterasan olduğu kadar ehemmiyetli bir mevzu. Burada ritmin tekerrürü, şakuli hatlarla monumentalitenin temini ufak motiflerin devamı suretile elde edilecek büyük ve tesirli hatlarının elde edilmesi gibi tanınmış tesir elemanlarını tatbiki imkan yoktur. Şu halde mimarın elinden sadece, plandan sonra, pek muhtelif olması imkanı mevcut bulunan motiflerin ahenkli imtizacı, bir de 'fantezi' kalıyor. Bu fanteziden, teras, pergole, çatı şekli, çiçek havuz v.s.'yi kast etmek istiyorum.." (Uzman,1939). Yazıdan da anlaşılacağı üzere, mimarlığın plandan ortaya çıktığı ve mimari tasarımda kullanılan terimlerin neyi ifade ettiği anlaşılmaktadır.

4.3.3.2. Sivil Yapılarda İç Mimari

Ülkemizde Cumhuriyet Döneminde batı biçimciliği yalnız yapıların dış mimarisine değil iç mimarisine de yansımıştır. 1930'larda moda olan Bauhaus endüstriyel tasarımlı mobilyar, iç mekanlara da yansımıştır. Örnek olarak nikel profilli lake masa, üstü cam, metal boru ayaklı masalar, yuvarlatılmış biçimli masif ahşaptan büfe, masa ve koltuk takımları, ince metal borunun ucunda taşınan beyaz küre fanuslu avizeler evlerin içlerini donatmıştır (Eldem,1973). Bu ve benzeri mobilyaların günümüzde tekrar kullanılmaya başlandığını ve konutları içini süslediğini görmekteyiz.

Bu dönemde konforun asansörle başladığı; evlerin içini yaldızlı hasırlı mobilyaların, antika eşyaların ve art modern stili abajurların süslediği eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır.

Konutların iç fonksiyonları da değişmiş, mutfak, banyosu, tuvaleti evin içine alınmış, hatta televizyon ve buzdolabı için özel bölümler yapılmıştır. Artık her odanın belli amaçları karşılaması amaçlanmıştır (Alsaç, 1973).

Yine “ 50 Yıllık Yaşantımız (1923-1973) adlı yazıda bu konu hakkında şunlar yazılmaktadır. “ Cumhuriyet Türk evinin içini de etkiledi. Konaklardan, kafesli, cumbalı apartman katlarına geçmeye başlayan büyük kentlerin halkı sedir, kerevet, divan ve siniden, batı usulü möblelere geçmeye başladılar. Yeni burjuvazi bu akımın başını çekiyordu. 1920'lerin neo-klasik möblelerini 1930'larda kübik köşeli möbleler almaya başladı. Yeni devlet daireleri, vekaletler de böyle döşeniyordu.” (Eldem,1974).

Ayrıca Seyfi Arkan'ın yapılarında olduğu gibi, bu dönemde, yapıların iç mimarilerinin de mimarlar tarafından yapılmaya başlandığı görülmektedir (Rona, Gürayman, 1939).

1940'lara gelindiğinde artık varlıklı insanların, konutlarının iç dekorasyonlarını tamamen iç mimarlara verdiği, hatta iç mimarların mimardan daha çok iş yaptıkları görülmektedir. Bakımsız sokakların aralarında pırıl pırıl pahalı mobilyalarla dolu evler dikkati çekmektedir (Eldem, 1974).

4.3.4. 1930-1950 Yıllarında Yapı Endüstrisi ve Malzemesi

Yapı teknolojisi, Cumhuriyet dönemi ile girilen kalkınma modeli paralelinde üretilmesi istenen altyapı tesisleri ile büyük bir gelişim göstermiştir (Tapan,1974).

Genel endüstrileşme hareketine paralel olarak Cumhuriyet döneminde yapı malzemesi, yapı araç ve gereçleri gelişmeye başlamıştır. Özellikle 1930'lerden sonra Türkiye'de mimarlık hareketlerinin hızlanması ve Ankara'nın başkent olmasından sonra yapılan imar çalışmaları tüm yurda yayılmış kentlerde imar çalışmaları yapılmasını da harekete geçirmiştir.

İkinci Dünya savaşını izleyen yıllarda, batıyla ilişkilerimizin artması, yeni altyapı tesislerinin kurulması, yapı teknolojisinde yeni tekniklerin ülkemizde uygulanmasına sebep olmuştur. Büyük barajlar, endüstri tesisleri, köprü inşaatları, konut üretiminin çok sayıda ve kısa zamanda gerçekleşmesini zorlayan koşullar batı ülkelerinde uygulanan tekniğin ülkemizde yer almasını sağlamıştır. Diğer yapı endüstri alanlarında da batı tekniği takip edilmiştir (Tapan,1974).

Devlet yapı malzemesiyle ilgili bazı kuruluşlar açmıştır. Bunlar;

.Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası (1932),

.Sümerbank (Sivas Çimento fabrikası ile Kütahya tuğla kiremit fabrikasının kurulmasını sağlamıştır. 1933),

.Etibank (1935),

.MTA Enstitüsü (1935),

.Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri (1937),

.Orman İşletmelerine bağlı kereste fabrikasıdır (1937) (Aslanoğlu, 1980).

1934 yılında Ekonomi Bakanlığı standartlar konusunu ele almıştır. Fakat denetimlerin yetersiz oluşu devletin kontrolü zamanında yapmaması, malzeme fiyatlarındaki sürekli artışlar bir istikrarsızlık oluşturmuştur.

1935 yılında yoğun olarak yapılan yapılar inşaat malzemesi sıkıntısını doğurmuştur. Lozan antlaşmasındaki ithal malların yurda girmesi kısıtlamalarıyla birlikte inşaat malzemeleri fiyatları çok yükselmiştir. İnşaat için en önemli malzeme olan çimento ithali durmuş, yurt içinden almak zorunda kalmışlardır. Türkiye'de o

dönemde bulunan toplam altı tane çimento fabrikası sahipleri daha fazla fabrika yapılmasına müdahale etmeye çalışıyorlar hatta müteahhitlere % 40 indirimli çimento satabileceklerini taahhüt ediyorlardı. 1934 yılında Zeki Sayar inşaat malzemesiyle ilgili bu konuda şunları söylemektedir. “Bizde çimento lüks bir malzemedir. Çimento sarfiyatı, devlet sarfiyatından maada; halk tarafından ancak büyük şehirlerde, merkezlerde kullanılmaktadır. Memleketin Orta ve Şark taraflarında çimento istihlak edilmemektedir. Çimento sanayii memleketimizde altı fabrikaya inhisar etmektedir. Bu fabrikalar aralarında tröst meydana getirmişlerdir.” (Ural, 1974).

1937 yılında Behçet Ünsal Arkitekt dergisinde bu dönemde kullanılan malzemeden şu şekilde bahsetmektedir: “... Beton inşaat taş yapısının duygusunu ve tesirini veremez demektense betonun arzuladığı biçimi bulmak ve betonla asla taş gösterişi vermemek lazımdır. Her malzemenin bir isteği, bir yaraşan biçimi vardır. taş beton gibi, ahşabı taş gibi kullanamayız...” Ayrıca barok ve rokoko sanatlarının taş ve demiri de alçı gibi yoğuran bir biçimlendirme getirdiğini ama bunun bir yalancılık olduğunu yazmaktadır (Ünsal,1937).

Yine Zeki Sayar 1939 yılında yapılan inşaatlarda kullanılan malzemelerin hep yurt dışından geldiğini eleştirmekte ve Arkitekt dergisinde şu şekilde devam etmektedir;“ ... Yurdumuzun iktisadi bünyesine uygun tam manasıyla tetkik ve kabul edilmiş bir inşaat sistemimiz yoktur. Fena görenek neticesi hiç lüzum olmadığı halde yerlisi varken ecnebi malzemesi kullanıyoruz... adeta lüks ecnebi malzemesi ile yapılmayan binaları mimari eser addetmemeye başladık. Güzeli, milli vasıfları, konforlu plan kompozisyonlarında plastik tesirlerde ve mimari detaylarda arayacak yerde, lüks malzemede, dolayısıyla muğlak ve pahalı inşaat usullerinde aramaktayız.” (Sayar,1939).

Fakat yapı endüstrisi ve malzemesi gittikçe gelişmekte, rasyonel metotlarla ileriye dönük çalışmalar yapılmaktadır.

Bu gelişmeler sonucunda 1940'lara doğru çeşitli inşaat malzemeleri üreten imalathaneler kurulmuştur. Paşabahçe cam fabrikası, Haliçte bir kontraplak fabrikası, İstanbul'da bir emaye boru fabrikası ve “dökme demir malzemesi” hazırlayan imalathaneler kurulmuştur. Bu fabrikalar malzemeler dışarıdan gelmediği için oldukça

yüksek fiyata satış yapmışlar, bu nedenle inşaat sektöründe büyük bir durgunluk yaşanmıştır (Alsaç,1976).

Bu dönemlerde tam olarak bir yapı sanayi mevcut değildir. Kiremit fabrikaları, kereste sanayisi, kireç ocakları en basit yöntemlerle çalışmış ve bunun sonucunda kalitesiz malzeme üretilmiştir. Binalarda kaplama işleri, el emeği ile yapıldığından çok pahalıya mal olmuştur (Aslanoğlu,1980).

Ama sonuç olarak şunu diyebiliriz. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapı ve yapı malzemesi endüstrileri millileşmiştir. Bundan önce çimentosunu, camını, demirini, ahşabını, sıhhi tesisat malzemesini, doğrama aksamını, tecrit malzemelerini hatta kiremitini bile dışarıdan ithal olarak almak zorunda kalan Türkiye, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte tüm bunların üretimini kendi Standartlar Enstitüsü denetimi altında yapmıştır. Zamanla yabancı ülkelerde kullanımına başlanan yeni yapı malzemeleri de lisans almak suretiyle ülkemizde hizmete sunulmuştur (Alsaç, 1973).

4.4. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Mimarlık Eğitimi

Sosyal, kültürel ve ekonomik etkenlerin etkisi altında gelişen teknik eğitim, yıllar boyunca Türkiye'nin değişik zamanlarında, dönem özelliklerini yansıtan biçim değişimleri göstermiştir (Sey, Tapan,1974).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte bir çok alanda olduğu gibi mimarlık eğitimi alanında da yenilikler yapılmasının zorunlu olduğu düşünülmüştür. Bu bağlamda mimarlık eğitiminin çağdaş ve bilimsel yöntemlere dayanması gerektiğine karar verilmiştir. Önceden mimarlar şehircilik ve yapıcılık dışında yol, köprü, kale, hisar, gemi yapımı gibi mühendislik alanlarını da öğrenmişlerdir (Cezar,1971). Artık bunun değişmesi için yeni ders programları düzenlenmiş, mimarlık eğitiminin bugünkü akademik seviyesine ulaşabilmesi için zemin hazırlanmıştır. Aynı zamanda yeni mimarlık bölümleri kurularak çağdaş bir eğitim sunulmaya çalışılmıştır.

Geleneksel mimarlık eğitimi, usta-çırak ilişkilerine dayanan ve uygulama sistemi ile yapılan bir çalışma göstermektedir. Mimarlık eğitiminin çağdaş, bilimsel düşüncelere dayalı olması için çeşitli aktiviteler yapılmaktadır (Alsaç, 1973).

Bu amaçla mimarlık eğitiminde ve uygulamada yabancı mimarlardan faydalanma yoluna gidilmiş ve bu düşünce 18. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir.

Türkiye’de 1883 yılında ilk mimarlık eğitimi yapmak için Sanayi-ı Nefise Mektebi kurulmuştur. 1927 yılında Güzel Sanatlar akademisi ismini alarak, Fındıklı’da “Meclisi Mebusan” binasında öğretime devam edilmiştir. Bu okulda verilen eğitim Celal Esat Arseven tarafından şu şekilde anlatılmaktadır. “... Sanayi-ı Nefise mektebinde açılan mimari kısmı kırk elli seneden beri hayli mimar yetiştirdiği halde netice son vakte kadar hala değişmemişti; çünkü tedrisat aynı zihniyetle devam ediyordu. Talebe senelerce Partenon sütun ve başlıklarını, Korentiye yapraklarını ve bir Yunan mabedini çizmekten başka bir şeyle meşgul olmuyordu. Mektepten çıkanlar bir mimardan ziyade bir çizgi ressamı olarak çıktılar ve ameli çalışan eski kalfalara gösterebilecekleri cicali bicili gayrı kabili tatbik bina resimlerini yapmaktan başka işe yaramadılar...” (Arseven, 1931).

1948 yılında Güzel Sanatlar Akademisinin yanmasından sonra İstanbul Teknik Üniversitesi ile birleştirilmesi düşünülse de mimarlık eğitiminin Güzel sanatlarda kalmasına karar verilmiştir. (Sayar, 1948) Güzel Sanatlar Akademisi Türkiye’de mimarlık eğitimi veren ilk kuruluş olması nedeniyle yeni kurulan üniversitelere öğretim üyesi kaynağı oluşturması da önem arz etmektedir (Alsaç, 1973).

Cumhuriyet döneminde üniversitelerde çalışan mimar ve profesörlerin sayısı oldukça fazlaydı. Bu tutum 1950’lere kadar sürmüştür (Aslanoğlu, 1980).

Atatürk; Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bilim, sanat ve teknik alanlarındaki gerekli insan gücünü sağlamak için;

.Devlet hesabına yetişecek gençleri Avrupa’nın ileri ülkelerine seçerek göndermek ve yetiştirmelerini sağlamak,

.Bu insanlar yetişene kadar yabancı uzmanlardan faydalanmak, ideolojilerini savunmuştur (Gezer, 1984).

4.4.1. Eğitimde ve Uygulamada Rol Alan Yabancı Mimarlar

Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda, her alanda yenileşme çabaları sürerken, savaşlar sonucu ihmal edilen eğitim sorunu için gerekli mimarları yabancı meslek adamları arasından sağlamak zorunda kalmışlardır. Yabancı öğretim üyelerinin sayısı 1932-1939 yılları arasında en yüksek seviyesine ulaşmış, bazıları 1950'lere kadar görevlerini sürdürmüşlerdir (Sey, Tapan,1974).

Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nde yedi tane hoca bulunmuş, Mimarlık bölümünün ilk hocası olan Vallauri, şu anki Mimarlık bölüm başkanlığı görevini üstlenmiştir. Genelde çalışmalarında Greko-Romen mimari elemanları desenlerini kullandığı görülmüştür. Yaptığı Haydarpaşa Lisesi ve İstanbul lisesi binalarından anlaşıldığı üzere Mimar Sinan'ın yolunu takip etmiş Ottoman tarzını uygulamıştır (Ünsal, 1973).

Cumhuriyet ilan edilmeden önce Güzel Sanatlar akademisine giren Guilio Mongeri fakülteden 1912 yılında ayrılmış sonra tekrar dönerek 1930 yıllarına kadar eğitimde görev almıştır. Beyoğlu'nda S. Antuan Kilisesi, Karaköy Palas, Maçka Palas ve Maçka'da yarım kalan Yüksek Tekniker Okulu Mongeri'nin yaptığı önemli eserler arasındadır (Sözen,Tapan,1973). Mongeri, Vedat Tek'le birlikte kendi mimarlık atölyesinde uzun bir süre çalışmıştır. Planlardan çok cephelere önem vermesiyle tanınmış, Modern Mimari Akımını ve Avrupa-Latin Mimarisini uygulamış, bunların yanısıra Rönesans mimarisini zamanla Osmanlı Rönesans üslubuna çevirdiği görülmüştür (Alsaç,1973).

1927 ve 1936 yılları arasında tek önemli eğitim birimi olan "Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık" bölümünde Prof. Ernest Egli'nin yöneticiliğinde bir kadrolaşma olmuş ve bu okulda Osmanlı ve Rönesans tarzı mimari okutularak, uluslararası mimari bir niteliğe kavuşmuştur. (Eldem,1974). Prof. Egli kübik mimari uygulaması çalışmalarda bulunmuştur. Behçet Ünsal 1938 yılında Mimarlık dergisinde Ernest Egli için şunları yazmıştır. "Çağdaş mimarinin ne olduğunu anlatan araştırmacı genç bir hoca idi. Egli fonksiyonel mimariyi öngörüyordu; iyi bir plancıydı, stil tarafı değildi, ama mahalli bir mimariyi öğütüyordu; bunun için eski Türk

mimarisinin ilmi bir şekilde araştırılmasını gerekli buluyordu. Güzel Sanatlar Akademisinde milli bir mimari seminerini kurduran odur”. (Ünsal,1938) Bu arada Ernest Egli ile çalışan Sedat Hakkı Eldem yapılarında, genellikle Türk sivil mimari örneklerini uygulamış olup, fonksiyonu temel alan uluslararası mimarlığın Türkiye’deki en başarılı temsilcilerinden biri olmuştur (Eldem,1974).

Mühendis Mektebinde; 1935 yılında, İsviçre’den öğretimden dönen Emin Onat, doçent olarak göreve başlamıştır. Güzel sanatlar akademisinde ise Sedat Hakkı Eldem 1930’ların sonlarına doğru görev alarak bir çok hizmet vermiştir. (Sey, Tapan,1974).

Bu Türk mimarlarının olmasına karşın, 1937 yılında Bülent Özer yerli mimarların sayılarının az olması ve yapı gereksinmesinin fazla olmasından dolayı yabancı mimar alımının arttığını belirtmektedir (Özer, 1963).

Fakat her ne kadar yabancı mimarların ihtiyaçtan dolayı ülkemize geldiği söylene de; Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği reformların, şimdiye kadar Osmanlı mimarisinin uygulandığı yapılarda artık yenilikçi bir yaklaşımla mimarinin değişmesi fikri etkili olmuştur.

Eldem’in; “Daha 1926 yılında Osmanlı tarzına karşı saldırılar başladı. Ankara Palas Oteli ile Vedat Bey gözden düştü.” sözü, yabancı mimar akımının bir nedeninin de Cumhuriyet rejimi olduğunu desteklemektedir. (Eldem,1974).

1937’lerden sonra Ernest Egli’nin Güzel Sanatlar Fakültesinden ayrılmasından sonra yerine Bruna Taut gelmiştir. Taut da eski mimarlık düşüncesine paralel bir düşünceyle devam etmiş ve en önemli eseri olan Ankara’daki “Dil Tarih Fakültesi” binasını yapmıştır. Sinan’a hayran olan Taut, mimariyi bir proporsiyon sanatı olarak görerek, rönesansta görülen matematiksel oranlar gibi soyut kavramlar içerdiğini savunmuştur. Bruno Taut’un ölümünden sonra 1939’dan 1950 yıllarına kadar olan dönemde, öğretimde İtalyan ve Alman mimarisinde görülen “Anıtsal, bölgesel bir mimari “ temel hedef alınmıştır (Söylemezoğlu, 1973). Yabancı mimarlar arasında Bruno Taut “Mimarlık Bilgisi” adı altında tek kitap yazmış mimardır. Kitabında, kentlerde çevre koşullarının değerlendirilmesini ve kentlerin estetik kişiliği olmasını savunmuştur (Kırımlı, 1974).

İkinci Dünya savaşının bitiminde 1940 yılında, Clemens Holzmeister Teknik Üniversitenin Mimarlık Fakültesinde eğitimci olarak görev yapmıştır. Modern mimariyi Ankara Devlet mahallesinde ve bankalarında uygulamıştır. Yapılarında, bölgesel mimariye yaklaşılmaya çalışmış, anıtsal ölçekli ve simetrik düzenlenmiş uzun kütlelerle yalınlığı temel almıştır (Aslanoğlu , 1973).

Eğitimde görev almış bu mimarlar aynı zamanda birçok yapıların oluşumunda rol almışlardır. Türkiye'ye gelen yabancı mimarların çoğu idealist düşünce yapısında olan mimarlardır (Kırımlı, 1974).

Cumhuriyet döneminde yabancı mimarlara görev vermenin bir nedeni de yoğun iş kapasitesinin olmasıdır. Bülent Özer bunu, "...İnşaat kapasitesinin durmadan genişlemesi, buna bağlı olarak artan sayıda mimar yetiştirme zorunluluğu cumhuriyet mimarimizin ikinci safhasına ait panoramayı belirleyen başlıca iki büyük faktördür. Bu faktörlerden birincisi yabancı mimarları yaratıcı, inşa edici kimseler olarak yurda sokmuş, ikincisi de , çoğu kere aynı kimseleri Türk mimarlık müesseselerine hoca yapmıştır..." sözleri ile anlatmaktadır (Özer,1963).

Üstün Alsaç'a göre yabancı mimarların ülkemize gelmelerinin olumlu bir yönü; bölgesel ve anıtsal mimarlık faktörlerinin araştırılmasını desteklemiş olmaları, olumsuz yönü ise Türk mimarlığını kendilerine göre duygusal, biçimci bir şekilde yorumlamaları olmuştur (Alsaç,1976).

Üstte Cumhuriyet döneminde rol almış yabancı mimarlar ve eğitimde aldıkları roller tanıtılmaya çalışılmıştır. Aslında bir çok yetkiler verilmiş olan bu mimarlar mimarimizde etkili ve başarılı olmaya çalışmışlardır. Ancak gerçeği düşünmek gerekirse Türk stili üzerinde yeni denemelerde bulunmuşlar, ve mimarlığın sürekliliği kalmamış, gelişmelerin daha yavaş ilerlemesine neden olmuştur.

4.4.1.1. Yabancı Mimarlara Karşı Mücadele

1930-1950 yılları arasında büyük şehirlerdeki bir çok büyük mimari proje ve imar çalışmaları yabancılara verilmekte, çok az sayıda proje, Türk mimarları arasında paylaştırılmakta idi. Bu durum karşısında Türk mimarları birleşerek , bir genel kurul

toplantısı düzenlemiş, yabancı mimarlara karşı ekonomik bir mücadele içerisine girmişlerdir. Daha sonra kendilerinin de en az onlar kadar başarılı olduklarını uluslararası mimari proje yarışmalarında ispat etmişlerdir.

1949 yılında İstanbul Tıp Fakültesi binasının daha önce Ankara Hastanesi ve Ankara Tıp Fakültesi projelerini yapmış olan Fransız mimar Jean Walter'a verilmek istenmesi Türk mimarları için bardağı taşıran son damla olmuştur. Bunun üstüne büyük şehirlerde mimarlar protesto gösterileri yapmışlardır (Ural,1974).

Fakat cumhuriyet rejimi Türk mimarlarına da bazı konularda yardımcı olmuştur. Cumhuriyet yönetimi; mimarlığı, mimarlık ünvanını, mimarların çalışma koşullarını hak ve görevlerini, yetki ve ücretlerini yasa koruyuculuğu altına alarak, mimarların örgütlenmesine hem olanak sağlamış hem de mimarların söz sahibi olmasını savunmuştur (Alsaç,1976).

Türk mimarları ulusal mimarlığın gelişmemesinin nedenini yabancı mimarlara bağlamakta, Türk mimarlarına olanak tanınmadığını iddia etmektedirler.

4.5. Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde İmar Hareketleri

1923 yılında Türkiye birtakım ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Öncelikle çözülmesi gereken sorunlardan biri, üretim ve dağıtımını gerçekleştirmek için haberleşme ve ulaşım ağlarını kurmak olmuştur. Ülkeyi, çelik ağlarla yani demiryollarıyla döşemek hedeflenmiştir. Mustafa Kemal 1923’te İznik’te yaptığı konuşmasında bu durumu ; “ Nafia teşebbüsleri, yakında fiile münkalip olabilecek, ümit bahş bir zeminedir. Bunun neticesinde memleketin bil cümle mühim merkezleri yekdiğerine az zamanda şimendiferle bağlanacaktır. Mühim maden hazineleri açılacaktır. Memleketimizin baştan nihayete kadar harap manzarasını mamureye tahvil etmekten ibaret olan gayenin temel tuşları her yerde gözler tesrir edecektir.” sözleriyle anlatmaktadır. Atatürk’ün sözlerinden anlaşıldığı gibi bu yıllarda ülkeyi çelik ağlarla örmek yani demiryollarıyla döşemek, ulaşım sorununa acil çözümler bulmak hedef olarak tespit edilmiştir (Ural,1974).

Geleneksel Türk Mimarlığında, şehirler organik olarak kurulmuş, yollar ve meydanlar yer almamıştır. Bu dönemde belediye örgütlenmesinin henüz olmadığı ve kamu hizmetlerini vakıfların sağladığı bilinmekte idi. Dolayısıyla şehirleşme yavaş yavaş gelişerek, Cumhuriyet döneminde bugünkü şeklini almıştır (Alsac, 1976).

Cumhuriyet rejimi yeni mimarlık fonksiyonları getirdiği gibi şehircilik sorunlarını da açığa çıkarmış ve şehir planlamasının mimarlığın bir ögesi olduğuna karar verilmiştir. Bunun için şehircilik alanında ülke genelinde bir imar programı çıkarılmıştır. Bu imar programı üç ana konuyu içermektedir;

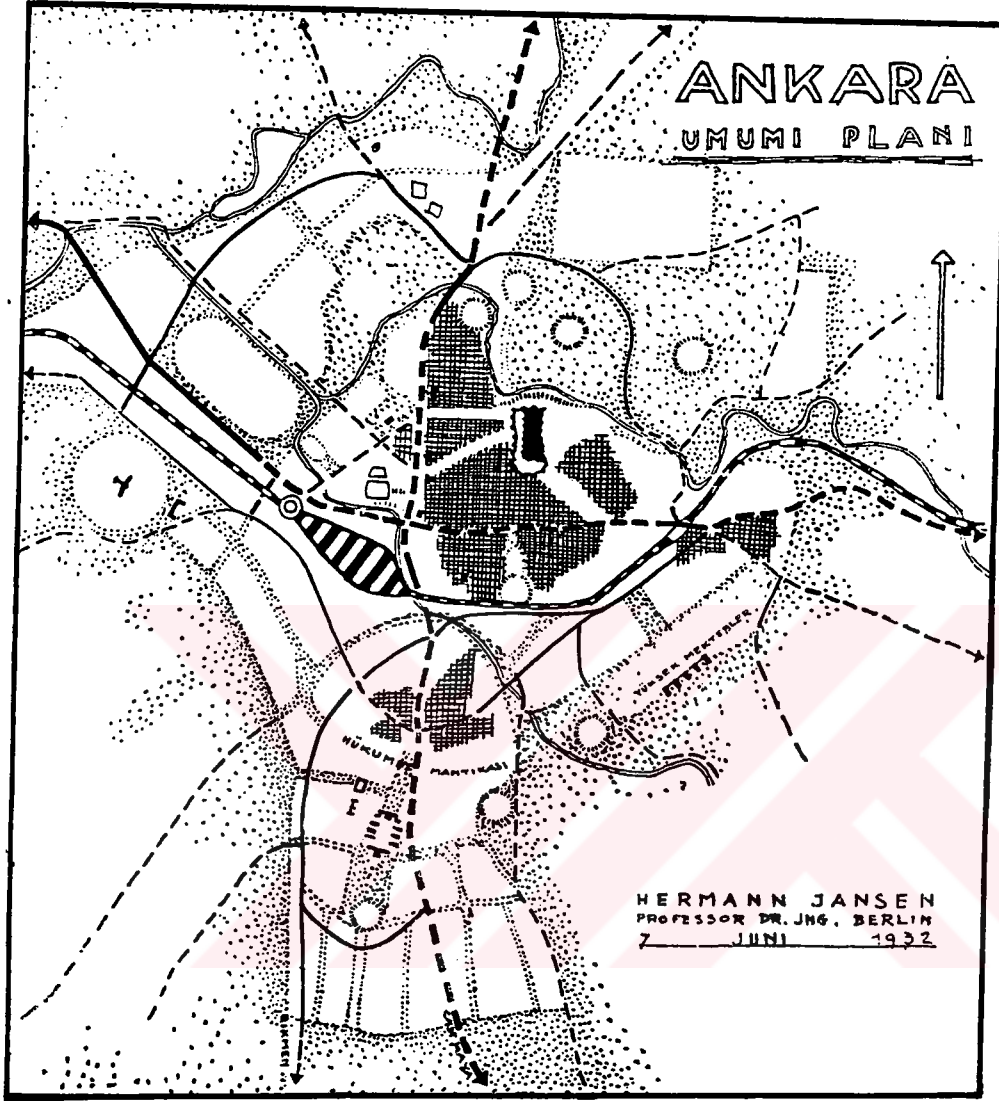
.Ankara'nın başkent olmasından sonra Cumhuriyet rejimine yakışır bir başkent imar planının hazırlanması,

.Ülke genelinde yapılan resmi yapılar, parti binaları, memur evleri ve kent ve kasabaların imar programlarının çıkarılması,

.Örnek köy çalışmaları, göçmen ve işçi evlerinin yapılmasıdır (Ural, 1974).

1950 yıllarına kadar imar çalışması denilince akla ilk gelen Ankara'nın imar durumudur. Cumhuriyet döneminin ilk başkenti olmasından dolayı Ankara şehrinin batılı şehirler seviyesinde imar edilmesi ve örnek bir şehir olması için çalışılmıştır. 1928 yılında, başkentin imar durumu için uluslararası bir yarışma açılmış, yarışma sonucunda ise Prof. Hermann Jansen birinci olmuş ve Ankara'nın imar durumu Jansen tarafından hazırlanmıştır (Şekil 4.1).

Jansen ve daha sonra gelen Martin Wagner ve Gustav Oelsner Türkiye'de şehirciliğin batılı anlamda gelişmesi için çalışmalar yapmışlardır. Daha sonra İstanbul'un imar planı Prost'a, Bursa'nın Piccinato'ya, Gaziantep'in Jansen'e, Trabzon'un Lambert'e verilmiştir. Le Corbusier ise İzmir İmar planı için bir süre çalışmış daha sonra devam etmemiştir. Özellikle 1940'lardan sonra çağdaş uygulamalar, Bayındırlık Bakanlığı ve İller Bankası aracılığı ile yapılmış, şehir planlarının ise yarışma ve ihalelerle açılarak belli mimarlara verilmesi hedeflenmiştir. Yapılan imar planlarından batıya özgü şehir karakterinin ülkemize girdiği görülmüştür (Kuban, 1970).

Şekil 4.1. Jansen'in Hazırladığı Ankara'nın İmar Planı (Anonymous, 1973)

Bu dönemde ayrıca memur evleri ve merkezi yapıların yapılmasına önem verilmiştir. Devlet için gerekli olan kamu yapılarının inşa edilmesi ve buralarda çalışacak insanları barındıracak konutların sağlanması düşünülmüştür. Kamu yapıları olarak ; bakanlıklar, milli savunma ve yüksek eğitim yapıları, hükümet konakları ve ilkokullar inşa edilmiştir. Bu binalar yapılırken belli kurallar dahilinde yapılması zorunlu kılınmış yani mimarileri denetim altında tutulmuştur. Devlet otoritesini temsil edecek bir yapı anlayışıyla, anıtsal bir özellik gösteren, değişimi yarınki kuşaklara anlatacak, taş kaplamalı, masif etkili, sütunlar, direkler, silmeler ebedi esas unsurlara

yer verilmiştir. Böylece bu tip binaların mimari üslubu olması gerektiği düşünülmüştür (Anonymous, 1974).

Devletlerin tarihini en iyi gösteren ögenin, binalar olduğu söylenmiş, devlet rejimi ve düşüncesi binalarda yansıtılmaya çalışılmıştır.

Arkitekt dergisinde Abidin Mortaş “ Hükümet Konakları” başlıklı yazısında resmi binaların anıtsal bir mimari yapısı olması gerektiğini şu cümlelerle savunmuştur. “ Devletin vilayet ve kazalarda yaptıracığı resmi binaları başında hükümet konakları gelir. Devlet otoritesini memleketin her köşesinde temsil eden; halk saygı ve bağlılık etmesi icabeden bu binaların vakarlı, ciddi ifadeli olmaları, Cumhuriyet döneminin kültür seviyesine denk bir mimari kıymette bulunmaları lazımdır.” (Anonymous, 1956).

Memur evleri de kamu yapıları gibi bir propaganda aracı olarak düşünülmüş o yüzden inşasına önem verilmiştir. O dönemde en önemli memur evleri Başbakan Saraçoğlu zamanında Bonatz tarafından tasarlanan Saraçoğlu mahallesidir. Çok lüks ve pahalı olan bu evler bürokrasinin üst kademeleri için yapılmıştır. Ankara’da buna benzer memurlar için bir çok toplu konut uygulaması yapılmıştır (Aslanoğlu, 1980).

1933 yılı sonunda, Yapı yollar Kanunu’nun kabul edilmesiyle, kentlerde imar planları yapılma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanun Fransa’da kabul edilen İmar kanunu esasına dayalı olarak hazırlanmıştır. Artık nüfusu on binden fazla olan bölgelerde mevcut planların beş yıl içerisinde düzenlenmesi sonra da gelişim planlarının hazırlanması zorunluluğu getirilmiştir. İmar planlarının büyük bir hızla hazırlandığı ve hazırlanan imar programlarının günümüze kadar geldiği görülmüştür (Alsaç, 1976).

1930 ve 1950 döneminde göçmenlerin yerleştirilmesi ve köy evleri sorununun olduğu, 1935 yılında 64 tane “ numune köy” yapıldığı saptanmıştır. Devletin o zaman için yüksek miktarda harcama yaparak yaptığı bu köylere Ankara’daki Etimesgut semti bir örnek oluşturmaktadır (Tarım, 1983).

Türk köylüsüne değer veren Atatürk, köylünün de barınacak konutunun şehirdeki konut gibi olması için uğraşmış, temiz, güzel, sağlıklı modern binalarla kültürümüzü en iyi şekilde yansıtmaları gerektiğini düşünmüştür.

1935 yılında mimar Abdullah Ziya, köy imarının nasıl düzenlenebileceğini bir rapor halinde sunmuştur. Köy camisinin yanında bir köy kahvesini, bu kahvede devletten maaş alan radyo gezgincisi, sinema, tiyatrolarla yapılacak propogandalara yarar bir sahne yeri, köye devlet tarafından gönderilecek gazete ve kitapları okumak için bir okuma yerinin olması gerektiğini söylemiştir. Köy evinin, köylüyle birlikte yerel malzemeye tamirinin yapılabileceği, yeni bir köy planı ve köy evi plan tipinin oluşturulabileceğini savunmuştur (Anonymous, 1935).

4.6. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Adana Kenti ve Mimarlık

Türkiye’de, Cumhuriyet döneminde uygulanan mimarlık ürünlerinin yer aldığı nadir kentlerden biri olan Adana ilinde, kamu ve sivil yapıların yer aldığı dikkati çekmektedir. Bu ilde, yapılan araştırmada Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının yoğun bir şekilde yaşandığı ve bir çok örneklerin olduğu gözlenmiştir.

Adana, Türkiye’nin güneyinde, etrafı Toros dağları ve Akdenizle çevrili, Çukurova bölgesinde yer almaktadır. Kentte, tarih boyunca gerek coğrafi konum itibarıyla, gerek zengin kaynakları ve tarıma elverişli topraklarıyla birçok toplumlar hüküm sürmüşlerdir. Tarihi kent dokusunda eskiden bu bölgede yaşamış bir çok toplulukların izleri görülmektedir. Bu araştırmada, tarihi yapılarımızın bir çoğunun yok olmasına karşın, ayakta kalan binalardan saptamalar yapılmış ve sonuçta bazı değerlendirmeler elde edilmiştir.

Coğrafi yerleşim birimi olarak önemi ise, tarih boyunca yurdumuz için ulaşımında en önemli geçitlerden biri olan Gülek boğazının Adana’ya bağlanmasıdır. Anadolu’dan gelip Suriye’ye geçenler için Adana kenti bir konaklama yeri olarak kullanılmıştır (Anonymous, 1950).

Arkeolojik kazılar Adana kentinin en eski kültür merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Adana hakkındaki ilk tarihsel bilgileri Akad’ lı Sargon’un biyografisinden öğrenmekteyiz. Bu biyografiden anlaşıldığına göre Sümerler devrine karışan Adana ilinin tarihi ilk kez Hitit (Eti) devletinin arşivi ile bilinmektedir (Adana İl Yıllığı, 1967).

4.6.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Adana

Cumhuriyet döneminden önce Osmanlı İmparatorluğunun yaşadığı politik, ekonomik ve siyasal krizler Adana kentinin de gelişimini etkilemiş, kentin daha yavaş bir ilerleme kaydetmesine neden olmuştur.

M.Ö. 1650 yıllarında, Boğazköy’de bulunan Hitit tabletlerinden anlaşıldığına göre, Hititler Çukurova’nın bütününe “Kizivatna Krallığı” ve Adana çevresine “Adania” memleketi demekte idiler. 1190’da Hitit devletinin çöküşü ile ilimiz “Kue” diye adlandırılan Çukurova Krallığına bağlanmış ve daha sonra M.Ö. 750 tarihinde Asurluların yönetimine girmiştir. Adana ili M.Ö. 333 senesine kadar Hitit kültür ve geleneklerini göstermiştir (Adana İl Yıllığı,1967).

M.Ö. 67’de Roma devleti yakın doğuda uzun bir süre kalmıştır. Roma İmparatorluğu zamanında Adana kenti hızla gelişmeye başlamış özellikle tarım alanında ilerlemeler görülmüştür. Daha sonra Roma’nın ikiye ayrılmasıyla kent büyük bir kriz yaşamış, İslam devletinin kurulmasıyla bu krizi atlattır (Adana İl Yıllığı,1967).

Çukurova Bölgesi ve Adana kenti 1517-1918 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunun önemli bir eyaleti olarak idare edilmiştir. 1800’li yıllarda Adana’da; tarım, sanayi ve imar alanlarında çok büyük gelişmeler ve ilerlemeler kaydedilmiştir (Anonymous,1974).

Kent birçok Osmanlı padişahlarının uğrak yeri olmuştur. Örnek olarak, 1535 yılında İran savaşından dönen Kanuni Sultan Süleyman, 1638’de Bağdat seferine çıkan IV. Murad tarafından ziyaret edilmiştir (Anonymous, 1981).

1753 yılında Adana nüfusunun 45 bin 720 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın çıkış noktası o dönemde yapılan nüfus sayımından kaynaklanmaktadır. Çünkü eski nüfus sayımlarının kişi sayısına göre değil de mahallelerin vergi ödeme güçlerine göre sayıldığı bilinmektedir. Adana’da 1753 yılında Vali Mustafa Paşa zamanında toplam 45 tane mahalleden 5715 kuruş vergi toplandığı, yani Adana’nın nüfusu 5715 kuruş olduğu varsayılmaktadır. Bu miktar insan sayısına çevrildiğinde 45 bin 720 kişi

olduğu sanılmakta ve bu sayıya göre o dönemde Adana'da yaşayan insan sayısının diğer illere göre yine de fazla olduğu görülmektedir (Çelmeoğlu, 1996).

4.6.1.1. 19. yüzyıl'da Adana'nın Sosyo-Ekonomik Konumu

19. yüzyıl' da Adana bölgesinde siyasi bir çok değişiklikler yaşanmıştır. Dünya' da 1789 Fransız ihtilali ile başlayan değişiklikler ülkemizi ve Adana'yı etkilemiştir. 19. yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğunu ortadan kaldırmak için İngiltere, Fransa ve Rusya, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa' ya yardım etmişlerdir. 1833'te Mezopotamya'yı ele geçirdikten sonra sınırlarını Adana'ya kadar uzatarak bu bölgede hakimiyet kurmuşlardır. Adana 1833-1840 yılları arasında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa yönetiminde kalmıştır. Bu dönemde halkın yaşamında yeni düzenlemeler olmuş ve tarımda önemli gelişmeler yaşanmıştır (Adana İl Yıllığı,1967).

Adana ve çevresinin 19. yüzyıl başlarındaki durumu ile ilgili ayrıca çeşitli gezginlerin notlarından da bilgiler alınabilmektedir. V. Cuinet bu dönemde Adana kent merkezinde 13.000 Müslüman, 2575 Ermeni, 500 de Rum, Latin ve İranlının yaşadığını belirtmektedir (Anonymous, 1981) .

1855 yılında Paris'ten gelerek Adana'yı ziyaret eden Labord da gezi notlarında, Adana'nın bir paşalık merkezi olmasına rağmen, o dönemde kentte resmi bina ve kurumların olmadığını ifade etmektedir (Çelmeoğlu,1996).

Batılı ülkelerin ülkemiz ticaretinde etkili olmaya başlamaları tüm kentlerde olduğu gibi Adana'da da ticari hayatının batıyla ilişkiler doğrultusunda gelişerek daha aktif olmasını sağlamıştır. Batı ülkelerinden gelen ticaretle uğraşan işadamları, Adana ilinin ticari hayatını olumlu yönde etkilemiştir.

19.yüzyılda Adana'da 18 cami, 37 medrese, 8 tekke, 2 Ermeni Kilisesi, 1 Latin Kilisesi, 1 rum Kilisesi, 1 Protestan Kilisesi, 3 Ermeni Okulu, 1 Rüştîye, 28 sübyan Mektebi, 2 Rum erkek Okulu, 1 Ermeni Kız Okulu, 29 han, 316 dükkan, 2 fırın, 1 tiyatro, belediye binası, hükümet konağı, Orman idaresi olduğu bilinmektedir. Ayrıca o zamanlar Taşköprü'nün yanında bulunan evlerin yerine 1872 yılında hastane inşa edildiği belirtilmektedir (Anonymous,1981) (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Tarihi Taşköprü (Oğuz Baytok Arşivi)

Ayrıca Adana çeltik ekimine elverişli sulu topraklara sahip olmasından Türkiye’de elde edilen çeltiğin bir kısmını karşılamaya çalışmıştır. Çeltik tarlaları Seyhan, Çakıt ve Görgün suları ile sulanmakta akarsular üzerindeki bentlerle sulama yapılmaktadır (Anonymous, 1981).

19. yüzyılda özellikle İngiliz ve Fransızların pamuğu yurdumuzdan ithal etmek istemeleri Adana’nın da pamuk ekimine elverişli toprağı olmasıyla, kentin pamuk üretimini arttırmıştır. Çukurova Bölgesi uluslararası pazarlara açılmış, pamuğun makineleşme ile işlenmesine paralel olarak sanayileşmede önemli adımlar atılmıştır (Karaman, 1992).

19. yüzyılda Adana’da başta pamuk olmak üzere buğday, arpa, yulaf, susam ve soğan, bazı yerlerde nohut, fasulye, mercimek üretilirdi. Binbeşyüze yakın üzüm bağlarından elde edilen üzümlerden şarapçılık imalatı önemli bir yer tutmaktadır. Bir

tane dokuma fabrikası, 7 tane pamuk ayıklama makinesi, 5 çırçır makinesi 55 buğday ayıklama fabrikası bulunmaktadır. Fransız işgali sırasında kentte kömürle çalışan pamuk fabrikaları kurulmuştur (Anonymous,1981).

19. yüzyılın ikinci yarısında Adana'da devletten bağımsız olarak çalışan vakıfların belediyenin görevini üstlendiği görülmektedir. Zamanla kentteki altyapı ve diğer hizmetlerin yetersiz kaldığı görülmüş fakat uzun bir süre bunu düzeltmek için bir atılım yapılmamıştır (Anonymous,1956).

19. yüzyıl sonlarında Fransızlar tarafından yapılan Mersin ile Demiryolu bağlantısının kurulması ticari hayatın canlanmasını sağlamış, pamuk alım ve satımı kolaylaşmış, bunun yanı sıra diğer meslek grupları da canlanmış, pamuk üretimine bağlı olarak ilerleyen ekonominin 1930'lara kadar devam etmesini sağlamıştır (Karaman, 1992).

1913 yılında pamuk alım satımının hızlı gelişmesi özellikle dış pazarlarla temasta bulunulması, Adana'da Ticaret Odasına bağlı bir borsa şubesinin açılmasına neden olmuştur.

Ancak 1914 yılında Fransızların Adana'yı işgal etmesiyle, belediye ve adliye dahil olmak üzere tüm yönetim birimleri Fransızların yönetimi altına girmiştir (Anonymous,1981).

4.6.1.2. 19. Yüzyıl'da Adana'nın Kentsel Yapısı

Ülkemizde birçok şehirlerin kentsel yapıları ve geleneksel dokuları Osmanlı döneminde belirlenmiştir. Adana kentinin geleneksel dokusu ve kent merkezi 16. yüzyılda Ramazanoğlu Beyliği döneminde oluşmuş ve Ramazanoğlu vakfının gerçekleştirdiği aktivitelerle gelişme göstermiştir (Karaman, 1992).

Adana'nın ticaret merkezinin hızlı bir gelişim göstermesinin nedeni ise Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlayan bir köprü niteliğinde yer almasıdır.

Adana, tarihi kent merkezi olan Tepebağ höyüğü etrafında ana akslar doğrultusunda, tek merkezli bir gelişme göstermiştir. Bu merkezde Ramazanoğullarının yaptığı kamu ve ticaret yapıları yer almakta bu dairenin etrafında

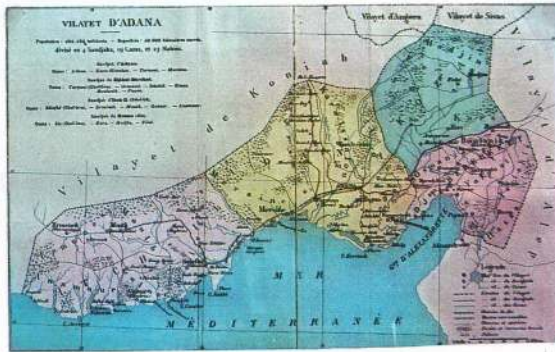
da konut yapıları görülmektedir. Kapalıçarşı, Bedesten, perakende ticaret merkezleri, kazancılar ve bakırcılar bu caddede bulunan ticaret yapılarıdır. Ticaret alanı zamanla kuzey ve doğuya yönelerek şimdiki Abidinpaşa ve Saydam caddesi etrafında toplanmıştır. Bu geleneksel ticari merkez dokusu 20. Yüzyıl ortalarına kadar hareketliliğini ve devamlılığını korumuştur (Karaman, 1996).

19. yüzyılda Adana'yı ziyaret eden İngiliz Kinnier, Adana'nın Tarsus'tan daha büyük olduğunu ve daha iyi yapılaştığını, Seyhan nehrinin sağ kıyısında, hafif bir eğim üzerinde, anfitiyatro biçiminde yükseldiğini ve çevresinin de ağaçlarla kaplı olduğunu yazmaktadır (Çelmeoğlu, 1996).

1833 yılında Charles Texier gezi notlarında, Adana'nın çok sessiz bir yer olduğunu ve evlerin kale gibi duvarların içerisine saklandığını, halkın yapısında olan güvensizliğin yapılarına da yansıdığını ifade etmektedir. Evlerin sokağa açık pencerelerinin olmadığı için sokakların tuğlada iki uzun duvar sırası gibi yerleştirildiğini belirtmektedir (Çelmeoğlu, 1997).

19. yüzyılda Adana, büyük bir yerleşim alanına sahiptir. Osmaniye, Kozan ve Mersin'e komşu olmakta bir kıyısı da Akdeniz'e uzanmaktadır (Şekil 4.3).

Adana ili içinde yerleşim birimi olarak kullanılan bölgeler başta Tepebağ olmak üzere, Kayalıbağ Mahallesi, Ulucami Mahallesi, Sarıyakup, Türkocağı, Kuruköprü ve Döşeme mahalleleridir.

Şekil 4.3. 19. yy'da Adana'nın Konumu (Anonymous, 1981)

4.6.1.3. 19. Yüzyıl'da Mimari Yapısı

Adana mimarisi, Çukurova Bölgesinde yaşamış olan Osmanlı ve Mısır mimari kültürleri ve nemli güney ikliminin gerektirdiği fonksiyonların birleşmesiyle meydana gelmiştir. Özellikle yazları sıcak geçen bu ilde, yapılarda planlama iklimi göre şekillenmiştir.

Adana kenti hakkında birçok gezginlerin notlarından bilgiler edinilmektedir. Örneğin, 1825 yılında Paris'ten gelen Labord notlarında; Adana'nın 25 bin nüfuslu küçük bir kasaba olmasına rağmen, uzaktan bakıldığında büyük bir şehir görünümünde olduğunu, bununla Doğu'nun en büyük şehri izlenimini bıraktığını vurgulamıştır. Ancak şehrin içine girince, alçak ve perişan evler, çamurlu sokaklarla resmi binaların olmadığını eklemektedir (Çelmeoğlu, 1997).

1859 yılında Dr. Şerafettin Mağmuni, Adana evlerinin kerpiçten yapılmış, üstleri düz, sıva ve badanadan yoksun yapılar olduğunu, uzaktan bakıldığında büyük ve kümeli toprak yığınları olarak gözüktüğünü bir çok evlerin arasında ermeni manastırı ve kilisesinin dikkati çektiğini belirtmektedir. Ayrıca çoğu Hristiyan Ermenilerden oluşan kent nüfusunun 10 bin civarında olduğu Amerikalıların bir kolonisinin de bulunduğunu ifade etmektedir (Anonymous, 1981).

Yaklaşık 1900'lü yılların başında Adana'nın kent görünümü hakkında Hacı Süleyman Ağa ve Hacı Nafiz Özşahin'den bazı bilgiler alınmıştır. Özşahin ve Süleyman Ağa; kentteki çarşının çok gelişmemiş olduğunu, Abidinpaşa caddesinin yerinde patika bir yol bulunduğunu, yağmurlu zamanlarda develerin bile bu yoldan geçemediğini anlatmaktadır. Ayrıca caddelerin çok dar olduğunu bu caddeleri Halil Paşanın genişlettiğini Seyhan nehri taşıdığı kentten kuzey ve batı bölgelerini sel aldığı belirtmektedir (Çelmeoğlu, 1996). Kentin 1843, 1873, 1874, ve 1894 yıllarında bir çok sel felaketine maruz kaldığı bilinmektedir. (Şekil 4.4).

1900'lerin başında ise, Hükümet Caddesi olarak bilinen Eski Vilayet Binasının olduğu caddede, sel felaketi olduğu zamanlarda ulaşımın botlarla yapıldığı eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil 4.5).

Şekil 4.4. 19. Yy'da Adana'da Sel Baskını (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi)

Şekil 4. 5. Eski Hükümet Caddesinde Sel Felaketi (Oğuz Baytok Arşivi)

19. yüzyılda tüm ülkede görülen üslup karmaşaları Adana'daki örneklerde de görülmektedir. Özellikle Neo-gotik mimari uygulamaları yapılmış ve Ermenilerin Adana'yı hakimiyetine almasına kadar devam etmiştir. Başka bir üslup olarak Osmanlı kentlerinde görülen Barok ve Rokoko akımları Adana sivil mimari uygulamalarında yer almaktadır. Yalnız bu üslupte yapılan binalar iklim ve gelenekler düşünülerek yapıldığı için sözü edilen akımlardan bazı alanlarda farklılık göstermektedir (Adana İl Yıllığı, 1967).

19 yy' da Türk mimarisinde görülen ampir üslubunun tüm yurda Adana'dan yayıldığı söylenmektedir. Ampir üslubunun kaynağı olan Mısırlılarla Adana kentinin yakın ilişkileri olmasından dolayı, bu üslubunun yayılmasında Adana'nın etkili olduğu bilinmektedir (Adana İl Yıllığı, 1967). Ayrıca bu etki Adana'nın dış ülkelerle olan kültürel temasında, Osmanlıların diğer illerinden daha aktif olduğunun göstergesi durumundadır.

19. yüzyılda Adana'da konutların yan yana gelmesiyle biçimlenen dar ve kıvrımlı yollar bazen meydanlar oluşturarak çıkmaz sokaklara açılmaktadır. Bu yolların arasında yer yer bazı boşluklar bulunmuş, bu boşlukların bazıları meydan niteliği taşıyarak pazar yeri olarak kullanılmıştır (Şekil 4.6).

Yapılar incelendiğinde görülen saçak ve çıkmalar o zamanda az görülen bir sanatsal ifade taşımaktadırlar. Özellikle bir çok sivil yapıda uygulanan çıkmalar, binanın çevre ilişkilerini görsel olarak arttırmanın yanı sıra iç alanda da kullanım alanının büyümesine sebep olmaktadır.

Geleneksel konutlar; bulunduğu parselin cadde tarafında sokağa bitişik olarak yer almakta, arka tarafı ise yeşil elemanların bulunduğu küçük avlular olarak kullanılmaktadır. (Karaman, 1992) Ayrıca küçük parseller üzerinde 1-2 katlı konutların, güneybatı-kuzeydoğu yönünde yer almaktadır. Bu konutların içerisinde güneşe açık, içe dönük diğer bir küçük avlunun olduğu ve bu avlunun mahremiyet açısından yoldan içerde tüm aktivitelerin yaşandığı bir mekan olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yapılarda görülen zemin katların yuvarlak, geniş kemerli, az pencereli ve kalın duvarlı oluşunun sebebi iklime bağlanırken, cumba ve saçakların görkemli biçimlerinin ise Osmanlı Mimarisi etkisinde yapıldığı düşünülmektedir.

Şekil. 4.6. 19. Yy'da Sokak Aralarında Pazar Yeri (Kasaplar Çarşısı) (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi)

Yapılarda zemin katların kargir ve üst katların ahşap iskelet arası dolgu olarak inşa edildiği dikkati çekmektedir.. Ayrıca iklimsel özellikleri korumak için ve binaların önüne gölge sağlamak amacıyla direklikler, damlar, zemin katlarında az pencereli, kalın duvarlar, yuvarlak kemerler, geniş saçaklar ve konsollar kullanılmıştır (Anonymous, 1974).

Saçakların bazılarının iç bükey olduğu, cumbaların bir çok evde bulunduğu görülmektedir (Adana İl Yıllığı,1967). Bu dönemde özenli olarak yapılmış giriş

kapılarının ayrı bir mimari özellik taşıdığı dikkati çekmektedir. Kapılarda kullanılan demirle yapılmış süsleme elemanları titiz bir işçilik ve özenle yapılmıştır.

Adana evleri 19. yüzyıl ortalarına kadar kerpiçten, üstleri toprak örtülü ve sokak cepheleri sağır olarak inşa edilmiştir (Çelmeoğlu, 1997).

Çok zengin bir kültür sentezi karakterini taşıyan yapılar, kentin büyük bir kültür merkezi ürünü olduğunu göstermekte ve günümüzde tarihi eser niteliği taşımaktadır. Özellikle sivil mimari de çok güzel örnekler verilmiş ancak süreç içinde çeşitli etkiler ve doğal afetler sonucu binalar yok olmaya başlamıştır.

Konutların yanısıra yapılan kamu yapıları da Osmanlı mimarisinin etkilerini taşımaktadır. Bu yapıların bazıları şunlardır (Çizelge 4.1):

.Eski İstasyon Binası: İki farklı yükseklikte çatıları yarım dairenin birbirine dik olarak bağlanması sonucunda oluşan yapı, 19. Yy'da yapı tekniği olarak kullanılan kargir yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Bu yapı geleneksel tarzda ahşap kirişlerle desteklenen dış sofası, tuğla örgülü duvarları ve dökme demirden payandaları ile Osmanlı mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Adana Eski İstasyon Binası

.Kız Lisesi: Vali Abidin Paşa, o dönemde görülen ekonomik gelişme ve kültürel yenilenmeye paralel olarak mimarinin de gelişmesine katkıda bulunmak istemiştir. Abidin Paşa halkın yardımıyla Askeri İdadi binasını (Kız Lisesi) yaptırmış, dar sokakları genişletmiştir. Bina Osmanlı mimarisinin özelliklerini , yığma yapım tekniği, simetrik planlaması, kubbesel pencereleri ve önünde bulunan revak kısmıyla kendini göstermektedir.

.İnkılap İlkokulu: Geleneksel mimari tarzında, ahşap malzemeden kargir olarak inşa edilmiş olan yapının üst kat balkonu ahşap kolonlarla taşınmış, kolonlar arası basık kemerlerle birleştirilmiştir. Duvarlar geleneksel Osmanlı tarzında ahşap iskelet arası dolgu olarak örülmüş, kapılar basık kemerli ve kemer üstleri süslemeli kabartmalı şekilde yapılmıştır.

Sözü edilen yapıların, yapılma tarihi ve kimin zamanında yapıldığı aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

Çizelge 4.1. 1800'lerde Yapılan Kamu Yapıları

Bina Adı	Yapım Yılı	Dönem Valisi
Saat Kulesi	1882	Abidin Paşa
Eski İstasyon Binası	1800'lerden sonra	Abidin Paşa
Kız Lisesi	1883	Abidin Paşa
Erkek Lisesi	1885	Abidin Paşa
İnkılap İlkokulu	1898	Bahri Paşa

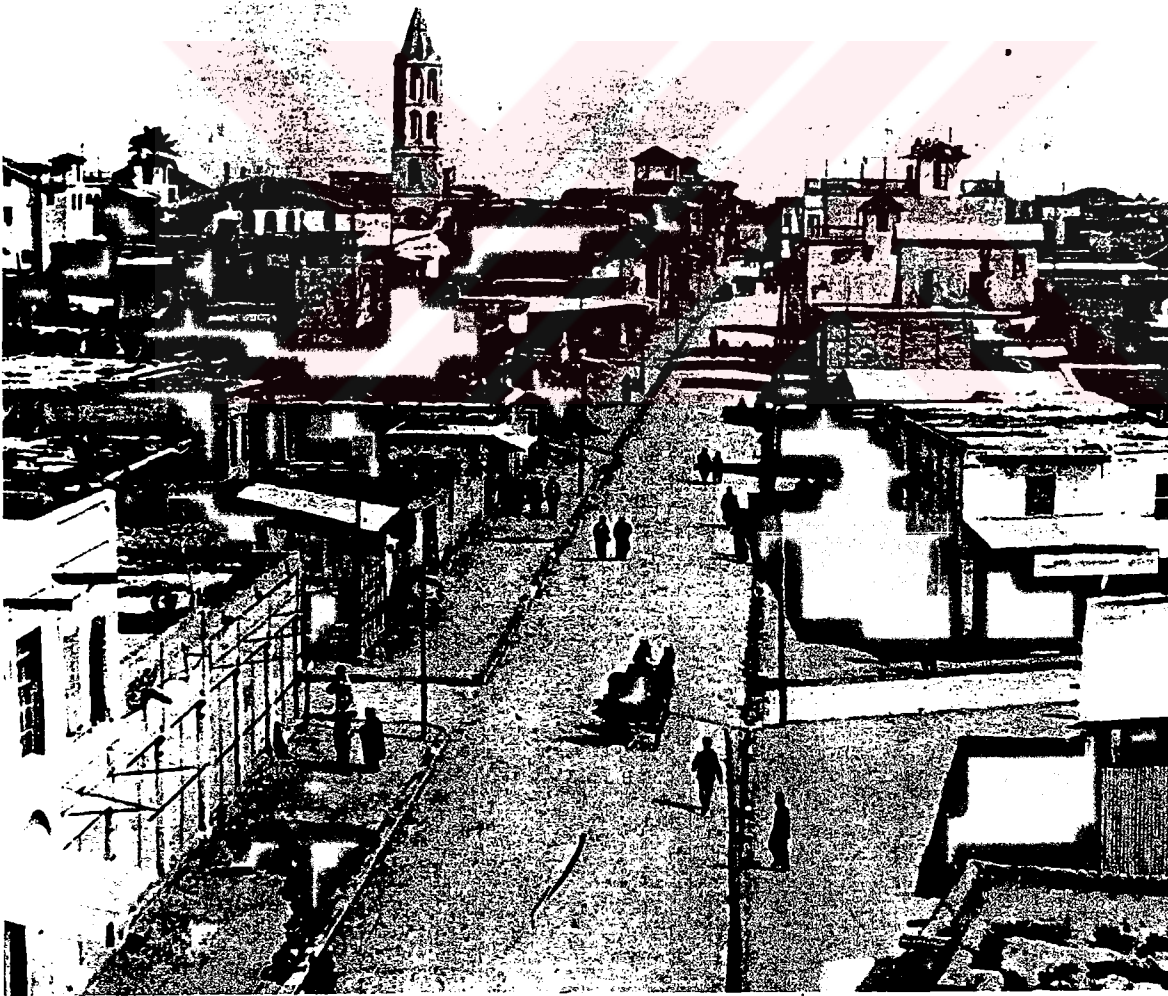
4.6.2. Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Adana

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte tüm Türkiye genelinde yaşanan çağdaşlaşma hareketleri, Adana'da da görülmüş, kent belirgin olarak bir dönüşüm içine girmiştir. Ulaşım-iletişim ağının gelişmesi, kırsal kesimden kente göç, tarıma dayalı sektörün gelişmesi bu değişimi hızlandırmıştır.

Cumhuriyet döneminin en önemli özelliği, Adana'da yaşayan halkın geleneksel yaşam biçimini bırakıp artık çağa ayak uydurmaya başlamasıdır. Toplumsal ve ekonomik gelişmenin, insanların yaşam tarzlarını değiştirmiş, batıya dönük bir yaşam

biçiminin, kente doğudan gelip yerleşen işçi kesimini de etkilediği bununla beraber geleneksel olan yiğitlik, cömertlik gibi değerlerin de giderek azalmaya başladığı söylenmektedir (Anonymous, 1981).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1925-1927) Abidinpaşa caddesinde çekilen bir fotoğraf Adana'nın o günkü görünümünü hakkında bilgi vermektedir. Caddede görünen insan sayısı bugün aynı caddedeki tek kaldırımda, bir metreye düşen insan sayısından daha azdır (Çelmeoğlu, 1996). Taşıt olarak da görünen bir at arabasının yerini şimdi binlerce araba almaktadır. Bugün aynı caddenin kalabalık görünümüyle karşılaştırıldığında , nüfusun artmasıyla caddelerin nasıl dar gelmeye başladığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.8) .

Şekil 4.8. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Adana (1925-1927) (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi)

ADANA YEREL YATIRIM VE İKTİSADİ İSTİKLAL BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜLTÜR VARLIKLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk nüfus sayımı Adana'nın Türkiye'nin en büyük kentlerinden biri olduğunu göstermektedir. 1929 yılında yeni örgütlenme biçimine dayalı olarak Adana, vilayet merkez haline getirilmiştir. Cumhuriyet Döneminde yapılan ülke geneli, Adana il ve Adana merkez sayım sonuçları aşağıdaki şekildedir (Çizelge 4.2) .

Çizelge 4.2. Cumhuriyet Dönemi Sayım Sonuçları

<u>Yılı</u>	<u>Türkiye</u>	<u>Adana İl</u>	<u>Adana Merkez</u>
1927	13.648.270	227.718	95.654
1935	16.158.018	386.645	109.839
1940	17.820.950	375.777	118.506
1945	18.790.174	418.740	139.493
1950	29.947.188	508.515	166.696
1955	24.064.763	628.505	238.327
1960	27.754.820	760.803	334.039
1965	31.391.421	902.715	422.298
1970	35.605.176	1.035.377	535.668
1975	40.347.719	1.240.475	706.108
1980	44.736.957	1.485.743	842.845
1985	50.664.458	1.725.940	1.150.529
1990	56.473.035	1.945.565	1.366.060

1927 yılında sayım yapıldığında Osmaniye Cebelibereket adıyla, 104.604 nüfuslu bir il olup 1 Haziran 1933 yılında ilçe olmuştur (Çelmeoğlu,1997). Daha sonra 1998 yılında tekrar Osmaniye il olarak kabul edilmiştir.

4.6.2.1. Kentin İl Sınırlarının Gelişimi ve Yerleşim Alanı

Adana kentinin, I. Dünya savaşı döneminde, 1914-1918 yıllarında Toros ve Gavurdağı Tünellerinin açılmasıyla hem Konya üzerinden İstanbul'a hem de Halep

üzerinden Suriye'ye demiryolu ile bağlantısının oluşumu, kentin gelişimini hızlandırmış ve sınırlarının büyüyerek merkez haline gelmesini sağlamıştır (Anonymous,1981).

Adana ili 1918 yılında Fransızların işgali altına girdikten sonra ve 1920'de Kurtuluş savaşı sırasında, Atatürk'ün savunma güçlerinin il merkezinden uzak bir noktaya yerleştirilmesinin uygun olacağını söylemesi üzerine Pozantı'ya taşınmış, 1921 'de de işgal bitiminde tekrar yeniden vilayet merkezi durumuna gelmiştir (Adana İl Yıllığı,1967).

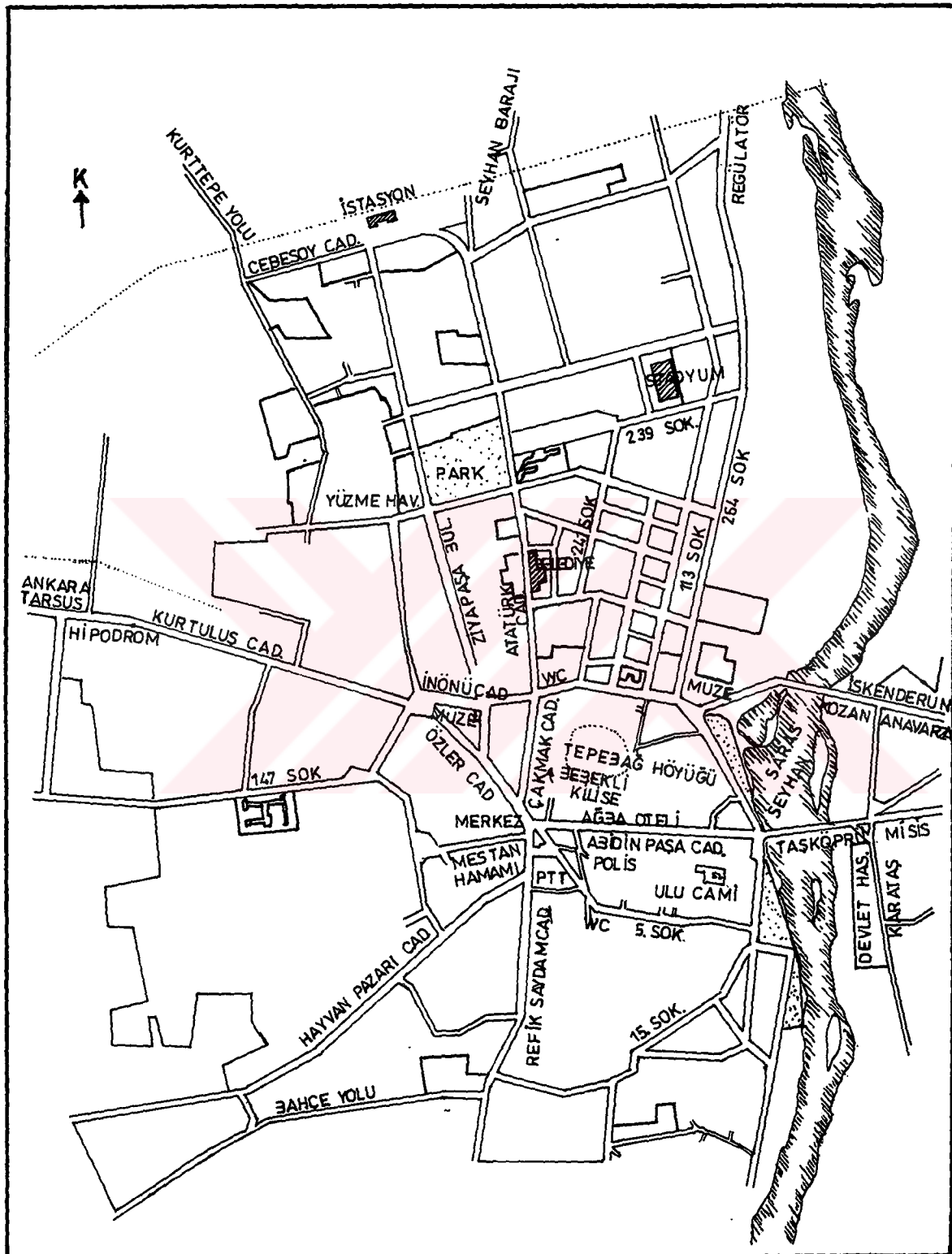
Cumhuriyetin ilan edildiği yıl, Mersin ve Silifke, Adana'dan ayrılarak, İçel ili kurulmuştur. 1926 yılında da 1923'de kurulan Kozan vilayeti, ilçe olarak Adana'ya katılmıştır. 1923 yılında kurulan Cebelibereket vilayeti olarak bilinen Osmaniye ile ilçeleri Ceyhan, Bahçe ve Dört Yol Adana iline 1933 yılında bağlanmıştır (Adana İl Yıllığı,1967).

1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla Payas ve Dört Yol Seyhan ili sınırlarından ayrılarak Hatay iline bağlanmıştır (Anonymous,1974).

1983 yılında Düziçi'nin Adana'ya katılmasıyla, 1986 yılında Adana kentinin toplam ilçe sayısı 15'e ulaşmıştır. Bunlar; Bahçe, Ceyhan, Feke, Karaisalı, Karataş, Kadirli, Kozan, Yumurtalık, Tufanbeyli (Mağara), Osmaniye, Pozantı, Saimbeyli, Düziçi ve 1986 yılında katılan Seyhan ve Yüreğir ilçeleridir (Anonymous, 1974). Daha sonra 1998 yılında Osmaniye ilçesinin il olarak ayrılmasıyla Kadirli ve Bahçe ilçeleri de Osmaniye iline bağlanmışlardır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Adana'nın coğrafi yerleşim alanı Zelnar'ın sağ yanı ile Tarsus yolu boyunca bir parmak şeklinde uzanmıştır. Daha sonra Jansen planının gelişim alanına uyularak kuzeyde tren İstasyonuna kadar genişlemiştir (Anonymous,1981). 1924 yılında Adana kentinde yolların ve kamu yapılarının yerleri hemen hemen belirlenmiştir (Şekil 4.9).

Yerleşim alanları daha sonra bir elin avuç ve parmaklarını gösterir şekilde gelişmiştir. Parmaklar arasındaki boşluklar yolları ve konut yerleşim alanlarını göstermektedir. Kent zamanla batıda Tarsus, güneybatıda havaalanına, kuzeyde Karaisalı ve Seyhan ırmağı boyunca, dairesel bir gelişme göstermiştir (Anonymous, 1981).

Şekil 4.9. 1924 Yılı Adana Kent Planı (Anonymous, 1981)

Adana cumhuriyetin ilk yıllarında da tek merkezli bir kent şeklindedir. Ticaret yerleri tek merkez ve buna bağlı yollar etrafında yer almaktadır. Merkez olarak Saat Kulesi belirlenmiştir (Anonymous, 1956).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Adana'da yeni yükselen kesim, memur, bürokrat yada serbest meslek sahipleri istasyona giden cadde üzerinde konutlar yaptırmışlardır. İki katlı ve bahçeli olarak inşa edilen bu konutlar, şehrin çehresini büyük ölçüde değiştirmiştir (Aslanoğlu,1980) (Şekil 4.10) .

Şekil 4.10. Eski İstasyon Caddesi (Atatürk Caddesi) (Oğuz Baytok Arşivi)

Kentte eski Tepebağ merkezinin çehresiyle Tarsus yolu boyunca eski istasyon tarafındaki sanayi kuruluşlarına kadar olan bölgede orta gelir grupları oturmaktadır. Batıda yeni istasyon caddesi, doğuda Seyhan ırmağı, güneyde 16. Sokak ve kuzeyde demiryolu arasında kalan bölgede yani Jansen planına göre yeni konut alanı olarak belirlenen kısımda daha nitelikli inşa edilen yapılarda üst gelir grupları yerleşmiştir (Karaman,1992).

4.6.2.2. Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1940)

Cumhuriyet Dönemine girerken Adana kenti önemli bir tarım ve ticaret merkezi görünümündedir. Bu durumunu uzun bir zaman koruyarak zamanla sanayi alanında daha çok gelişmeler göstermiştir.

Cumhuriyetten sonra kentin sanayi yapısının bir süre tarımsal sektör yönünde geliştiği görülmüştür. Yapılan faaliyetler ve açılan sergiler bunun bir göstergesidir. Örnek olarak 1924 yılında Adana'da açılan tarımsal ürünlerin tanıtımı ve geliştirilmesi ile ilgili sergi açılmış ve sergiye 11 tane yabancı ülkeden katılım olmuştur (Anonymous,1981). Bu sergiden sonra birçok yabancı şirket Adana'da şubeler açmış, başta pamuk olmak üzere tarım ürünlerinin ticaretini yapmıştır (Anonymous, 1956).

1920'lerin başlarında Adana; Türkiye'nin en büyük limanının bulunduğu Mersin ile bağlantısı ve dış pazarlarla ilişki sağlaması bakımından Türkiye'nin önemli ticaret merkezlerinden biri durumundadır. Ayrıca Adana'nın İstanbul'u Ortadoğu'ya bağlayan Bağdat demiryolu üzerinde bulunması kentin önemini daha da arttırmıştır (Adana İl Yıllığı, 1967).

1920-1930 yıllarında Adana'da bulunan yabancı firmalar, özellikle pamuk ve tarım ürünlerinin ticaretini yapmışlardır.

1920 yıllarında Adana'da daha önceden ticaret yapan Yahudi, Ermeni ve Hristiyan azınlıklarının etkileri zamanla azalmaya başlamıştır. Tarım ve ticaretle uğraşan Türklerin dünya piyasaları hakkında yeterli bilgi sahibi olmamaları yabancıların piyasada söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Hatta bu yabancılardan biri olan George Lütfullah hem tarım araç ve gereçlerini satmış bir taraftan da Ticaret Borsasında başkanlık yapmış ve dünya piyasası hakkında Adanalı tüccarlara bilgiler vermiştir. Bunların yanısıra Ticaret Borsası, Adana'da pamuk ticareti yapmak isteyen bazı yabancı kuruluşlar tarafından desteklenmiştir. Yabancı kuruluşlar Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen dönemlerde banka ve ticaret işlerinde uğraş vermeye devam etmişlerdir (Anonymous,1981).

1925 yılında Adana’da bulunan 5 tane bankanın, 2’si “Ziraat ve İtibar-ı Milli” bankaları Türk, 3’ü “Selanik, Osmanlı ve Memalik-ı Şarkiye” bankaları ise Fransızdır. Bu sayı yabancıların Adana ticaretindeki rolünün bir göstergesidir (Anonymous,1974).

Adana’da tarıma dayalı geçim, sanayi yapısını da tarımsal ürünlerin işlenebileceği fabrikaların kurulması doğrultusunda geliştirmiştir. Değirmen, Un fabrikası, besin sanayisine bağlı işyerleri, çırçır ve prese işletmeleri tarım ürünlerinin işlendiği fabrikalardır.

1925 yılında yapılan araştırmaya göre Adana’da toplam 260 işyerinin 55’i kunduracı yada kundura tamircisi, 44’ü fırın, 37’si demirci, 34’ü marangozhane, şekerleme evi, kazan tencere yapımı, bulgur değirmeni, bıçakçı gibi zanaatla uğraşan işletmelerdir. Ayrıca 8 prese fabrikası ile 2 tane Cumhuriyet öncesi dönemde azınlıklar tarafından kurulan iplik ve bez fabrikası vardır (Anonymous,1981).

1927 yılında yapılan sanayi kurumlarının sayılarına göre işyerlerinin çalışma alanları, tarım ve tarıma dayalı sanayi kollarından oluşmaktadır. Genelde tarım ürünlerini işleyen toplam 970 işyerinin 376’sı tarım, hayvancılık, balıkçılık ve av ürünleri sanayii, 174’ü dokuma sanayii, 118’i ağaç ve ağaç ürünleri sanayinde yer almaktadır. Yine çalışan her 100 kişiden 76’sı tarımda, 8’i sanayi alanında çalışmaktadır (Anonymous,1956).

Ülke genelinde sanayide teşvik kapsamından yararlanarak 1926 yılında Milli Mensucat fabrikası, 1927 yılında ise Ziraat Bankası Mensucat fabrikaları kurularak Adana’nın ekonomik gelişiminin ilerlemesinde yardımcı olmuşlardır. Özellikle 1930’lu yıllarda çok büyük atılımlarda bulunmuşlardır (Anonymous,1981).

Adana’da yabancı olan diğer bir önemli kuruluş da 1929 yılında kurulan Türkiye merkezi İstanbul’da olan Adana Elektrik Şirketi TAŞ’dır. Asıl merkezi Berlin’de bulunan E.L.G. şirketine bağlı olarak Adana’nın elektrik tüketimini sağlayarak hizmete başlamıştır (Adana İl Yıllığı,1967).

Genel olarak bakıldığında Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda Adana’da bölge sanayisi fazla gelişmemiştir. İki tane iplik fabrikasının dışında mevsimlik işçi çalıştıran birkaç çırçır ve prese işletmeleri olup büyük ölçekli imalathaneler henüz sadece dokuma sanayinde bulunmaktadır.

4.6.2.3. Birinci Ulusal Mimarlık Sürecinde Adana'da Mimari Oluşumlar

Seçmeci ve biçimci bir tutum içerisinde gelişen Birinci Ulusal Mimarlık Dönemine ait binalar ilk önce eski kent merkezi olan Tepebağ Höyüğü etrafında yapılmıştır. Özellikle Vilayet binasının Tepebağ tarafında yapılması diğer kamu yapılarının da aynı aks dorultusunda yapılmasına sebep olmuştur. Daha sonra İstasyon binasının yapılmasıyla kuzeye doğru bir kayma göstermiştir.

1877-1909 yılında valilik yapan Bahri Paşa zamanında Adana'da büyük cadde ve çeşmeler ile Kız Lisesinin önündeki rıhtım yapılmıştır (Anonymous,1974).

1908 yılında Adana'da ilk kanalizasyon çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. 1909-1911 yıllarında Cemal Paşa'nın valiliği döneminde, Seyhan Nehri'nin sağ kıyısı üzerine set yapılarak kent sel baskınlarından korunmaya çalışılmıştır (Anonymous,1981).

20. yüzyıl başlarında Seyhan Nehri kıyılarında da konak, su değirmeni ve yalı kahvesi inşa edildiği görülmüştür (Karaman, 1992).

Bu dönemde yine Kız Okutucu Mektebi yapılmış fakat daha sonra yıkılmıştır (Şekil 4.11).

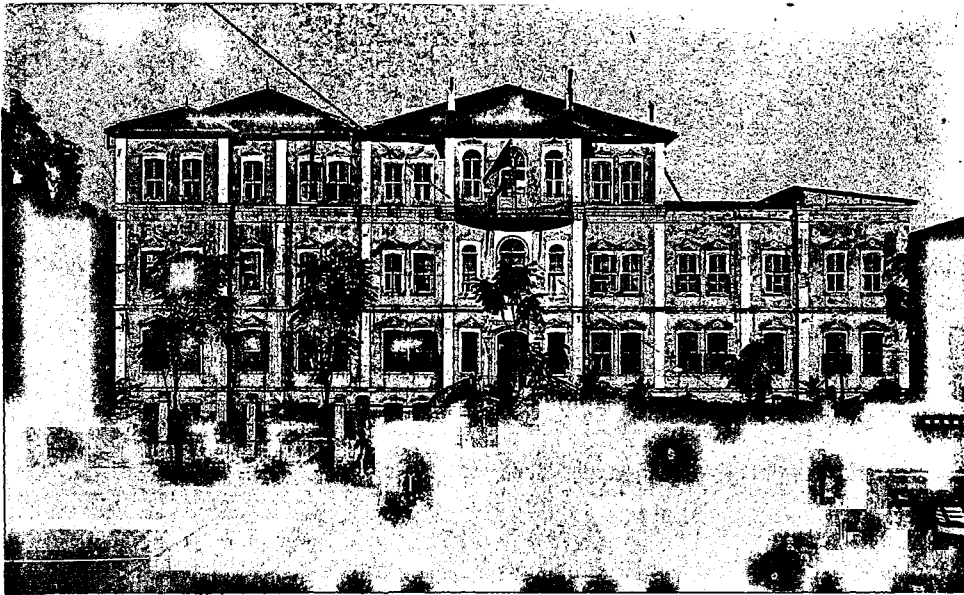

Şekil 4.11. Kız Okutucu Mektebi (Oğuz Baytok Arşivi)

Karmaşık, kararsız değişken, seçmeci bir Türk klasikçiliği görünümünde olan Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Adana'daki yapılarda etkilerini anlayabilmek için bu dönemin genel özelliklerini tekrarlayacak olursak, sivri kemerleri, silme detayları, köşe ve orta çıkmalarıyla simetrik kütleleri ve çini panoları sayılabilir. Bu dönemde yapısal sistem, kemerler ve cephe kaplama malzemeleri arasında gizlenerek strüktür dışı yansıtılmıştır. Cephe düzenlemeleri üzerinde detaylı olarak çalışılmış, esas giriş tam ortadan verilerek bina dış cephesi kesme taşla kaplanıp veya derzlerle bu izlenim verilmek istenmiştir. Rönesans mimarisinin ilkelerine bağlı olarak yapı, düşey yönde üç ayrı üslupta, her birinde ayrı bir pencere stili kullanılmıştır (**Çizelge 4.3**).

Tüm bu saydığımız özellikler Adana'daki yapılara şu özellikleriyle yansımıştır:

. **Eski Vilayet Binası:** 1945 yılında yaşanan depremde sonra bina bodrum kata kadar yıkılmış, bunun üzerine mimari yapısı daha farklı iki kat ilave edilmiştir. Binanın ilk yapıldığındaki yapısı Birinci Ulusal Mimarlık Akımı özelliklerini; simetrik planlaması, ortadan verilen girişi, yığma yapım tekniği, silme detayları, pencerelerin üstündeki üçgen alınlıkları, süslü cephesi, dikey yönde üç parçaya bölünen cephe düzeni ile göstermektedir (**Şekil 4.12**).

Şekil. 4.12. 1900 Yılında Yapılan Eski Vilayet Binası (Oğuz Baytok Arşivi)

. **İstiklal Ortaokulu:** Yapının planı “orta sofalı” (karniyarık) plan tipiyle çözülmüştür. Adana’nın ikliminden dolayı kuzey ve güneyi balkonlara açılarak orta sofa etrafında odalar yerleştirilmiştir. Plan ve cephenin tamamen simetrik oluşu, bina girişinin ortadan verilmesi, pencerelerin basık kemerli oluşu ve iyon mimarisi tarzındaki sütun başlıkları ile Birinci Ulusal Mimarlık Akımının özelliklerini yansıtmaktadır.

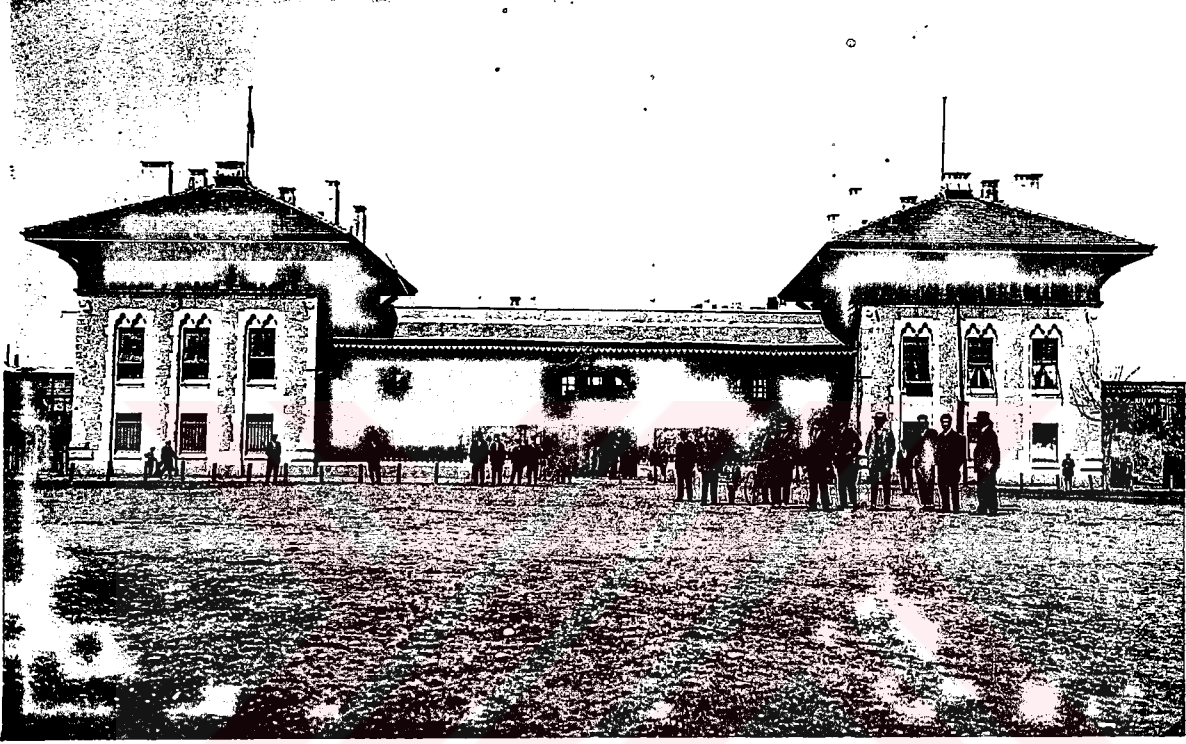
. **Adana Fen Lisesi:** Eğimli dik çatısıyla Adana’da pek rastlanmayan bir özellik gösteren yapı, iç avlularıyla içe dönük bir mimari sergilemektedir. İç avluların ve açık koridorların Adana’nın iklimsel özelliklerinden yapıldığı düşünülmektedir. Simetrik planlaması, iç avluların etrafındaki sütunların kemerlerle bağlanması, pencere etrafındaki söveler ve saçak kornişleri Birinci Ulusal Mimarlık Akımının özellikleridir (Şekil 4.13).

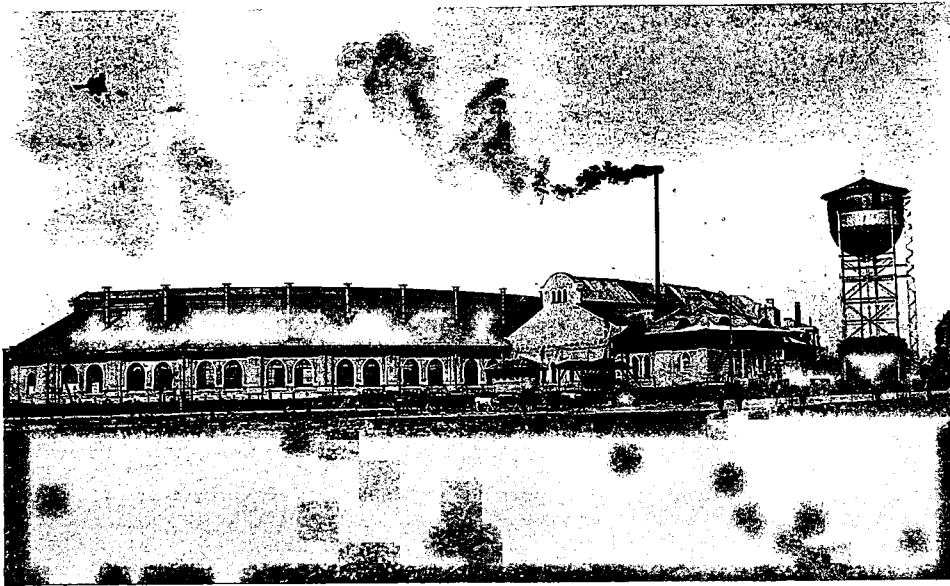
Şekil 4.13. 1930’larda Adana Fen Lisesi (Oğuz Baytok Arşivi)

. **Adana İstasyon Binası:** Bu dönemde Türkiye’ye yabancı mimarların gelip binalar yapması, Adana ilinde de görülmüştür. İstasyon Binasının yapımının Almanlara verilmesi bunun bir örneğidir. Cephe ve planlarda uygulanan simetri, yanlarda kulelerin yükselmesi, dikey yönde üç cephe düzenlemesi ve ayrı pencere stillerinin uygulanması, bina dışına taşırılan taşıyıcı köşe taşları, kemer alınlıklarında kullanılan

altıgen yıldız desenli çini panolar, kemerli pencereler, içeride bulunan çini süslemeleri ve anıtsal ifadesiyle Birinci Ulusal Mimarlık Akımının Adana'daki en güzel örneğini temsil etmektedir. (Şekil 4.14-15)

Şekil 4.14. Adana İstasyon Binası (Oğuz Baytok Arşivi)

Şekil 4.15. İstasyon Binası Şimendifer Atölyesi (Oğuz Baytok arşivi)

. **Gazipaşa İlkokulu:** Binada, abartılı ve süslü bir cephe düzenlemesi görülmektedir. Bina, simetrik planlaması, üst kat pencerelerinin kubbesel oluşu, girişin tam ortadan verilerek üstünün yarım daireyle bitirilmesi, saçaklardaki işlemler, köşe taşlarının dışarı taşırılması gibi Birinci Ulusal Mimarlık Akımının özelliklerine sahiptir (Şekil 4.16).

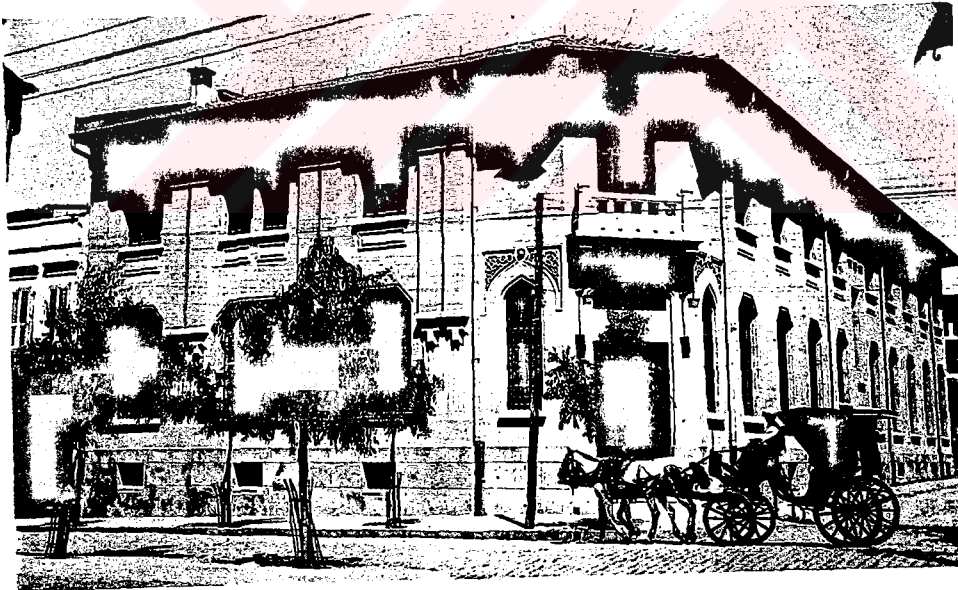
Şekil 4.16. 1931 Yılında Gazipaşa İlkokulu (Oğuz Baytok Arşivi)

. **Orduevi Misafirhanesi:** Miralay Mahmut Bey Konağı olarak bilinen yapı, basık kemerli giriş kapısının yanındaki pencerelerdeki üçgen alınlıkları, korent sütun başlıklı bronz sütunları, silme detayları, söveli ve kilit taşı kabartmalı pencereleri ile bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Diğer yapılarla karşılaştırıldığında çok iyi ve titizlikle korunduğu gözlenmektedir (Şekil 4.17).

. **Merkez Ziraat Bankası:** Kemerli ve köşeli pencereleri, kesme taşla kaplı duvarları, yığma yapım tekniği, cephelerde pencere aralarında bulunan baklava biçimli süsleme detayları ile yapı tam arsa sınırları içerisinde hafif eğrisel şekilde yerleştirilmiştir. Taş Kaplamalı yüzeyi daha sonra sıva ile kaplanmıştır (Şekil 4.18).

Şekil 4.17. 1935’lerde Orduevi Misafirhanesi (Oğuz Baytok Arşivi)

Şekil 4.18. 1930’larda Merkez Ziraat Bankası (Oğuz Baytok Arşivi)

.Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü: Basık kemer tarzında kilit taşı süslemeli pencereleri, yığma yapım tekniği, bina köşelerinde kabartmalı düzgün yonu taşların taşınması ve kesme taş malzemeyle duvarların örgüsü özellikleriyle dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Çizelge 4.3. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapıları

Bina adı	Yapım Yılı	Dönem Valisi
Eski Vali Konağı	1900	Vali Bahri Paşa
İstaiklal Ortaokulu	1902	Vali Bahri Paşa
Fen Lisesi	1910	Vali Cemal Paşa
Kız Muallim Mektebi	1910	Vali Bahri Paşa
Ziraat Okulu	1911	Vali Bahri Paşa
TCDD Gar Binası	1917	Doyçe Oryant Bankası
Orduevi Misafirhanesi	1923	-
Tepebağ Ortaokulu	1923	-
Ticaret Lisesi	1924	-
Merkez Ziraat Bankası	1927 (olabilir)	-
Eski Çevik Kt Şb. Md.	1930 (olabilir)	-

4.6.3. Adana'da Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübist Mimarlık Yansımaları

Türkiye'de Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı ve Kübist Akımların özelliklerinin, Adana'daki yapılara nasıl yansıdığını anlayabilmek için bu dönemin özelliklerini tekrar hatırlamak yararlı olacaktır.

1930'lu yılların başlarında sembolik gereksinimlerden ve anıtsal anlayıştan uzak olarak başlayan bu dönem batıda bauhaus düşüncesi doğrultusunda gelişmiş ve ülkemizde de uygulama alanı bulmuştur.

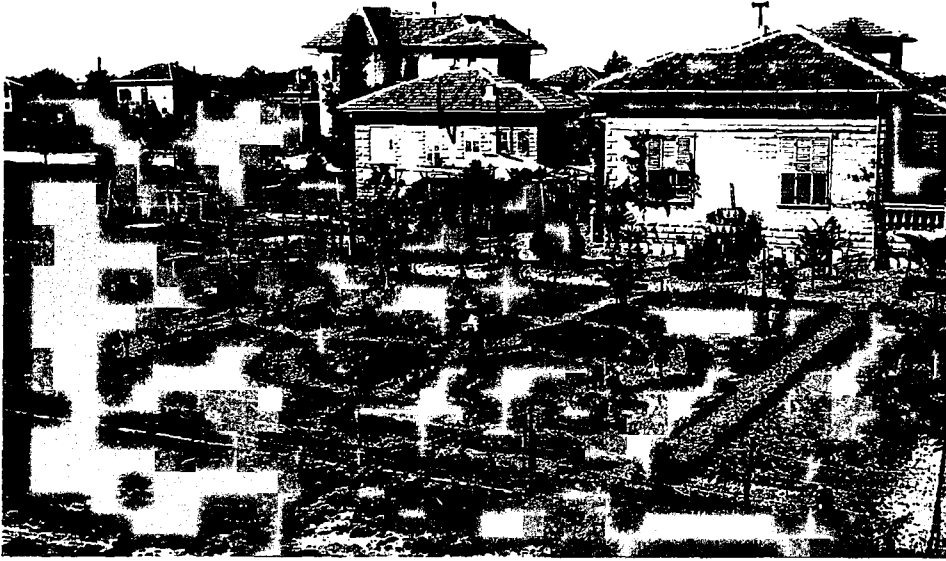
Ekonomik açıdan zor günler yaşayan ülkemiz için, daha basit ve daha ucuz maliyet gerektiren yeni mimarlık akımı benimsenmiştir. Yeni konstrüksiyon yöntemleri ve yeni yapı malzemeleri kullanarak daha çabuk ve daha ucuz çözümler getirilmesine olanak sağlanmıştır.

Bu dönemin özellikleri sadelik, ekonomiklik, rasyonellik, fonksiyona ve çevreye uygunluk olarak belirlenmiştir. Malzemenin amacına uygun yerinde kullanılması hedeflenmiştir. Çıplak yüzey düzenlenmesi olarak görülmüş süs ve

gösterişten uzak bir mekan düzenleme sanatı elde edilmiştir. Dengeli ve uyumlu kütleler sade bir cephe düzenlemesiyle bütünleştirilmiştir. Ayrıca binalar, plan aşamasından geliştirilmeye başlanmış ve şehircilik alanı da mimarlıktan ayrılarak yeni bir uğraşı alanı olmuştur.

Bölgesel mimarlık düşüncesinin hakim olduğu 1930-1940 yılları arasında Adana'da pek çok yeni yapıların inşa edildiğini görmekteyiz. Yapı endüstrisinin Adana'ya bu dönemde gelmeye başlaması, belki de bu dönemde yapılan yapıların sayıca fazla olmasının bir sebebi olabilir. Bu dönemde yapılan yapılar, Rasyonel mimarlık döneminin etkileriyle ekonomik, sade, ve çevreye uygun bir şekilde yapılmıştır.

Rasyonel mimarlık döneminde tüm Türkiye'de sivil mimariye verilen önemin artmasıyla Adana'da da istasyona giden cadde üzerinde yeni konutlar yer almaya başlamıştır. Merkezi bu cadde olan ve etrafında bulunan Reşatbey ve Yüzevler mahalleleriyle birlikte bir halka oluşturarak yeni konut alanları doğmuştur (Şekil 4.19-20).

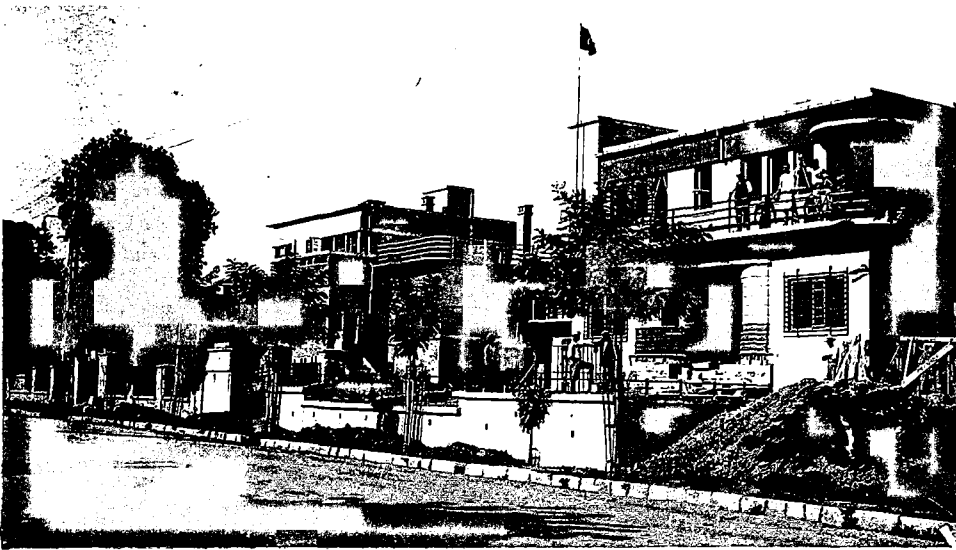

Şekil 4.19. 1930'larda Reşatbey Mahallesi (Oğuz Baytok arşivi)

Şekil 4.20. Reşatbey’de Bir Konut, 1930 (Oğuz Baytok Arşivi)

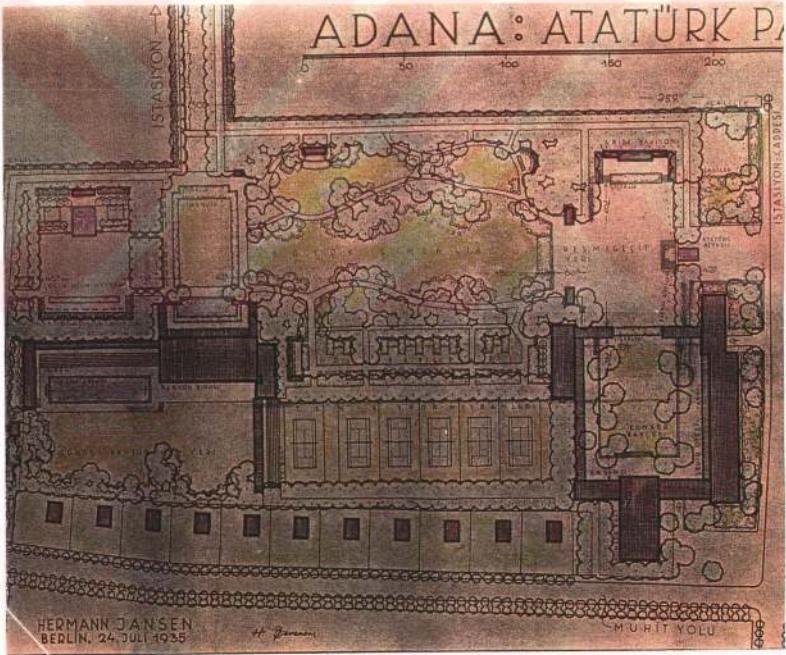
Atatürk caddesi üzerinde bulunan “Sabancı” ve “Berkmen” evleri (Arı Sineması’nın yanında) kübist mimari tarzında yapılarak sade, rasyonel ve büyük bir hacim sergilemektedirler. Büyük bahçeler içerisinde , bodrum katlarında garajları bulunan, girişleri ana caddeden verilen, sıvalı, büyük cam cepheleriyle hala sağlam durmaktadırlar (Şekil 4.21).

Şekil 4. 21. Caddesinde “Sabancı” ve “Berkmen”Evleri (Oğuz Baytok Arşivi)

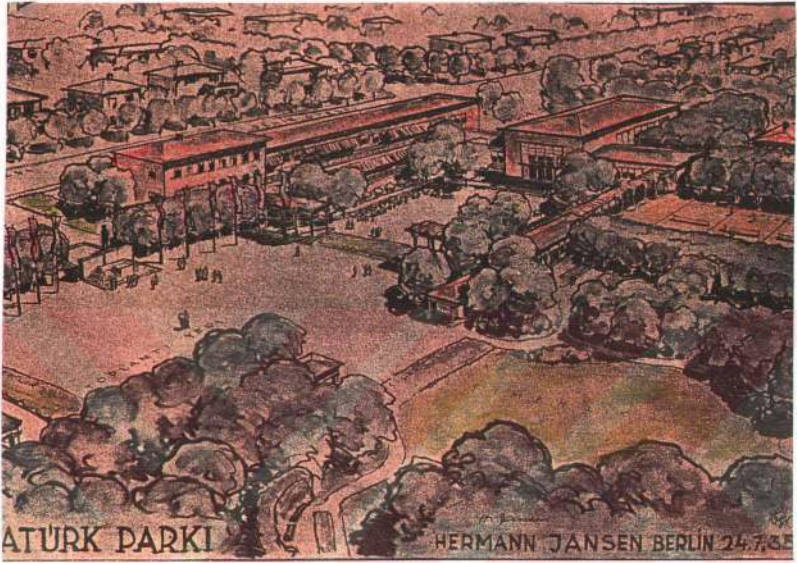
Kübit mimari özelliklerinden biri olan yarım silindir şekli Yüzeyler ve Toros Caddesinde bulunan birkaç konutta rastlanmaktadır. Bazılarında merdiven kulesi, bazılarında yapıya saplanmış bir mekan olarak kullanılmaktadır.

1930'lu yıllarda Adana'da konut yapılarının yanı sıra yeni yapı türlerinin yapılmasına karar verilmiştir. Belediye başkanlığı yapan Turhan Cemal Beriker döneminde de Atatürk Anıtı, Atatürk Parkı, Sebze Hali, Şehir Stadyumu, İsmet İnönü Kız Meslek Lisesi, Seyhan Hidroelektrik Santrali inşa edilmiştir. Atatürk parkının projesi Alman Mimar Hermann Jansen tarafından yapılmıştır (Şekil 4.22-23).

Şekil 4.22. Hermann Jansen Tarafından Hazırlanan Atatürk Parkı Planı, 1935

(Oğuz Baytok Arşivi)

Şekil 4.23. Atatürk Parki Perspektivi, 1935 (Oğuz Baytok Arşivi)

Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımının yansımaları bu dönemde yapılan yapılarda, şu şekilde olmuştur:

. **Sait Bey Evi:** Kütlelerin asimetrik biçimde birleşmeleriyle oluşmuş bir konut örneğidir. Plan aşamasından geliştirilerek yapıldığı düşünülen evin tasarımının iyi çözülmüş olması dikkati çekmiş olup tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek niteliktedir. Düz çatı ve geniş teraslar ile Adana ilinin iklimsel özellikleri gözönünde bulundurularak yapılmıştır. Bina sonradan yıkılmıştır.

. **Kimyager Ahmet Rıza Bey Evi:** Yapıda bu dönemin özelliği olarak işlevsellik ön planda tutulmuş ve iklime uygun bir planlama yapılmıştır. Geniş teraslarıyla rasyonel ve kullanışlı bir plan çözümü vardır. Pencerele sade ve yatay olarak dizilmiş, geniş cam yüzeyler cephe boyunca devam ettirilmiş olup bina düz çatı ile bitirilmiştir. Bina yıkılmıştır.

. **Ziraat Haşarat Laboratuvarı:** Fonksiyona uygun çözümlenen binada, laboratuvarlar ön bölümde, kütüphane ve konferans salonu arka bölümde yer almıştır. Bina asimetric yerleştirilmiş, prizmatik kütlelerin yatay ve dikey yönde birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca sade ve yalın cepheleriyle, geniş terasları ve beyaz bordürlerle çevrelenen döşeme hatlarıyla dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

. **Belediye Mezbahası:** Mezbaha binası için bu kadar özenli ve büyük ölçekli bir bina yapılması, o dönemde Adana'da tepki almıştır. Halen aynı amaçla kullanılan yapı, dikdörtgen ve kare kütlelerin farklı yüksekliklerde birbirlerine bağlanması sonucunda oluşmuştur. Bu dönemde pek rastlanmayan eğimli ve kiremit kaplı çatısı bulunmaktadır (Şekil 4.24).

Şekil 4.24. Belediye Mezbahası, 1933 (Nurettin Çelmeoğlu Arşivi)

.**Adana'da Ucuz Evler Mahallesi:** Rasyonel -Fonksiyoncu Mimarlık döneminde sivil mimariye verilen önemin belirginleşmesiyle Adana için bu mahalle tasarlanmış fakat uygulama alanı bulamamıştır. Alan olarak çok küçük yapılan bu evlerde amaca uygun planlamayla, geniş teraslarıyla kullanışlı bir yapı grubu oluşturulmuştur. Yollar ve çevre düzeni düşünülerek, çevreye uygun olarak yapılan yapılar, bu dönemde şehircilik anlayışının geliştiğinin bir göstergesi durumundadır.

.Adana Eski Belediye Otel: Yatay hatlı, sade ve rasyonel planlı yapı, iklime uygun saçak ve verandalarıyla dikkati çekmektedir. Otel amacına uygun bir şekilde sosyal aktiviteler için birimlerin yer aldığı, işleve uygun planlama ve sade cephesiyle bütünleştirilmiştir. (Şekil 4.25)

Şekil 4.25. Adana Eski Belediye Otel,1939 (Sözen, 1984)

Bu yıllara özgü olarak yapıların çatıları düz dam şeklinde, çok azı kiremit çatılı olarak inşa edilmiştir. Süse ve gösterişe önem vermeyen, çıplak bir vücut güzelliği gösteren saf, geometrik kutulardan oluşan şapkasız konutlar Adana'nın Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan ilk konut örneklerini oluşturmaktadır (Çizelge 4.4) .

4.6.4. İkinci Ulusal Mimarlık Sürecinde Adana'nın Mimari Yapısı

İkinci Ulusal Mimarlık döneminde yerli malzemeye ve işçiliğe dönülmesine ve geleneksel mimarlıkla bir bağ kurabilme çabasına girilmiştir. Toprağa bağlı ve iklim koşullarına uygun planlama hedeflenmiştir.

Çizelge 4.4. Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı Yapıları

Bina Adı	Yapım Yılı	Mimarı
Sait Bey Evi	1930	Semih Rüstem
Belediye Mezbahası	1930	Semih Rüstem
Kim. Ahmet Rıza Bey evi	1931	Abdullah Ziya Kozanoğlu
Ziraat Haşarat Lab.	1932	Mimar Ferit
Adana Şehir Stadyumu	1932	
İsmet inönü Kız Enstitüsü	1936	
Atatürk Anıtı	1938	Hadi Bora
Sebze Hali	1938	
Seyhan Hidroelektrik Sant.	1938	
Adana'da Ucuz Evler mah.	1939	Seyfi Arkan
Adana Eski Belediye Oteli	1939	Seyfi Arkan

1940'lerden sonra tarihi çekirdek çevresinde gelişen Adana kenti kuzeye doğru bir yayılım alanı göstermiştir. Tarihi merkez etrafında hükümet daireleri, çarşılar, fabrikalar ve havaalanı yer alırken, Karşıyaka'da da bir kaç küçük mahallenin yanı sıra vilayet fidanlığı, Belediye Mezbahası gibi resmi kuruluşlar yer almaktadır. Ticaret alanlarının geleneksel merkez üzerinden çıkan yollar üzerinde bulunduğu, sanayi kuruluşlarının da Tarsus, Ceyhan, Kozan ve Karataş yolları üzerinde bulunduğu görülmektedir (Anonymous,1981).

İkinci Ulusal Mimarlık döneminin estetik ve klasik kaygılara dayanan bir mimari ve kalıp araştırması Adana'da yapılan yapılarda da hissedilmiştir. Yapılarda eski Osmanlı klasik yapılarının süsleme öğeleri kullanılmış, Alman ve İtalyan mimarilerinin etkileri görülmüştür.

4.6.4.1. 1940-50 Yıllarında Adana'nın Sosyo-Ekonomik Durumu

1940'larda Adana'nın sanayi yapısı, tüketime yönelik, tarıma ve pamuğa dayalı olup kumaş, giyim eşyası gibi dokuma ürünleri ise ithal edilmektedir. Ayrıca dışarıdan

tarım alet ve makinaları, benzin, gazyağı, yabancı ve yerli dokuma ürünleri, makina parçası, makina yağı, ve şeker alınmaktadır (Anonymous,1981).

İhraç ettiği malzemeler ise başta pamuk olmak üzere çivit, küspe, pamuk yağı ve susamla, 1933'ten sonra önem kazanan iplik ve bezdir.

1941 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan işyeri sayısı 41 olmuştur. Bu kapsamda tarım ürünleri sanayinde çalışan 36 işletmenin 28'i pamuk işlemiştir. Diğer fabrikalar çeltik, fırın, deri ve yağ fabrikaları olmak üzere Milli Mensucat ve Ziraat Bankası Mensucat fabrikaları ise iplik, dokuma ve boya üretimi yapan kuruluşlar olmuştur. Türkiye'de sanayi kanunundan yararlanan 36 çırçır ve prese işletmesinin yarısının Adana'da bulunmasından dolayı bu alanda Türkiye'nin büyük bir bölümünü karşılamaktadır (Anonymous,1981).

1946 yılında ikinci dünya savaşının son dönemlerinde Türkiye sanayileşme içerisinde bulunmakta, savaşın doğurduğu sıkıntılarla uğraşmaktadır. Çok partili rejime geçilmiş olması ile, sanayileşme alanında mücadele edilmektedir. Adana kenti, pamuk, buğday ve narenciye ile tarım memleketi olma görünümünü korumakla birlikte zamanla sanayi şehri görünümüne bürünerek, büyüme potansiyeli güçlenen kentler arasına girmeyi hak kazanmıştır (Anonymous,1974).

1940 sonlarında büyük ölçekli sanayinin kurulmasına yönelik ilk atılımı Sümerbank başlatmış ardından diğer özel girişimciler de bunu takip etmiştir. 1949 yılında Sümerbank pamuk fabrikalarının gereksinimini karşılamak için Adana pamuk satın alma ve çırçır fabrikaları kurulmuştur (Anonymous,1981).

4.6.4.2. İkinci Ulusal Mimarlık Döneminin Adana'ya Yansımaları

Bu dönemin genel özelliklerini tekrar hatırlarsak, anıtsallığa önem verilmesi, simetrik planlama, malzeme olarak taş kullanılması ve yapıların büyük ölçekli yapılmasıdır. Kubbe ve kemer mimarisi terk edilerek modern mimarlığa dönüş olmuştur. Cephelerde bir veya iki kat yüksekliğinde ritmik görünüşlü kolonadlar, yatay düz çatılı veya çatıları gizlenmiş prizmatik kütleler, kesme taş duvar örgüsü biçiminde taş kaplama ve bazı yerlerde ara yerlerine eski biçim yassı tuğla sıraları

dizilmiştir. Pencere ve kapılar düz hatlarla yer yer üzerinde basık hafifletme kemerleriyle çevrelenmiştir. Çatılar geniş saçaklarla bitirilmiştir.

Rasyonel-Fonksiyoncu dönemde başlayan sivil mimariye verilen önem bu dönemde daha çok gelişmiş ve Adana'da daha çok konut örnekleri verilmiştir. Bu dönemde konutların genel özellikleri, biçimci bir yaklaşımla, her oda gece ve gündüz kullanımı birlikte düzenlenmiş, yapı dışı dönük bir şekilde batı tarzında yapılmaya başlanmıştır.

İkinci Ulusal Mimarlık Döneminde Adana'da konut örnekleri kamu yapılarına göre daha fazla inşa edilmiştir. Bunlar;

.Adana Adalet Sarayı: İkinci Ulusal mimarlık döneminin özelliklerini yansıtan bu yapı yarışma sonucunda uygulanmıştır. Binanın önünde bulunan 18 tane iki kat yüksekliğindeki kolonadlar yapıya anıtsal bir ifade katmaktadır. Kesme taş duvar örgüsü biçimindeki taş malzemenin ara yerlerinde eski biçim kahverengi yassı tuğla dizilimi bu dönemin özellikleri arasındadır. Simetrik planlaması, malzeme olarak taş kullanılması ve gizlenmiş az eğimli çatısıyla hala aynı amaç doğrultusunda kullanılmaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26. Adana Adliye Binası, 1948 (Adana İl Yıllığı, 1967)

.Özgür evi: Sivil mimarlığın önem kazandığı bu dönemde Adana'da yapılan bu bina, bir kaç ailenin bir arada oturabileceği, büyük ölçekli, dışa dönük bir biçimde bahçeyle ilişkili yapılmıştır. Tepe ışıklığı, planlamadaki ince ayrıntıları ve anıtsal ifadesiyle bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Evin girişi ana yol cephesinden değil de gürültüden ve kalabalıktan korunmak için yan cepheden verilerek çevreyle olan uygunluk özelliği gösterilmiştir.

.Aksoy Evi: İyi bir işçilik ve titizlikle yapılan yapıda çekirdek aile fonksiyonları için planlama yapılmıştır. Geniş pencereleri, saçaklı mermer söve ile çevrelenerek dönemin özelliğini yansıtmıştır. Adana'nın sıcak iklimine uygun teraslar, saçakları ve çatısıyla çok geniş bir bahçe içerisinde yer almaktadır.

. Eski Işık Dershanesi: 1940 yıllarında Yüzevler semtinde yapılan konutların plan tipleri bu yapıyla aynı karakterdedir. Giriş terası evin güney ve doğu kısımlarında alt ve üst katta devam ettirilmiştir. Düz, dikdörtgen pencereleri ve kırma çatısıyla kuzey ve güneyi açık şekilde yapılmıştır (Şekil 4.27) .

Şekil 4.27. Eski Işık Dershanesi, 1946

Bu dönemde yapılan yapıların yapılış tarihine göre sıralanması aşağıdaki şekildedir (**Çizelge 4.5**).

Çizelge 4.5. İkinci Ulusal Mimarlık Yapıları

Bina Adı	Yapım Yılı	Mimarı
Adana İmar Planı	1940	Hermann Jansen
Adana Büyükşehir Belediy.	1940	Seyfi Arkan
Adana Halk Sineması	1940	Seyfi Arkan
Adana Belediye Sarayı	1944 (uygulanmamıştır)	H.K. Söylemezoğlu
Adana Adalet Sarayı	1946	Abidin Mortaş Nizamettin Doğu Feyyaz Tüzüner
Eski Işık Dershanesi	1946	
Türk Ticaret Bankası	1949-1950	Seyfi Arkan

4.6.4.3. Sivil Mimarlık Süreci ve Adana'daki Oluşumları

1940 yıllarda toprakla uğraşan halkın gelir düzeyinin artmasıyla bu gelirin bir kısmı sanayiye ayrılmıştır. Yeni yapılan evler batı yaşam tarzını yansıtmaya başlamış, konforlu, büyük ölçekli, iklim şartlarına uygun olarak tasarlanmıştır.

Tarihi Adana kentinde bitişik nizam olarak yapılan konutların yerine artık, ayırık nizam şeklinde bahçeli müstakil konutlar olarak yapılmaya başlanmıştır.

1940'ların ortalarına gelindiğinde bu iki katlı konutların yanlarına 4-5 katlı apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Apartmanlarda aynı müstakil konutlar gibi büyük konforlu ve geniş balkonlu olarak tasarlanmıştır. O dönemlerde apartmanlarla halk yeni tanışmaya başladığı için ve apartmanın batı tarzını yansıtmamasından dolayı müstakil konutlardan daha çok tercih edilmektedir. Etrafı büyük ağaçlarla çevrili, fazla yüksek olmadığı için kent silüetini bozmayan bu apartmanların yapımına uzun bir zaman devam edilmiştir.

Adana'da nüfusun hızla artmasıyla konut ihtiyacı belirgin bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Konut ihtiyacı karşılamak için, özellikle toplu konut üretmek amacıyla yapı kooperatifleri kurulmuş, bunlardan bazıları yarışmalar düzenlenerek yapılmıştır. Örnek olarak Adana'da 1944 yılında yapılan Belediye Sarayı, Şehir Oteli ve Nümune evleri proje yarışmalarına katılan yarışmacıların sayılarına bakıldığında, konut mimarisinin toplumuza henüz tam olarak yerleşmediği görülmektedir. Belediye Sarayı yarışmasına 21, Şehir Oteli yarışmasına 7 proje gönderilmesine karşın Nümune evleri yarışmasına 4 tane proje gönderilmiştir. Nümune evleri yarışmasına gönderilen projelerinde jüriyi tatmin etmediği de açıklanmıştır (Yavuz, 1973). Bu sonuçlardan mimarların anıtsal ölçekli binalara önem verdiği, konut mimarisini ikinci plana attığı anlaşılmaktadır.

1950 yıllarına doğru endüstrileşmenin hızlanmasıyla kırsal kesimden kente büyük bir göç yaşanmıştır. Kırsal alanlarda çalışan tarım işçisinin işsiz kalmasından dolayı kente çalışmaya gelen insanlar kent nüfusunu büyük bir ölçüde arttırmış, bu olay neticesinde gecekondulaşma hareketi başlayarak yavaş yavaş tüm kentte durdurulamaz bir hal almıştır (Mersinligil, 1996).

Bu nedenlerden dolayı konut yapımı birden çok hız kazanmış ve artık müdahale edilmeyecek bir şekilde gelişigüzel apartman yapımına devam edilmiştir.

4.6.4.4. Sivil Mimarlık Yapılarının Özellikleri

Genel olarak tüm konutlar belli bir modernlik sergilemekte o dönemde dünyada ve ülkemizde geçerli olan mimari formları hissettirmektedir. Ortak özellikleri büyük boyutlu inşa edilmeleri, malzeme olarak taş kullanmaları ve simetrik planlı olarak yapılmalarıdır. Türkiye'de İkinci Ulusal Mimarlık Akımının gerektirdiği yerli malzeme ve işçilik şartları, iklim koşullarına uygunluk gibi koşullar Adana'daki konutlar içinde uygulanmıştır.

1940'larda Türkiye'de sivil mimariye verilen önemin artmasıyla Adana'da da dikkate alınması gereken görkemli konutlar yapılmıştır.

Adana'nın sıcak bir iklime sahip olmasından dolayı konutların dış cephelerinde açık renkli sıvalar tercih edilmiştir. Bahçelerde portakal ve turunc ağaçlarının yanı sıra çeşitli çiçekler bulunmaktadır. Bu güzel peyzajın içinde beyaz konutlar büyük bir haşmetle yükselmektedir. Bu konutlardan biri de "Aksoy Evi"dir. (Şekil. 4.28).

Güneye ve güneybatıya açılan terasları yazın rüzgarı alabilmek için ve alt katta güneşin açısını arttırmak için düşünülmüştür. Bu evlerde önemli birim olan güney terasları alt ve üst katlarda devam etmektedir. Hatta üst katta camlı bölüm güneye açık olarak kullanılmaktadır.

Giriş kapıları özenle düşünülmüş, pencereleri sövelerle çerçevelenmiş, konutlar, cephelerinde ritmik görünüşlü kolonadlar ile, uzaktan çatıları gizlenmiş prizmatik kütleler olarak gözükmetedir.

Ön cephenin güneye baktığı konutlarda, güneyde bulunan teras giriş verandası olarak kullanılmakta ve genelde tüm konutlar bahçenin üst kotunda bulunmaktadır.

Dışa dönük olarak yapılan bu konutların müstakil olanlarının çatıları kırma ve kiremit kaplı olarak, apartmanların ise, düz olarak yapılmasını o zaman için estetiğe verilen önemin bir belirtisi sayılabilir.

Şekil 4.28. Ziyapaşa Bulvarında Aksoy Evi (1956)

4.6.5. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Adana'da Yapı Endüstrisi ve Malzemesi

Cumhuriyet Döneminde Adana'da görülen çağdaşlaşma hareketleri, yapı malzemelerini ve üretim biçimlerini etkilemiş, büyük ölçüde ilerlemeler yaşanmıştır. Geleneksel Adana yapılarında kullanılan ahşap, kerpiç gibi geçici malzemelerle yapılan yapılar yerine; artık taş, tuğla, briket, betonarme gibi kalıcı malzemelerle inşa edilmeye başlanmıştır.

1920'lerden sonra göçebe ve tarımsal ekonomi koşullarının gerektirdiği yapı çeşitleri artık terk edilerek hızlı şehirleşmeye, endüstriyel ekonomi koşullarına, yeni yaşam biçimlerine uyacak yeni plan şemaları geliştirilmiştir. Bu düşünce doğrultusunda kendi içine dönük, tek bir büyük aileyi barındıran, bahçe içindeki konutlar Adana kentinde yapılırken, süreç içinde yüksek katlı yapılaşmalar oluşmuştur.

1940'lardan sonra konutlar; dışa dönük, bir çok küçük aileyi barındıran, sıkışık şehir düzeni içinde yer almaya, kat adetlerinin yükselmeye, kısaca apartmanlaşmaya geçildiği görülmektedir. Hatta konutların dış görünüşleri, kat yükseklikleri, yapıların arasındaki uzaklıklar bile belli ölçüler doğrultusunda yapılmıştır. Yüksek katlı apartmanların yapılması içinde daha kolay yapım teknikleri uygulanmaya başlanmıştır. Yapı endüstrisi, hızlı yapılaşma ve kentleşmenin gerektirdiği biçimde gelişmiştir. Zaman içinde prefabrikasyonla yapılan toplu konutlar yer almaya başlamıştır.

Cumhuriyet Döneminde, yapı araç ve gereçleri, yapı malzemesi endüstrilerinin, tüm ülke çapındaki genel endüstrileşme hareketlerine paralel olarak gelişmesiyle Adana'da bina yapımında kullanılan malzemeler de taş ve tuğla kullanımı yönünde değişmiştir. Geleneksel konutlar el işine, el emeğine dayandığından endüstrileşmeyle tanışmadığı bilinmektedir.. Özellikle 1940'larda çağdaş yapı malzemeleri ve endüstriyel üretim tekniklerinin mimarlar tarafından bilinçli olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

Geleneksel konutlar anonim yapı ustaları tarafından yapılırken Cumhuriyet döneminde yapılan konutların, tanınmış mimarlar tarafından yapılmaya başlandığı görülmektedir. Buna örnek olarak Tepebağ bölgesindeki konutlar anonim olarak

yapılırken, 1920'lerden sonraki yapılan konutların ülkemizde bulunan isim yapmış mimarlar tarafından yapıldığı dikkati çekmektedir.

4.6.6. Ulusal Mimarlık Süreçlerinde Adana'da İmar Hareketleri

Adana için ilk imar planı bölgeye hakim olan Mısırlılar tarafından hazırlanmıştır. Fakat daha sonra Mısırlıların burayı terk etmesinden sonra bu plan uygulanamamıştır (Anonymous,1974).

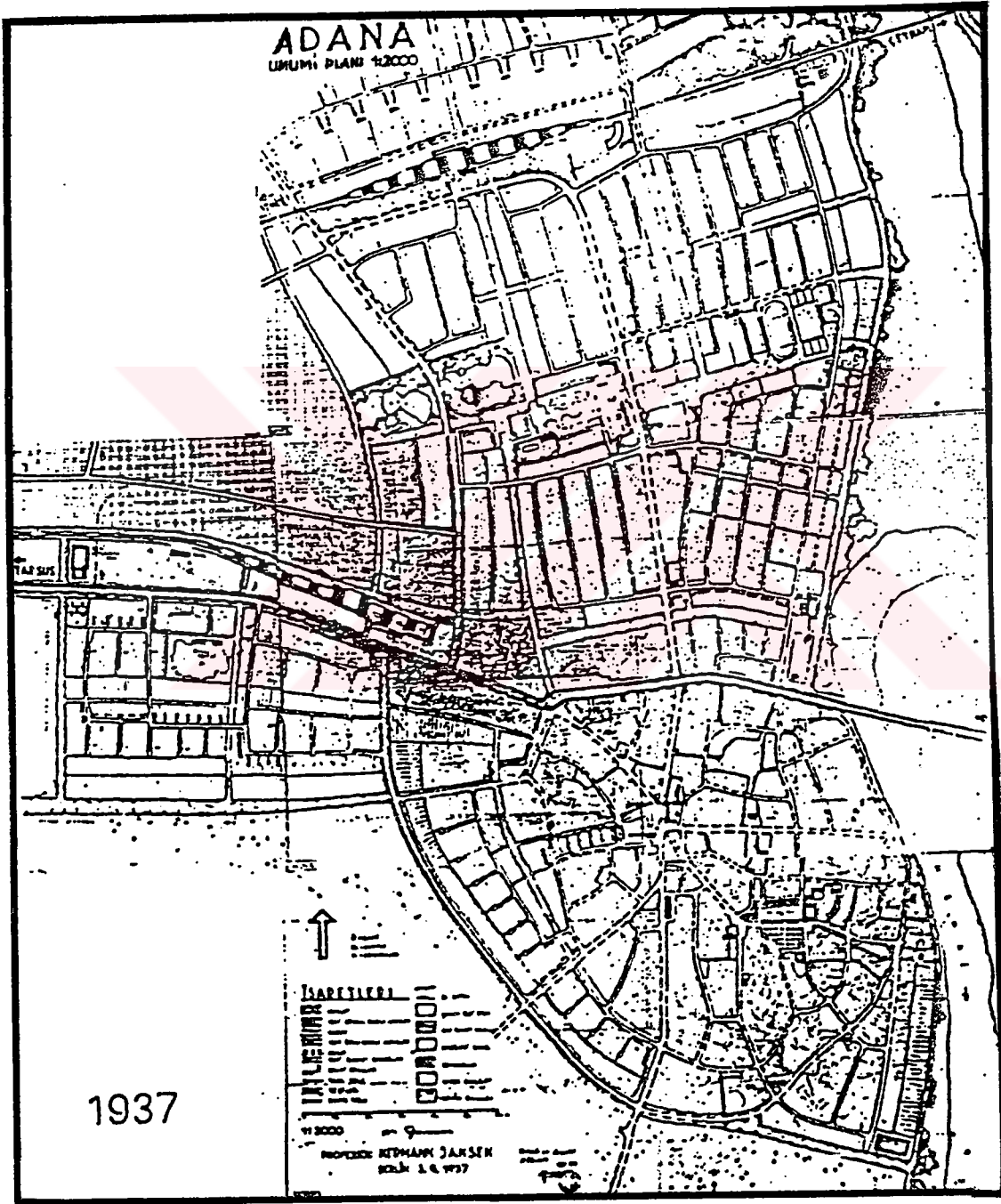
1918 yılında da Adana'da bulunan Fransızlar, kent için imar planı hazırlasalar da 1922 yılında kentten ayrılmak zorunda kalınca plan dikkate alınmamıştır.

1930 yılında 1580 sayılı yasayla tüm belediyelere imar planı yaptırma zorunluluğu getirilmiş olup Adana kenti de 1939 yılında bu yasaya uyabilmiştir. 1937-1940 yılında Prof. Hermann Jansen tarafından Adana için bir imar programı hazırlanmıştır. İmar programının temelinde 1918'de Fransızların çizmiş olduğu imar durumu esas alınmıştır. Kentin gelişme yönünün kuzeye doğru kayması düşünülmüş, bu bölgede düşük yoğunluklu konut yerleşim alanı bırakılmıştır. Plan ızgara şeklinde, bazen yer yer esneklik kazanarak yeşil alanlarla doldurulmuş, ortalama olarak bir dönümlük yapı adalarından oluşmuştur. Bu yapı adalarını kuzey-güney yönünde belirlenen yol aksları bağlamakta, bu yolların iki yanı ağaçlıklı geniş bulvarlar şeklinde bırakılmaktadır (Anonymous,1981) (Şekil 4. 29-30).

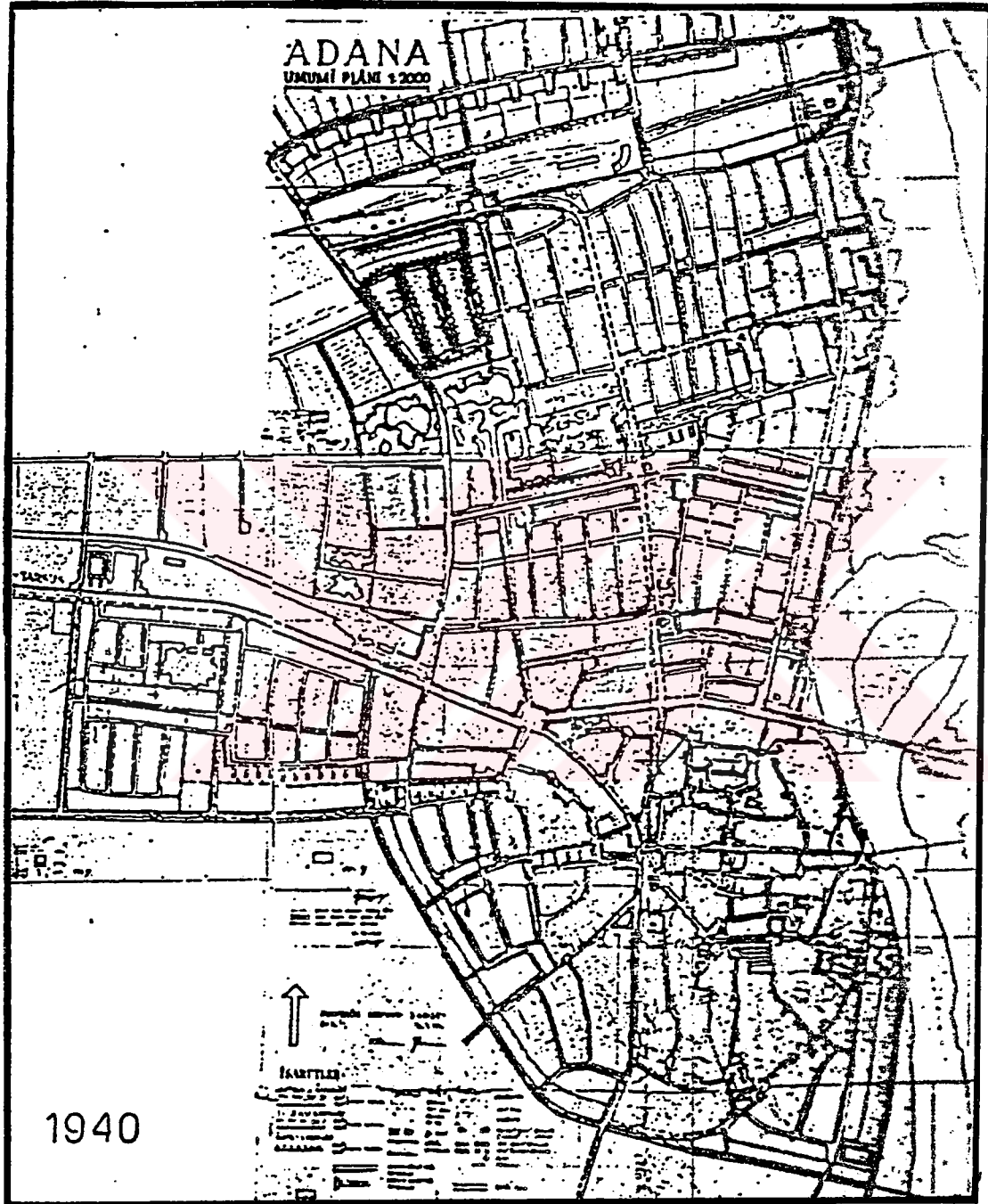
Görüldüğü gibi Adana Prof. Jansen'in planına uyarak gelişmemiştir. Bunun üzerine 1943 yılında Necmi Ateş, 1948 yılında da Asım Kömürcüoğlu ek planlar hazırlamış fakat bunlar uygulanmamıştır. Bu dönemde Adana'nın kentsel yerleşim alanının 4700 dekar olduğu saptanmıştır (Adana İl Yıllığı, 1967).

1945-1955 yılları arasında kent merkezinin tekrar Saat Kulesi etrafında toplandığı ve merkez olarak kabul edilen kulenin etrafındaki yolların radyal bir açılımla yer aldığı görülmekte, ancak sanayi kuruluşlarının Eski İstasyon çevresinde ve Tarsus yolu boyunca uzandığı anlaşılmaktadır (Anonymous,1981).

Genel olarak bakıldığında yapılan imar planlarında konut sorununa çözüm getirilmediği gözlenmiştir. Adana büyük ölçüde göç alan kentlerden biri olduğu için konut sorunu önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 4.29. 1937 Yılı Adana İmar Planı, Hermann Jansen (Anonymous, 1981)

Şekil 4.30. 1940 Yılında Hermann Jansen'in Hazırladığı Adana İmar Planı
(Anonymous, 1981)

Adana’da Cumhuriyet Döneminde yapılan tescilli kamu yapılarının listesi aşağıdaki şekildedir (**Çizelge 4.6**) .

Çizelge 4.6. Resmi Kurumlara Ait Korunması Gerekli Kültür Varlığı
Taşınmazların Listesi

<u>Taşınmazın Adı</u>	<u>Harita No</u>	<u>Pafta</u>	<u>Ada</u>	<u>Parsel</u>	<u>Mahallesi</u>
Vilayet Binası	16 N-IV	3	109	28	Türkocağı
Çevik Kuv. Şb Md.	16 N-I; 16 N-IV	48	139	3	Ulucami
Adliye Binası	7 N-I; 17 N-IV	10	413	6	Reşatbey
TCCD Gar Binası	18 N-IV; 18 M-III	26	402	6	Kurtuluş
Sağlık Md. Ve Loj.					
Orduevi Misafirhane.	16 N-IV	10	412	44	Reşatbey
Gazipaşa İlkokulu	16 M-II; 16 N-I	39	281	2	Tepebağ
İnkılap İlkokulu	16 N-I	49	146	40-27	Ulucami
Kız Lisesi	16 N-I	46	129	3	Ulucami
İstiklal Ortaokulu	17 M-IV	75	316	65	Hanedan
Fen Lisesi	19 M-III; 18 M-II	122	826	377	Cemalpaşa

5. SONUÇ

Mimarlık sosyal ve kültürel etkenlerden oluşan bir olgudur. Türk Mimarlığının gelişimine tarihsel perspektiflerden bakıldığında; 15. ve 16. yüzyıllarda dengeli bir sentez dönemi ile başlamış olduğu; daha sonra belli bir doruk noktasına ulaştığı; ardından bu sentezin yavaş yavaş kaybedilerek belli bir arayış dönemine girildiği gözlenmiştir.

Bu arayış dönemi, 1900'lü yılların başından 1950'lere kadar devam etmiştir. Bu yıllar içerisinde 1923 yılında, ülkemizde Cumhuriyet rejiminin kabul edilmesinden dolayı, bu mimarlık dönemi "Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, mimarlık; rasyonel, bilimsel ve çağdaş doğrultuda gelişmiş, genel anlamda batılılaşma etkisinin hakim olduğu gözlenmiştir.

Türk toplumunun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel koşullar yeni mimarlık döneminin oluşmasında etkili olmuştur. O dönemde meydana gelen mimarlık ürünleri, toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapısını yansıtmaktadır. Yeni bir rejim içerisine giren ülkede, siyasal değişimler mimarlık alanında da kendini göstermiştir.

19. yüzyılda Osmanlıların son zamanlarında ortaya çıkan mimarlık dönemi Osmanlıların Son Mimarlık Dönemi olarak bilinmektedir. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı; 1900-1910 yılları arasında "Birinci Ulusal Mimarlık Akımı", 1910-1930 yılları arası "Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübist Mimarlık", 1930-1950 yılları ise "İkinci Ulusal Mimarlık Akımı" olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışma ile, tüm bu akımların ülkemizde nasıl yaşandığı araştırılırken, bunların Adana ilindeki etkilerinin saptanması amaçlanmıştır.

Adana ili Türkiye'nin güneyinde çok eski bir yerleşim birimi olarak konumlanmaktadır. Tarihte Ortadoğu'ya bağlanan yol üzerinde olmasından dolayı her zaman uğrak yeri olarak tercih edilmiştir. Bu sebeple kentte tarihte görülen mimarlık hareketlerinin etkileri bir çok yapılarda görülmektedir.

19. yüzyılda, Vali Abidin Paşa Adana'da mimari değeri yüksek olan kamu yapılarının yapılmasına destek olmuştur. Eski İstasyon Binası, Kız Lisesi, İnkılap

İlkokulu ve Büyük Saat Kulesi bu dönemde yapılan kamu yapılarıdır. Halen kullanılan bu yapılar Osmanlı Mimarisinin, kargir yapı sistemini, kubbeli pencerelerini, tuğla duvar örgüsünü, revaklarını ve ahşap döşeme detay özelliklerini göstermektedir.

19. yüzyıl sonunda yapılan bu yapıların, eski kent merkezi olan Tepebağ Höyüğü etrafında inşa edildiği görülmektedir.

Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde milliyetçi düşünceler içerisinde gelişen fakat batı mimarisinin etkilerini taşıyan kararsız ve karmaşık yapı türleri Adana'daki yapılan kamu yapılarında kendini göstermiştir. Bu dönemde Eski Vilayet Binası, İstiklal Ortaokulu, Adana Fen Lisesi, Kız Muallim Mektebi, Ziraat Okulu, İstasyon Binası, Tepebağ Ortaokulu, Orduevi Misafirhanesi, Ticaret Lisesi, Merkez Ziraat Bankası ve Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü gibi binalar inşa edilmiştir.

Türkiye'de; Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan yeni reformlarla birlikte, ülke için ihtiyaç duyulan kamu yapıları inşa edilmiştir. Adana'da da 1920'li yıllarda birçok kamu yapılarının inşa edilmeye başlandığı görülmüştür. Bu döneme örnek oluşturan yapılar ait olduğu dönemin özelliklerini göstermektedir.

Genel olarak yapılarda batı mimarlık tarzı hissedilirken Birinci Ulusal Mimarlık Akımının özellikleri yapılara şu şekilde yansımıştır; süslü cepheleri, bir cephede çeşitli pencere düzenleri, cephe ve planlardaki simetrik uygulamaları, kesme taş malzemeyle örgülü duvarları, dikey yönde üç parçaya bölünmüş cephe düzenleri, çini süslemeli, tam kemerli ve üçgen alınlıklı pencereleri, tam ortadan verilen girişleri ve yığma yapım tekniği olarak sayılabilir. Alman ve İtalyan mimarilerinin etkileri de bu dönemde görülmektedir.

Birinci Ulusal Mimarlık Akımında oluşan yapılar, merkez Tepebağ etrafında olmak üzere yavaş yavaş yer değiştirerek İstasyon Binasının ve Fen Lisesi'nin yapılmasıyla E-5 Karayolunun kuzeyine doğru kaymaya başlamıştır.

Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Döneminde, Adana'da daha hareketli ve hızlı bir yapılaşma yaşanmıştır. Sivil mimariye verilen önemin bu dönemde ortaya çıkması, çağdaş endüstriyel yapım tekniklerinin kullanılmaya başlanması ve halkın gelir düzeyinin atmasıyla Eski İstasyon Caddesi (Atatürk Caddesi) ve bu cadde etrafında

oluşan dairede (Reşatbey ve Yüzevler), az katlı, bahçeli müstakil evlerin yapıldığı görülmüştür. Çok azının ayakta kaldığı bu binalardan birçoğu yıkılmıştır.

Bu dönemde yapılan Sait Bey Evi, Kimyager Ahmet Rıza Bey Evi ve Ziraat Haşarat Laboratuvarları yıkılmış, Adana Ucuz Evler Mahallesi projesi de uygulanmamıştır. Diğer yapılan binalar ise Gazipaşa İlkokulu, Belediye Mezbahası, İsmet İnönü Kız Enstitüsü, Atatürk Parkı, Atatürk Anıtı, Sebze Hali, Şehir Stadyumu, Seyhan Hidroelektrik Santrali, Eski Belediye Otel, Sabancı ve Berkmen evleridir. Bölgesel mimarlık düşüncesi içerisinde gelişmiş, sade, rasyonel, iklim ve amaca uygun olarak yapılan bu mimari yapılar; kütlelerin birbirine sapanması, düz veya az eğimli kiremit kaplı çatıları, düz dikdörtgen pencereleri, gösteriş ve süsten uzak beyaz sıvalı cepheleri ve yarım silindir kütlelerin binaya sapanması gibi özellikleriyle Rasyonel-Fonksiyoncu ve Kübik Mimari özelliklerini göstermektedir. Şehircilik anlayışının bu dönemde gelişmesiyle Atatürk Parkı, yeni yollar ve bulvarlar yapılarak kente yeni görünüm vermiştir.

İkinci Ulusal Mimarlık Akımı; Birinci Ulusal Mimarlık Akımına paralel gelişmiş gibi gözüke de İkinci Ulusal Mimarlık akımının etkilendiği kaynak, geleneksel konutlar, Birinci Ulusal Mimarlık Akımının kaynağı ise, Osmanlı anıtsal yapıları olmuştur.

Adana'da bu dönemde sivil mimari yapılaşma doruk noktasına ulaşmış, özellikle "Yüzevler" civarında yeni konutlar yapılmıştır.

Bu döneme örnek oluşturabilecek yapılar, Adana Büyükşehir Belediye Binası (Eski Halkevi), Halkevine bağlı Adana Halk Sineması, Adana Adalet Sarayı, Eski Işık Dersanesi, Türk Ticaret Bankası, Özgür evi ve Aksoy evleri'dir. Yine bu dönemde Hermann Jansen tarafından Adana imar planı hazırlanmış ve uygulanmıştır. İkinci Ulusal Mimarlık döneminin anıtsal yapısı, giriş kısmındaki kolonadları Adliye Sarayı ve Büyükşehir Belediye binalarında görülmektedir. Dikdörtgen düz pencereler yer yer kafesli yapılmış, kesme taşlar arası ince tuğla ile süslenmiştir.

İkinci Ulusal Mimarlık dönemi yapıları Atatürk Caddesi etrafında yer alırken Adliye binasının yapılmasıyla E-5 karayolunun güneyine doğru bir kayma göstermiştir.

Çizelge 5.1. Adana'da 19. Yüzyılda Yapılan Kamu Yapıları

Bina Adı	Yapım Yılı	Dönem Valisi	Özellikleri
Eski İstasyon	1880'lerden sonra	Vali Abidin Paşa	Yarım silindir şeklinde birbirine dik çatılar; kargir tuğla duvar örgü; taş malzemeyle yapılan pencere ve kapı lentoları
Saat Kulesi	1881	Vali Abidin Paşa	İlin simgesi durumunda; kesme, düz taş üstü tuğla yığma,
Kız Lisesi	1883	Vali Abidin Paşa	Yığma karkas yapım tekniği, girişteki revak bölümü, basık kemerli pencereleri
İnkılap İlkokulu	1898	Vali Bahri Paşa	Ahşap kargir olan yapıda , alt kat yığma, üst kat ahşap iskelet arası dolgu, kolonları arası basık kemerlerle birleştirilmiş balkon

Çizelge 5.2. Adana'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemine Ait Yapılar

Bina Adı	Yapım Yılı	Dönem Valisi veya Mimarı	Özellikleri
Eski Vilayet	1900	Vali Bahri Paşa	Basık kemerli, kilit taşı süslemeli pencereler
İstiklal İlköğretim Okulu	1902	Vali Bahri Paşa	Kare ve karniyarık plan, tuğla örgülü duvarlar; iyonik devşirme sütunlu başlıklar
Adana Fen Lisesi	1909	Vali Cemal Paşa	Kısmi kullanılan dik çatı, kemer ve sütunlarla çevrili simetrik iki avlu
İstasyon Binası	1911	Doyçe Oryant Bankası tarafından	İki yanda bulunan kuleler, çini panolu kemer alınlıklar, saçak altları motif işlemeli olan payandalar
Gazipaşa İlkokulu	–	–	Orta bölümde işlemeli kubbe, kenarları süslü pencereler, çiçek motifli mermer sütunlar ve silme detaylar
Orduevi Misafirhanesi	1923	–	Korent sütun başlıklı bronz sütunlar, basık kemerli pencereler, üçgen alınlıklar, silme detaylar
Merkez Ziraat Bankası	1927 yılarında	–	Baklava biçimli süsleme detaylar, köşeli pencereler, kesme taş duvarlar
EskiÇevik Kuvvet Şube Müd	–	–	Basık kemerli, süslemeli pencereleri kilit taşı desenli kapı, silme detaylar

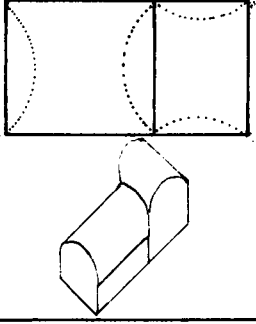
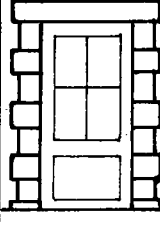
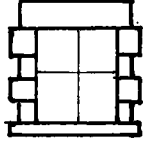
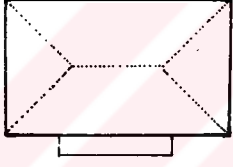
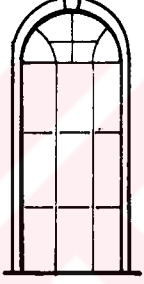
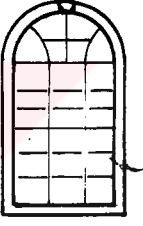
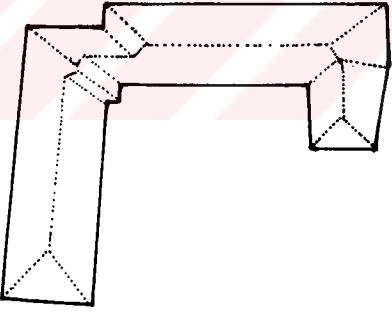
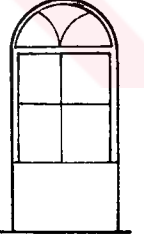
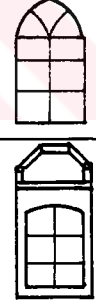
Çizelge 5.3. Adana’da Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Yapıları

Bina Adı	Yapım Yılı	Mimarı	Özellikleri
Sait Bey Evi	1930	Semih Rüstem	Prizmatik formların birbirine saplanarak oluşturduğu kütle
Belediye Mezbahası	1930	Semih Rüstem	Su deposu olarak kullanılan kule; gotik kemerli, geometrik stilizasyonlu, süslü anıtsal giriş; aydınlık detayları
Kimyager Ahmet Rıza Bey Evi	1931	Abdullah Ziya Kozanoğlu	Geniş saçaklar; sade, yatay pencereler, düz teras çatı
Ziraat Haşarat Laboratuvarı	1932	Mimar Ferit	Dışarı taşınılmış dikey merdiven kule, asimetrik kütlelerin yatay ve dikey yönde birleşmesi
Atatürk Parkı	1935	Hermann Jansen	Şehrin ortasında, farklı aktiviteleri bünyesinde toplayacak şekilde getirilen plan
Ucuz Evler Mahallesi	1939	Seyfi Arkan	İklim ve rüzgar yönüne uygun, yakın çevre ve yolların birlikte düzenlendiği bir tasarım
Eski Belediye Otel	1939	Seyfi Arkan	Yatay hatlı “L” planlı yapı, saçak ve verandalar

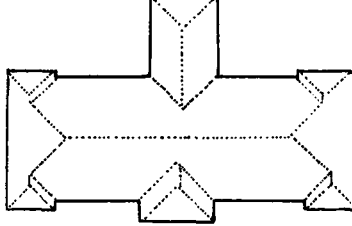
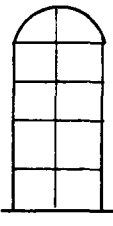
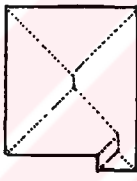
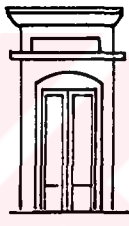
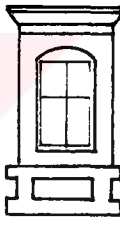
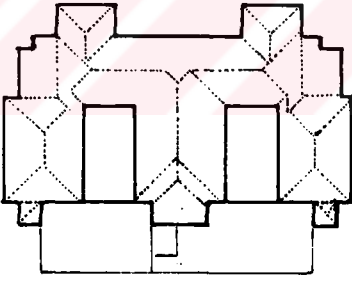
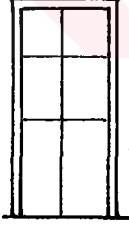
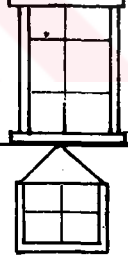
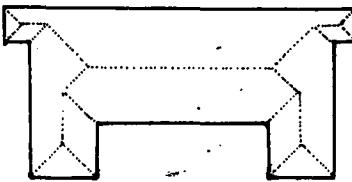
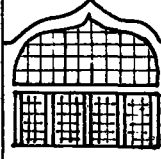
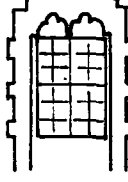
Çizelge 5.4. Adana’da İkinci Ulusal Mimarlık Yapıları

Bina Adı	Yapım Yılı	Mimarı	Özellikleri
Adana Büyükşehir Belediye Binası	1940	Seyfi Arkan	Kolonadlı giriş kısmı, düz dikdörtgen pencereleri ve sade cephe
Adliye Binası	1948	Abidin Mortaş Nizamettin Doğu Feyyaz Tüzüner	İç avlulu, kesme taş örgülü cephe, Anıtsal ölçekli ve kolonadlı giriş
Eski Işık Dershanesi	1946	-	Güney terasları, düz dikdörtgen pencereler ve teras çatı
Özgür Evi	1949	Hermann Jansen	Beyaz platform üzerine oturtulmuş, orta sofalı plan tipi
Aksoy Evi	1956	-	Ahşap panjurlar, beyaz sütunları, siyah beyaz mermerden pencere çerçeveler

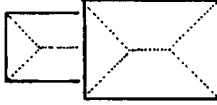
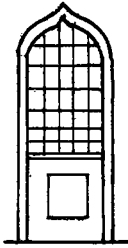
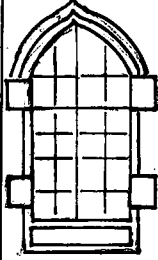
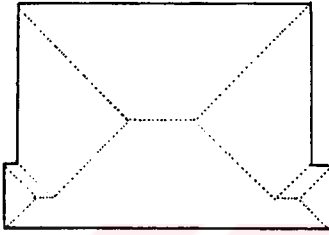
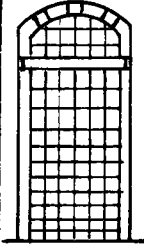
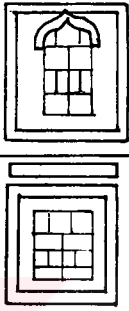
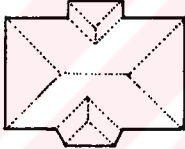
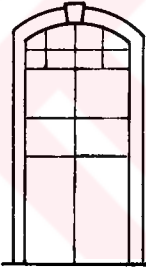
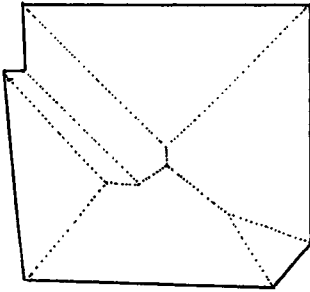
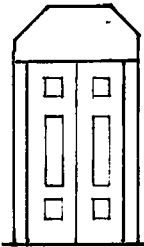
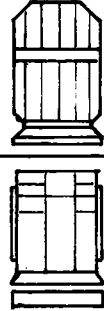
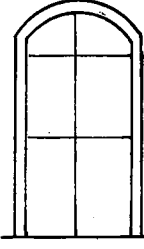
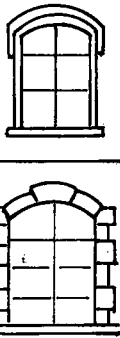
Çizelge 5.5. Adana'da 1880'lerde Yapılan Kamu Yapılarının Özellikleri

Bina Adı	Form	Plan	Detaylar	
			Kapı	Pencere
Eski İstasyon	Çatıları yarım silindir, birbirine dik iki dikdörtgen kütle			
Kız Lisesi	Dikdörtgen kütle			
İnkılap İlkokulu	Köşeleri birleşmiş iki dikdörtgen kütle			

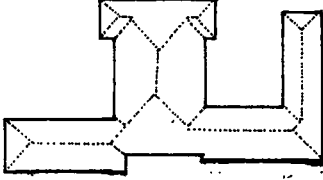
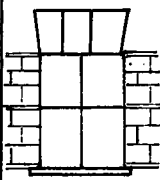
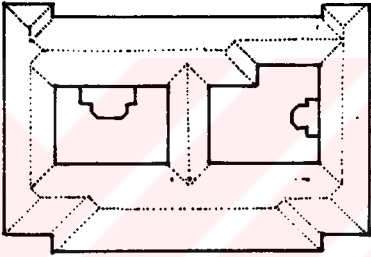
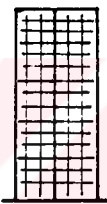
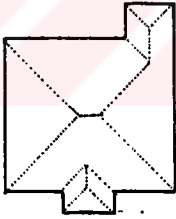
Çizelge 5.6. Adana'da Birinci Ulusal Mimarlık Akımı Yapılarının Özellikleri

Bina adı	Form	Plan	Detaylar	
			Kapı	Pencere
Eski Vilayet	Dikdörtgen kütle			
İstiklal İlköğretim Okulu	Kare kütle			
Adana Fen Lisesi	İki tane iç avlulu dikdörtgen kütle			
İstasyon Binası	Simetrik, üç ayrı kütlenin birleşmesiyle oluşan yapı			

Çizelge 5.6. Devamı

İstasyon Lojman Binası	Dikdörtgen kütle			
Gazipaşa İlkokulu	Dikdörtgen kütlenin ortası cam kubbeyle kapalı			
Orduevi Misafirhan esi	Üç dikdörtgen kütlenin birleşmesiyle oluşmuş			
Merkez Ziraat Bankası	Arsa şekline göre yapılmış, çok kenarlı kütle			
Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü	Dikdörtgen, girişi avludan verilmiş kütle			

Çizelge 5.7. Adana'da İkinci Ulusal Mimarlık Akımı Özellikleri

Bina Adı	Form	Plan	Detaylar	
			Kapı	Pencere
Adana Büyükşehir Belediyesi	Dikdörtgen kütle			
Adana Adliye Binası	İki avlulu, dikdörtgen kütle			
Eski Işık Dersanesi	Kare kütle			

KAYNAKLAR

- ADANA İL YILLIĞI**,1967. Adana Valiliği, Adana, s.63-102.
- ANONYMOUS.**,1935. İstanbul Tiyatro ve Konservatuarına Ait Uluslararası Proje Müsabakası. Arkitekt Dergisi, Sayı 1, s. 1.
- ANONYMOUS**, 1937. Yapı İşlerinde Hava Korunması. Arkitekt Dergisi, Sayı 7-8, s.21.
- ANONYMOUS.**, 1939. Adana’da Ucuz Evler Mahallesi. Arkitekt Dergisi, Sayı 9-10, s.33-36,70-80
- ANONYMOUS.**, 1956. Adana Maddesi. Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, Ankara, s.10-46.
- ANONYMOUS.**, 1973a. Mimarlığımız 1923-1950, Mimarlık Dergisi 73/2, Sayı: 112, s.29
- ANONYMOUS.**, 1973b. Adana Maddesi. Meydan Larousse Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, s.76-80.
- ANONYMOUS.**, 1974. Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul, s.1401-1406
- ANONYMOUS.**,1981. Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl il: Dünü, Bugünü, Yarını. Anadolu Yayıncılık A.Ş.,Cilt 1, İstanbul, s.28-172.
- ANONYMOUS.**, 1985. Osmanlı Mimarlığının Son Yılları. Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 4, İstanbul, s.1081.
- AKYÜZLÜER, G.**, 1995. Mevcut Binalarda Pencere Enerji Tasarrufu Sağlayabilecek Şekilde Onarımları İçin Ekonomik Yöntemler Geliştirilmesi (Adana Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, s.36(yayınlanmamış).
- ALSAC, Ü.**,1973, Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi. Mimarlık Dergisi, Sayı11-12, İstanbul, s. 12-25.
- ALSAC, Ü.**, 1976, Türkiye’deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Baskı Atölyesi, Trabzon, s.8-152.

- ARİF, B.**,1935. Sıra Evler. Arkitekt Dergisi, n.6, s.180.
- ARSEVEN, C.E.**,1931. Yeni Mimari. Agah-Sabri Kitaphanesi, İstanbul, s.11.
- ASAF, B.**, 1931. Türk Mimarisi ve Beynelmilel Vasıfları. Mimar Dergisi, Sayı 11-2, İstanbul, s. 366.
- ASLANOĞLU, İ.**, 1973. Birinci Endüstri Devrimiyle Makinenin Mimarlık-Sanat-Zanaat İlişkilerine Etkileri. Mimarlık Dergisi, İstanbul, Sayı 5, s.20.
- ASLANOĞLU, İ.**, 1980. 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Ortam Değişimi ve Mimarlığa Yansıması), Yayınlanmamış Doktora Tezi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, s.16-67, 145-146.
- BALMUMCU, Ş.**, 1935. Sergi Evi (Ankara). Arkitekt Dergisi, Sayı 4, s.97.
- CEZAR, M.**, 1971. Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 61.
- ÇELMEOĞLU, N.**, 1996. Güney Medya Gazetesi, 3-9 Kasım, Adana, s.8.
- ÇELMEOĞLU, N.**, 1997. Güney Medya Gazetesi, 3-9 Mart, Adana, s.8.
- ELDEM, S.H.**, 1939. Milli Mimari Meselesi. Arkitekt Dergisi, n.9-10, s.220.
- ELDEM, S.H.**, 1974. Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı. Mimarlık Dergisi, Sayı 11-12, İstanbul, s.5-7.
- ERGEÇ, O.**, 1996. Adana Fen Lisesi Rölöve ve Restorasyon Projeleri, Adana.
- GEZER, H.**,1984. Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 255 Cumhuriyet Dizisi:14, TİSA Matbaası, Ankara, s.25.
- GORBON, R.**, 1973. "Mimarlığımız 1923-1950" sorularına cevap, Mimarlık, Sayı 2, İstanbul, s.46-52.
- GROPIUS, W.**, 1938. Mimari ve Tezyinat. Architectural Forum'dan Çev: Orhan Emre, Arkitekt Dergisi, Sayı. 5-6, s. 173.
- GÜREYMAN, S.**, 1953. Anıtkabir. Mimarlık Dergisi, Sayı.1-6, s.2.
- HASOL, D.**, 1998. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Geliştirilmiş 7. Baskı, Yapı endüstri Merkezi Yayınları, s.51-53.

- İNAN, A.,**1972. Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayii Planı 1933, Ankara, s.115.
- KANDİL, M.,** 1987. Mimari Çevrede Değişme Sürecinin Analizi Ulus-Çankaya Aksı (Ankara) Üzerinde Bir Deneme. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, s.77,89. (yayınlanmamış)
- KARAMAN,F.,** 1992. Adana Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Ulucami Çevresi için Koruma Amaçlı Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Adana, s.15-22. (yayınlanmamış)
- KARAMAN, F.,** 1996. Kentsel Alanlarda İşlevsel Değişim ve Tarihi Dokuya Etkileri. Adana'nın Kentsel Gelişme Sorunları ve Koruma Amaçlı Planlama, Tasarım, Uygulama Hedefleri, 1. Kitap, TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi, Çukurova Üniv. Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü Yayını, Akgün Matbaası, Adana,s.45-49.
- KIRIMLI, A.,** 1974. 50 Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı Üzerine. Mimarlık Dergisi, Sayı:7, Ankara, s. 17-18.
- KORTAN, E.,** 1996. Son Yüzyılda Dünya ve Türk Mimarlığındaki Gelişmeler. Mimari Akımlar 1, Yapıdan Seçmeler 8, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, s.46-534.
- KUBAN, D.,** 1961. Emin Onat ve Cumhuriyet Devri Mimarlığımız. Mimarlık ve Sanat, Sayı. 4, s. 143.
- KUBAN, D.,** 1973. 100 Soruda Türkiye Sanat Tarihi. 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, s. 244.
- MELTEM, N.,** 1973. Mimarlığımız 1923-1950. Mimarlık Dergisi, Sayı 2, İstanbul, s.52-57.
- MERSİNLİĞİL, Ö.,**1996. Kent Kültüründe Göç Faktörü Adana Örneği; Göçle Gelen Yaşam, Göçle Giden Kültür. Yeni Basın San. ve Tic. Ltd. Şti., Adana, s.18.
- ÖZER, B.,** 1963. Rejyonalizm, Üiversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme. İstanbul, s.51,44.

- ÖZKAN, S.**, 1973. Mimar Vedat Tek (1873-1942). Mimarlık Dergisi, Sayı 121-122, İstanbul, s.45-51.
- RICHARDS, J.M. ve MOCK, E.B.**, 1966. Modern Mimarlığa Giriş, Çev. Abdullah Kuran, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, n.6 Ankara, s.20.
- RONA, Z.ve GÜREYMAN, Z.**, 1973. Mimar Seyfi Arkan (1903-1960). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Mimarlık, Sayı 11-12, Ankara, s.52-54.
- SAYAR, Z.**, 1939. Buhran ve İnşaat Etmek Mecburiyeti. Arkitekt Dergisi, n. 9-10, s.225.
- SAYAR, Z.**,1948. Güzel Sanatlar Akademisinin Yanışı Münasabete. Arkitekt Dergisi, Sayı 3-4, s. 53.
- SAYAR, Z.**, 1973, Mimarlığımız 1923-1950. Mimarlık Dergisi, n.2, s.20-23.
- SEY Y., TAPAN M.**, 1974, Türkiye’de Mimarlık Eğitimi. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul, s.1421.
- SONAD, S.**, 1973. Milli Mimari. Mimarlığımız 1923-1950, Mimarlık Dergisi, Sayı 2, s.58-61.
- SÖYLEMEZOĞLU, H.K.**, 1973. Mimarlığımız 1923-1950. Mimarlık Dergisi, Sayı 2, s.24-27.
- SÖZEN, M., TAPAN, M.**, 1973. 50 Yılın Türk Mimarisi, İş Bankası Kültür Yayınları: 122 Kral Matbaası, İstanbul, 255s.
- SÖZEN, M.**, 1984. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Türkiye İş Bankası, TİSA Matbaası, Ankara, 178s.
- TAPAN, M.**, 1974. Cumhuriyet döneminde Yapı Teknolojisinin Gelişimi. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul, s.1423.
- TARIM, B.**, 1983. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığına Genel Bakış ve Öneriler. Doktora Tezi., İstanbul. s.22-90. (yayınlanmamış)
- TAYANÇ, T.**, 1973. Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl. Milliyet Yayınları Milliyetten Seçmeler Dizisi 8, İstanbul, s. 128-130.
- TÜZÜN, O.**, 1986. Merkez Ziraat Bankası Rölöve ve Restorasyon Projeleri, Adana
- URAL, S.**, 1974. Türkiye’nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık 1923-1960, Mimarlık Dergisi, Sayı 1-2, Ankara, s.5-50.

- UZMAN, E.N.**, 1939. Bir Şehir-Kır Evi Projesi. Arkitekt Dergisi, Sayı.7-8, s.156.
- ÜNSAL, B.**, 1935. Mimarlıkta Gerçekçilik. Arkitekt Dergisi, Sayı. , s.116.
- ÜNSAL, B.**, 1937. Zamanımız Mimarlığının Morfolojik Bir Analizi. Arkitekt Dergisi, Sayı. 7-8, s.201-209.
- ÜNSAL, B.**, 1973. Mimarlığımız 1923-1950. Mimarlık Dergisi, Sayı 2, İstanbul, s.34-45.
- WAGNER, M.**, 1938, (Çev. A. Kolatan), Türk Şehirleri ve Mevcut Sahalardan İstifade Ekonomisi. Arkitekt Dergisi, n.3, s. 85
- YAVUZ, Y.**, 1973. Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişesi. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Mimarlık Dergisi, Sayı 11-12, Ankara, s.26-30.
- YEĞİN, M.**,1999.Yerel Yönetim Yapılarının Tasarım İlkeleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi Çalışmaları, İstanbul, s.150-160. (yayınlanmamış)

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
MİMARLIK BÖLÜMÜ
1980-1981

EKLER

EK 1. Adana'daki Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları

1.1.1800'lerde Yapılan Kamu Yapıları ve Projeleri

Eski İstasyon Binası

Yapım Yılı :1880'lerden sonra

Mahallesi :Hanedan

Pafta No :17 MIV

Ada No :4229

Parsel No :4-5-6-7

Mimarı :

Bölgede ilk demiryolu olan Mersin-Tarsus arası 1881 yılında İngiliz-Türk ortak şirketi "Baron Evain de Vandaue" tarafından yapılmış, Yenice-Adana arası da yine aynı şirket tarafından 1886 yılında tamamlanmıştır. Eski İstasyon binasının da aynı şirket tarafından yapıldığı düşünülmektedir.

Kargir yapım sistemiyle yapılan yapının duvarları tuğla örgülü olarak yapılmıştır. Adana'da geleneksel konutlarda kullanılan harman tuğlasından daha kalın olan bu tuğlalarla duvarlar örülürken döşeme ve tavan ahşapla kaplanmıştır. Kapı ve pencere kenarları kesme taşla dışarı taşırılarak yapılmıştır.

Sonradan yapıya eklenen ön cephedeki dış sofa ahşap kirişlerle bağlanıp, demir ayaklarla taşınmıştır. Çatı saçakları ön ve arkada bulunan dış sofalar dökme demirden payandalarla desteklenmiştir.

Yapının çatıları daire kesitli olup çinko ile kaplanmıştır. Bina şimdi 5 ailenin yaşadığı demiryolları lojmanı olarak kullanılmaktadır. 1999 yılında tescil edilmiştir.

Saat Kulesi

Yapım Yılı :1881

Dönem Valisi :Abidin Paşa

Mahallesi :Ulucami

Envanter No :233

Adana Hükümet meydanında bulunmaktadır. Yapımına, Vali Ziya Paşa zamanında başlanmış, Ziya Paşa'nın ölümü üzerine Vali Abidin Paşa ve Belediye Başkanı Hacı Yunus Ağa'nın yardımıyla bitirilmiştir. Kulenin yapımında Adana'da sürgün olan astronomi bilgini Hacı Bekir Sırrı'nın etkisi olmuştur. 1920 yılında saat kısmı yıkılmış, 1925'de Almanya'dan alınan yeni saatle bugünkü durumuna getirilmiştir.

Büyük saat kulesi olarak bilinen kule Adana İlinin simgesi haline gelmiştir.

Kaynak : Adana İl Yıllığı 1967

Kız Lisesi

Yapım Yılı :1883

Mahallesi :Ulucami

Pafta No :46

Ada No :129

Parsel No :3

Dönem Valisi :Abidin Paşa

Envanter No :199

Okulun tarihi hakkındaki bilgiler o dönemde kullanılan Osmanlıca diliyle şu şekilde anlatılmıştır. “Padişahi Osmaniyan, Elgazi Abdülhamid Hani Saninin asrı hümayunlarında Adana Vilayeti Valii Alisi Abidin Paşa Hazretlerinin işkayı namına, her biri birer alemeti Bahire olan, asarı hayriyeyi vücuda getiren Hamemi Aliyeyi Terakki Perveranesi ve bulunabilen bazı karşılıklardan maada, Vilayet ahalisinin muaveneti Külliyesi naktiyesiyle işbu bina-yı ali Mektebi Rüştüi Askeri namına inşaa olmuştur.”

Bu bilgilerin Türkçesi Mine Özkun tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. “Osmanlı padişahlarından ikinci Abdülhamid zamanında Abidin Paşa'nın namını yaşatacak görülmeye değer hayırlı eserleri yanında, büyük ve ileri görüşlü çalışmalarına ek olarak Adana halkının bul para yardımıyla bu büyük bina, arap takvimine göre 1300, rumi takvime göre 1299, miladi takvime göre 1883 yılında Askeri Rüştüye Okulu olarak yapılmıştır.”

Yapı bodrum, zemin ve normal kattan ibaret olup, yapım tekniği ahşap iskelet arası tuğla dolgudur. Giriş kısmı üstü ve ön cephe taştan yapılmıştır.

Binanın girişinde bulunan revak kısmı ilk dikkat çekici ögesidir. Binaya giriş merdivenle revak bölümünden sağlanmaktadır. Giriş kapısı kemerli, bitkisel motifli, işlemeli ve kilit taşı süslemelidir. Ahşaptan yapılmış kapının motifli ve demir kafesli çift kanatlı, iki tarafında yine bitkisel motifli demir aksamı ışıklandırma elemanları bulunmaktadır.

Revak kısmında mermer yuvarlak kolonlar, 1m yüksekliğinde kare şeklindeki kütlenin üzerine oturtularak sepet kulpu kemerle ve demir çubuklarla bağlantıyı sağlayarak yerleştirilmiştir. Revak tavan döşemesi ahşap lambri tarzında yapılmıştır. Bunun üstünde birinci katta sınıflar yer almaktadır.

Pencereler basık kemer, etrafı çerçeve şeklinde kilit taşı süslemeli yapılmış, kasalarında da malzeme olarak ahşap kullanılmıştır. İşlemeli demir parmaklık tüm pencerelerde görülmektedir. Kat seviyelerinde silme detayları devam ettirilmiştir.

Arka cephede öğrenci giriş çıkışlarını sağlayan çift taraflı tek sahanlıklı üstü çinko örtülü merdivenin sahanlık altından tonozla bodruma geçilmektedir. Orjinal merdiven sonradan karo mozaikle kaplanmıştır.

Birinci kat döşemesi ahşap kiriş ve kolonlar üzerine oturtulmuş, üzerine karo mozaik döşenmiştir. Zemin kattan birinci kata çıkan merdiven sonradan betonarme olarak eklenmiştir. Orjinal merdiven iki kenardan çıkılarak ahşap malzemeyle yapılmıştır. Çatı ahşap, kiremit örtülü kırma çatı tekniğinde gizli çatı olarak yapılmıştır.

Kız Lisesi binasının, 15.07. 1992 tarih ve 1251 karar sayısı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline karar verilmiştir.

Kaynak: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Kız Lisesi Arşivi

İnkılap İlkokulu

Yapım Yılı :1898

Mahallesi :Ulucami

Pafta No :49

Ada No :146

Parsel No :40-27

Dönem Valisi :Bahri Paşa

Envanter No :203

1898 yılında Avrupa’da eğitim alanındaki ilerlemelere uyularak, Bahri Paşa’nın valiliği döneminde okul “Hamidiye Sanayi Mektebi” olarak hizmete açılmıştır.

1909 yılında okul Ermeniler tarafından saldırıya uğramış büyük ölçüde hasar almıştır. 1918-1922 kurtuluş savaşı yıllarında da Fransızların Adana’yı işgal etmesiyle, işgal karargahı ve garajı olmuş, bu sırada binanın arşivleri de kaybolmuştur. Bina 1925 yılına kadar Hamidiye Sanayi Mektebi olarak hizmet vermiştir.

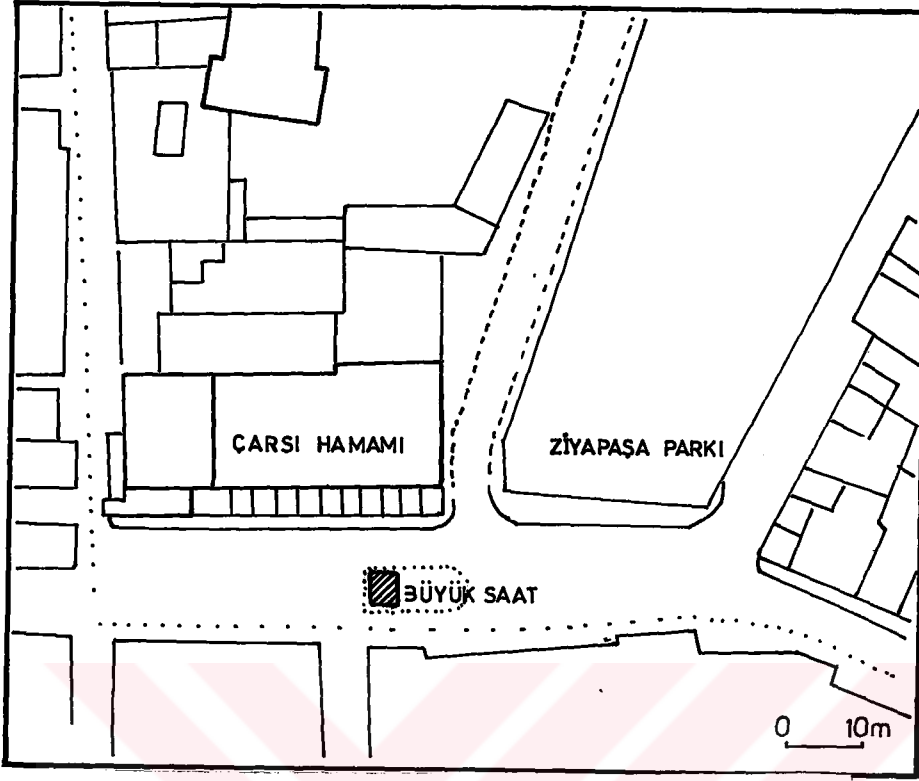
1925 yılından sonra bina “Türksözü Gazetesi”nin yürütüldüğü yer olarak kullanılmıştır. Atatürk 15 Mart 1925 tarihinde Adana’ya yaptığı gezide bu binayı ziyaret etmiş, Bahri Paşa’nın açtığı okulun yeniden açılmasını istemiştir. Bunun üzerine Türkocağı tarafından okula “İnkılap İlkokulu” adı verilmiştir.

Bina ahşap ve kargir malzemeden 2 kat olarak yığma yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Orta bölümde balkonun üstünde kiremit kaplı çatı devam ettirilmiştir. Saçak altları ahşap lambri tarzında, balkon ahşap kolonlar üzerinde taşınmış, kolonlar arası basık kemerlerle birleştirilmiştir.

Dış duvarlar taş, iç duvarlar ahşap iskelet arası dolgu olarak örülmüştür. Orta bölüm ile sağdan yaklaşan bölümlerin pencereleri; sivri kemerli, çift kanatlı ahşap kasalı ve camlı şekildedir. Soldan yaklaşan bölümün kapı ve pencereleri, basık kemerli, kemer üstü süslemeleri kabartmalı, kasalar ahşap ve camlıdır.

Üst katlarda sınıflara girişlerde ve balkonda ahşap kullanılmıştır. Çatı şekli ise kırma çatı üstü kiremit olarak kaplanmıştır.

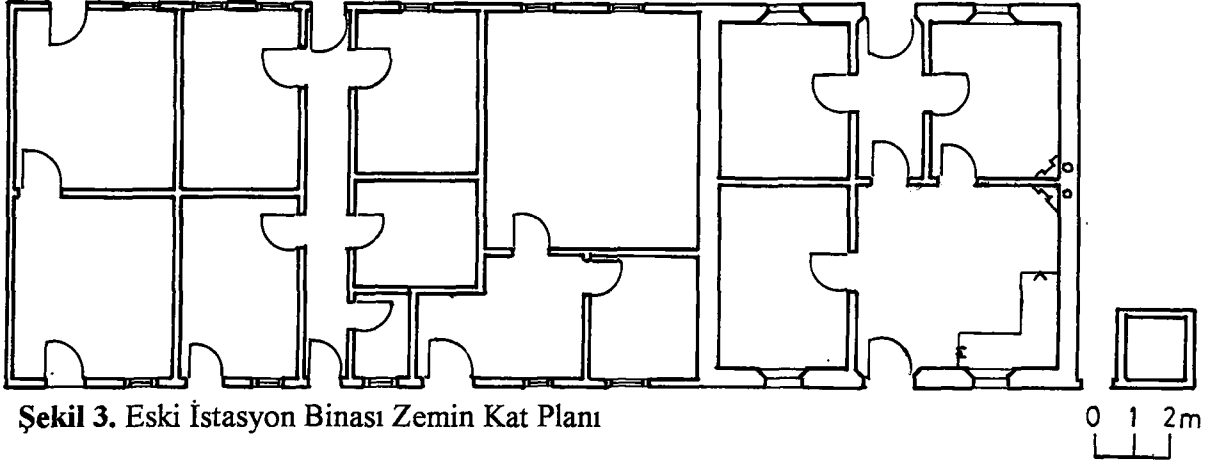
Kaynak:Adana İl Yıllığı(1967), Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

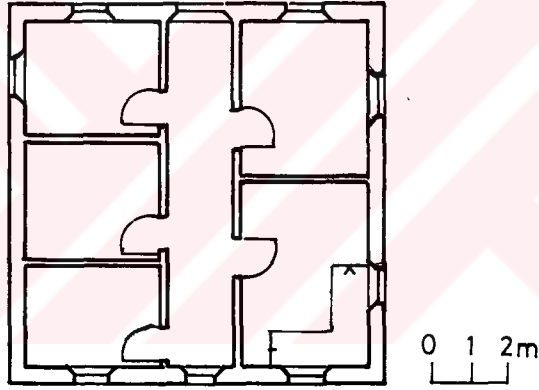
Şekil 1. Büyük Saat Kulesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

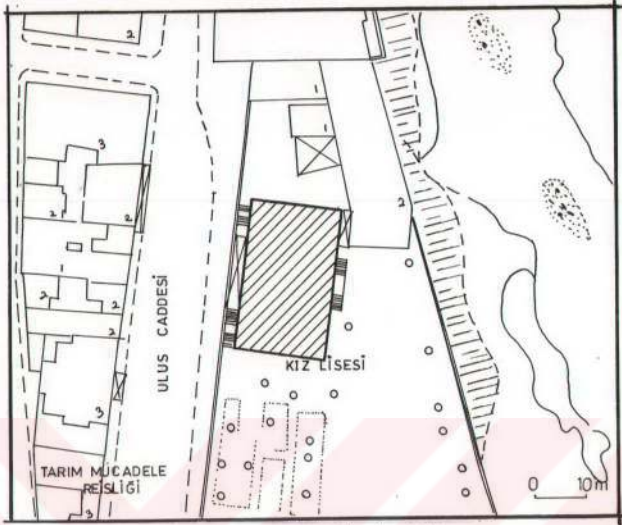
Şekil 2. Büyük Saat Kulesi

Şekil 3. Eski İstasyon Binası Zemin Kat Planı

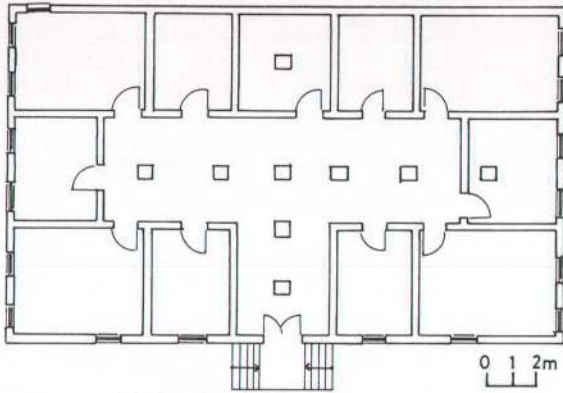
Şekil 4. Eski İstasyon Binası Birinci Kat Planı (TCDD Arşivi)

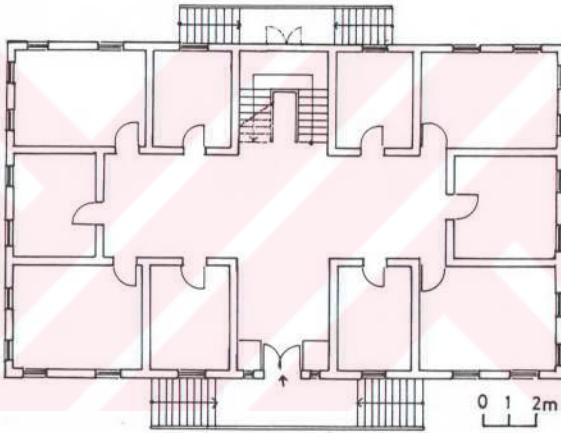
Şekil 5. Kız Lisesi Vaziyet Planı (Kız Lisesi arşivi)

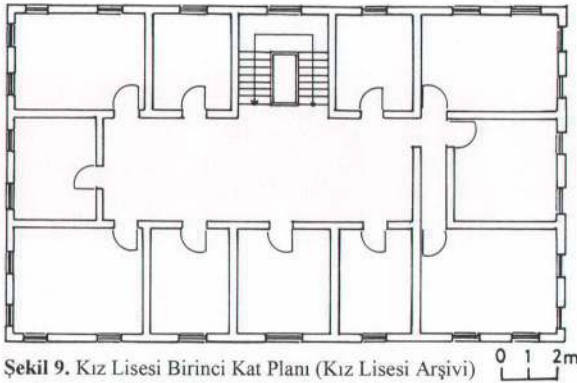
Şekil 6. Adana Kız Lisesi

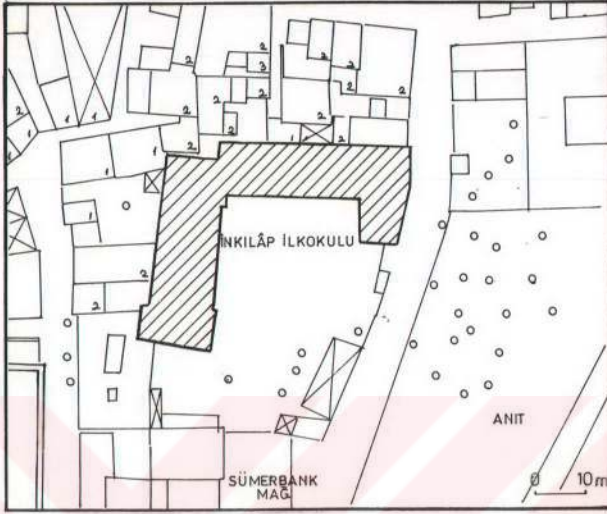
Şekil 7. Kız Lisesi Bodrum Kat Planı

Şekil 8. Kız Lisesi Zemin Kat Planı

Şekil 9. Kız Lisesi Birinci Kat Planı (Kız Lisesi Arşivi)

Şekil 10. İnkılâp İlkokulu Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

Şekil 11. İnkılâp İlkokulu

1.2. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları ve Projeleri

Eski Vilayet Binası

Yapım Yılı :1900

Mahalle :Türkocağı

Pafta No :3

Ada No :109

Parsel No :28

Dönem Valisi :Bahri Paşa

Envanter No :198

Bina yapım tekniği yığma olup, bodrum, zemin ve iki kat olarak inşa edilmiş, malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır.

Binanın, Adana'da 1945 yıllarında yaşanan depremde bodrum kata kadar yıkıldığı düşünülmektedir. Çünkü eski fotoğraflarıyla karşılaştırıldığında bodrum hariç tüm katlarının tamamen değiştiği gözlenmiştir. Bodrum kat pencereleri ve kaplaması hala ilk yapıldığındaki gibi durmakta, diğer katların pencereleri, kapıları farklı olmakla birlikte cephede pencere düzenleri (yerleri) eskisiyle aynı yerde bulunmaktadır. 1998 yılında yaşanan depremde ise, büyük zararlar görerek kullanılamaz hale gelmiştir.

Bina yol cephesinden, orta akstan üç yönlü taş kaplamalı 2m yüksekliğinde merdivenle zemin kata çıkılmaktadır. Birinci kata ise sağ ve sol taraftan dökme mozaikli iki merdivenle ulaşılmakta, oradan da tek merdivenle ikinci kata geçilmektedir. Her katta büyük koridorlar yer almaktadır.

Bodrum kat pencereleri basık kemerli ve kilit taşı süslemelidir. Pencere kasaları ahşap ve demir aksamıdır. Üst katlardaki pencereler düz kemerli ve kabartma çerçevelidir. Bodrum kat yüzeyi kesme taşla, üst katlar sıva ile kaplı olup çatı kırma şeklindedir.

1998 yılında yaşanan depreme kadar Seyhan Kaymakamlığı olarak hizmet veren bina depremden hasar görmesinden sonra boşaltılmıştır.

Kaynak: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

İstiklal İlköğretim Okulu

Yapım Yılı :1902

Mahallesi :Hanedan

Pafta No :75

Ada No :316

Parsel No :65

Dönem Valisi :Bahri Paşa

Envanter No :243

İstiklal ilköğretim okulu 1902 yılında, bir Rum fabrikatör olan Havaca Atmaş Tırpanı tarafından kızına bağ evi olarak yaptırılmıştır.

Birinci Dünya savaşıdan sonra Rumlar ülkemizden uzaklaştırılınca, geçici bir süre Alman okulu olarak kullanılmış, mübareke yıllarında Fransızların işgalinde kalmış ve ünlü General Vaygand'ın karargahı olarak kullanılmıştır.

Kare planlı bina, bodrum ve iki katlı, ince tuğla ile örülmüş kargir olarak inşa edilmiştir. Bina cephe yüzeyleri hazır sıva ile kaplanmıştır. Üç tane girişi bulunan binanın ön girişinde basamakları mermer kaplı, trabzanları betonarme motifli tek yönlü merdiven vardır. Binanın ön girişinde demir aksamı korkuluklu balkon ve balkon altında iki tane mermer yivli sütun ve sütun başlığı bulunmaktadır. Başlıkları iyon mimarisi tarzındadır. Biri sol yanda diğeri arka tarafta yer alan giriş kapılarından birinci kata çıkılmaktadır.

Bina, "karniyark" (orta sofalı) plan tipiyle çözülmüştür. Ortada kuzey ve güneye açılan balkonları olan büyük bir sofa ve etrafında sınıflar bulunmaktadır. Çatının güney kısmında yazlık iki oda ve geniş bir tараça, binada da toplam 25 oda bulunmaktadır. Binanın toplam alanı 1150 m²'dir.

Pencereler, basık kemer etrafı kabartmalı, kasaları ahşap ve camlıdır. Birinci kat ve ikinci kat giriş kapıları ve balkon kapısı ahşap ve çift kanatlıdır. Kemer üstleri kabartma desenlidir. Alt kat pencereleri demir aksamı, üst kat pencereleri demirsizdir. Birinci katta koridor girişi basık kemerli olup, kemer altından ikinci kata çıkılmaktadır. Köşelerde bulunan taşıyıcı kolonlar dışa çıkıntılıdır.

1984 yılında yapılan restorasyonda zemin ve tavan döşemeleri ahşap iken, sonradan betonarme olarak değiştirilmiştir. Çatı düz teras şeklinde betonarme ve ikinci kat seviyesine kadar profillidir. Binaya sonradan teras kısmına bir oda eklenmiştir. Binanın doğramalarının İtalya'dan getirildiği söylenmektedir.

Kaynak: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, İstiklal İlköğretim Okulu Arşivi

Adana Fen Lisesi

Yapım Yılı : 1910
Mahallesi : Cemalpaşa
Pafta No : 122
Ada No : 372
Parsel No : 2
Dönem Valisi : Cemal Paşa
Envanter No : 244

13 Nisan 1909 (Hicri 31 Mart 1325) tarihinde Ermeni Yetim kız çocukları için yatılı bir okul yaptırılması düşünülmüştür. Adana Valisi Cemal Paşa'nın desteğiyle Osmanlı Hükümeti 10.000 altın para yardımıyla bulunarak İstanbul'daki Ermeni Lisesi ve ona destek veren Avrupa ülkelerinin de girişimleri sonucu "Eyetmhane Mektebi" olarak kurulmuştur. 1909 yılında inşaatına başlanarak 1910 yılında bitirilmiştir. Okulda bulunan araç ve gereçlerden, bu okulun Fransızların desteğiyle yapıldığı anlaşılmaktadır.

1914 yılından sonra bina Kız Öğretmen Okulu olarak hizmet etmiş, 1924 yılında ise erkek Öğretmen Okulu olarak değişikliğe uğramıştır. Daha sonra okul sırasıyla Eğitim Enstitüsü, Mühendislik Fakültesi, Anadolu Lisesi, ve en son Adana Fen Lisesi olarak hizmet vermektedir. Bina idari birimler tarafından geçici amaçlarla kullanılmış zaman zaman da küçük onarımlar yapılmıştır.

Yapı; bodrum, iki kat ve bunlara ilaveten kısmi olarak kullanılan çatı katından oluşmaktadır. Genel olarak ele alındığında bina, yapısında iç avluların bulunmasından dolayı içe dönük bir mimari sergilese de, birinci katta bulunan teraslarla dışa açılma

hissedilmektedir. Tüm yapı hem cephe hem de planlama açısından simetrik olarak inşa edilmiştir.

İç avlular ve açık koridorların Adana'nın iklimsel özellikleri gözönüne alınarak yapıldığı düşünülmektedir. Sıcak yaz günlerinde güneyden esen rüzgarı içeri alabilmek için güney cephesi tek katlı olarak yapılmıştır. Yine aynı sebeple kat yükseklikleri 3.90 ve 4.20 m gibi uzunluklarla fazla tutulmuştur. Subasmanı seviyesine kadar duvarlar kesme taştan, üst katlar ise tuğla örgülüdür.

Binada dersliklerin açıldığı koridorlarla çevrili iki tane iç avlu yer almaktadır. İç avluların etrafında her iki katta da 2m ara ile sade başlık kaideleri olan sütunlar vardır. Bu sütunlar hem taşıyıcı özellik göstermekte, hem de kemerlerle birbirine bağlanarak estetik bir ifade katmaktadır. Birinci katta iç avluya bakan kemerlerin hemen üzerinde kilit taşını anımsatan kabartmalar görülmektedir. Koridor parapetlerinin avluya bakan kısmında sütun başlıklarının altında, her aksta 9 adet (9x20cm) girinti bulunmaktadır. Yine bu girintilerin estetik kaygılarla yapıldığı düşünülmektedir.

Pencere dizilişleri belli oranlar dahilinde ikili ve üçlü olarak simetrik şekilde yapılmıştır. Pencerelerin altında ve üstünde sade söveler vardır. Pencere yükseklikleri 2.10 m tutulmuş, böylelikle ışık ve rüzgarın içeri daha iyi girmesi sağlanmıştır. Bodrum pencerelerinde ise, kare kesitli demir parmaklıklar bulunmaktadır.

Binada bulunan dört giriş kapısı ahşap kabartmalı ve camları ferforje demir doğramalarıyla süslenmiştir.

Bina ilk yapıldığında döşemelerinde 20x20 cm'lik lacivert ve desenli karo mozaikler kullanılmış olup bu karoların tamamı şu an bozulmuş durumdadır. Sınıfların döşemeleri önceleri ahşapken daha sonra karo mozaikle kaplanmıştır.

Fen Lisesinin en çarpıcı mimari ögesi dik olan çatısıdır. Birinci Ulusal mimarlık döneminde yapılmış olmasına rağmen, o dönemin özelliğini göstermeyen dik çatısı %86 gibi bir eğime sahiptir. Genellikle soğuk iklimli bölgelerde düşünülen bu çatı şekli belki de Adana'da nadir bulunan bir örnektir. Yapıda saçaklar olmamasına karşın çatı ile duvar birleşiminde saçak kornişleri bulunmaktadır. Çatı arasında 3.60cm yüksekliğinde, silinmiş ahşap kaplamalarla döşenmiş 3 adet salon vardır. Çatı kaplama

tahtası, orijinal kiremitlerin üzerindeki damgalardan anlaşıldığına göre orijinal Marsilya kiremitidir. Kiremit altında kaplama tahtası bulunmamaktadır. Tüm çatıda çatı arasını havalandırmak ve aydınlatmak için 15 tane çatı penceresi bulunmaktadır. Yağmur olukları ise, kare kesitli ve çinkodan yapılmıştır.

Binada yapım tekniği olarak yığma karkas yapım sistemi kullanılmıştır. Taşıyıcı taş ve tuğla duvar üzerine İNP10-İNP20 kirişleriyle taşınmış ve araları düşük dozlu beton ile doldurulmuştur. Düz sıva ile kaplanmış duvarlar yer yer onarıma uğramış ve açık sarı renkli boya ile boyanmıştır. Merdivenler pembemsi rengin hakim olduğu yerinde dökme mozaik ile kaplanmış, merdiven korkulukları ise borudan yapılmıştır.

Pencere denizlikleri taştan, iç avluda bulunan daire kesitli sütunlar ve onları birbirine bağlayan kemerler ise dolu taşıyıcı tuğla ile inşa edilmiştir. İç avlunun yer döşemesi de, eskiden yerinde dökme mozaik olarak yapılmış daha sonra karo mozaik olarak değiştirilmiştir.

Binaya sonradan bir takım müdahalelerde bulunularak onarımlar yapılmıştır. 1996 yılında restorasyon yapımına başlanmıştır. Restorasyonda bina ıslak hacimleri ve sınıfların döşeme malzemeleri asıl yapım tekniğine uygun olarak yapılmıştır. Terasta sonradan yapılan biriketten örülmüş büfe kaldırılmıştır.

Çatı arasının yeniden kullanıma açılması sağlanmış, çeşitli amaçlar için kullanılmasına karar verilmiştir. Pencere doğramaları asıl ölçülerine sadık kalınarak plastik doğramadan yapılmıştır.

Bina 02.09.1987 tarihinden itibaren Milli Eğitim Bakanlığının onayı ile Adana Fen Lisesi olarak kullanılmaktadır.

Kaynak:Mimar Oğuz Ergeç

TCDD İstasyon Binası

Mahallesi : Kurtuluş
Pafta No : 26
Ada No : 402
Parsel No : 6
Yapım Yılı : 1911

Mimarı : “Doyçe Oryant” Bankası tarafından

Envanter No : 241

Adana İstasyon binası 1911 yılında Alman Doyçe Oryant Bankası tarafından inşa edilmiştir. O yüzden bina Alman ve İslam kültürlerinin senteziyle birleşen bir mimari özellik yansıtmaktadır. Konya’dan Yenice’ye kadar olan demiryolu da 20.20.1902 tarihinde Alman Doyçe Oryant Bankası’na yapılmıştır. Bu banka Adana-Fevzipaşa hattını da 1912 yılında yapmıştır.

II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde ünlü Anadolu-Bağdat demiryolu hattı yine Alman Doyçe Oryant Bankası tarafından yaptırılmış fakat Toros ve Amanos sıradağlarını doğal engeller karşısında aşmak çok zor olmuştur. Bu yapımda çalışan insanlara altın, gümüş ve bakır madalyalar verilmiştir. Madalyaların bir yüzünde ayyıldız ve Alman kartalı figürleri ile “AMANUS TUNNEL 4905 M DURCHSHLAG-Juli 1915” yazılıdır. Diğer yüzünde ise başı sarıklı ve cüppeli bir Türk’e; genç, dekolte giyimli, kolları omuzdan açık, başında defne dalları olan bir kızın, hocaya bir buket çiçek takdim edişi resmedilmiştir. Arka planda da bir minare ve lokomotif ile “BAGDAD-BARNBAU” yazıları görülmektedir.

Türkiye’de demiryollarında ilk grevin 10.08.1927 yılında Adana’da olmasıyla Adana Garı tüm Türkiye’de duyulmuştur.

Yapı, mimari açıdan Alman mimari yapı özelliklerini göstermektedir. Cephesi aynı dönemde Mimar Mongeri’nin Ankara’da yapmış olduğu Ziraat Bankası Genel Müdürlük binasına benzemektedir.

Birinci Ulusal Mimarlık döneminin belirgin özelliği olan simetrik yapı tarzı hem planda hem de cephede görülmektedir. Bina eğimden faydalanılarak yapılmasından dolayı meydan kotundan (güneyden) üç katlı, peron kotundan (kuzeyden) iki katlı olarak görülmektedir. Binanın orta kısmı, bekleme salonunun kat yüksekliğinin fazla tutulduğu için iki kat, yandaki kule bölümleri ise üç katlı olarak yerleştirilmiştir. İlk yapıldığında orta kısım tek katlı olarak yapılmış daha sonra mimari özelliklerini bozmayacak şekilde bir kat ilave edilmiştir.

Binanın orta kısmına ilave edilen katı ilk yapıldığında Bölge Müdürlüğü olarak kullanılırken, 1976 yılında Bölge Müdürlüğünün sekiz katlı yeni binaya taşınmasıyla bu kat lojman olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yapı, yığma yapım tekniği ile taş malzemesinden yapılmıştır. Dışarıya taşırılan taşıyıcı köşe taşları ve pencere kenarları, beyaz kesme taşla dekore edilmiş, duvarlar sarı boyalı serme ile sıvanmıştır. Cephenin orta kısmında üç tane kemer içindeki pencereler sövelerle çevrilmiş aralarında da 4'er tane eşit aralıklarla payanda yerleştirilmiştir.

Garın girişi, kenarları çiçeklik olarak bırakılan, tek basamak yükseltilen büyük bir toplanma alanından geçilerek sağlanmaktadır. Giriş kapısının sağ ve sol yanında duvarda çini pano süslemeleri, her iki tarafta oluşturulan nişlerde aynı çinilerle süslenmiştir. Giriş kapısının üstü ahşap üstü kiremit örtülü çatı şeklindedir.

Zemin katta girişte büyük bir hol, sağ yanında bekleme salonu, sol yanında da danışma ve bagaj emanet bulunmaktadır. Bekleme salonunda tavan motive edilmiş dekoratif alçı kabartma desenleri ile süslenmiş ve sivri kemerli geçiş holü ile gişelerin bulunduğu trene binilecek açık alana geçilmektedir. Peronlara sağ ve sol düz merdivenlerle çıkılmaktadır. Zemin kat kotunda 1. Peron, merdivenlerle çıkılan birinci kat kotunda da ikinci peron vardır. Peronların üstünün bir bölümü buzlu cam kaplama olarak, bir bölümü ahşap üzeri çinko çatı şeklinde ve çelik putrel kirişler üzerine oturtulmuştur. Bina perona çıkışı hem binanın içinden hem de sağ yan cepheden sağlanmaktadır.

İki yanda bulunan kule şeklindeki lojmanların girişleri binanın sağ ve sol yanlarından verilmiştir. Üç katlı olarak çözülen lojmanların zemin katlarında, 3 oda, 1 salon, 1 mutfak ve 1 wc yer almaktadır. Birinci katta, 2 oda, 1 banyo, 1 mutfak, 1 wc bulunmaktadır. Peron kotunda yani birinci katın arka kısmında idari bölüm; hareket memuru, gar müdürlüğü, gar müdür yardımcılığı birimleri vardır. İkinci katında da 3 oda, 1 mutfak, 1 banyo, 1 wc yer almaktadır.

Gar binası ilk yapıldığında kent merkezine çok uzak bir yere yerleştirilmiş gibi olsa da zamanla kentin merkezinde kalmış hatta istasyona gitmek için bir cadde açılarak bu caddeye de "İstasyon Caddesi" (şimdiki Atatürk Caddesi) adı verilmiştir.

Peron cephesinde bekleme salonu üstündeki pencereler sivri kemerli, diğer pencereler üstü kabartma desenli ve kapılar olarak yapılmıştır. Bazı pencereler ahşap panjurludur. Pencere kasaları ahşap ve demir parmaklıdır.

İstasyon binasının kemer alınlıkları, altıgen yıldız desenli çini panolarla kaplanmıştır. Cephelerde değişik biçim ve boyutlu öğeler dikey girintiler içinde birleştirilmiştir. Her bölüm için ayrı açıklıklı ve türde kemerleri olan pencereler kullanılmıştır.

Çatı, kiremit kaplı olarak yapılmış, kulelerin en üst noktalarında bulunan Türk bayrağının yerine sonradan ayyıldız koyulmuştur. Saçak altlarındaki motif işlemler ve kulelerin ikinci katında, bir kat yüksekliğinde bulunan 7 tane ahşap payanda, cepheye estetik bir ifade katmaktadır.

Döşeme malzemesi sonradan yapılan tadilatlarla değiştirilmiş değişik renkli seramik ve dış mekanda karo mozaik kullanılmıştır.

Gar binasının sağ yan cepheden perona çıkış merdivenleri yanında zemin ve bir kattan oluşan Sağlık Müdürlüğü bulunmaktadır. Zemin kat lokanta üst kat sağlık birimleri olarak kullanılırken cephe özellikleri Gar binasına uyularak yapılmıştır.

Sağlık Müdürlüğü'nün sağında ve Gar binasının solunda bulunan lojmanlar zemin ve bir kat olarak yığma yapım tekniği ile taş malzemeden inşa edilmiştir. Ahşap üstü kiremit kaplı kırma çatıda, yarım oval şeklindeki pencereler dikkati çekmektedir.

Adana Gar binası anıtsal ifadesinin yanı sıra, simetrik yapısı, ezici ölçekteki giriş holü, dikdörtgen planlı dış meydanıyla Adana'nın ilk yapıldığı yıllarda giriş kapısı vazifesini görmüştür.

Kaynak: Emekli Demiryolları Müfettişi Lütfi Balamir, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

Gazipaşa İlkokulu

Yapım Yılı :

Mahallesi :Tepebağ

Pafta No :39

Ada No :281

Parsel :2

Mimarı :

Envanter No :202

Okulun projesi, Vali Cemalpaşa zamanında hazırlanmış, Vali Hilmi Uran zamanında inşa edilmiştir. 1930-1931 yılında öğretime açılmış, 1945 yılı mart ayında meydana gelen deprem sonucunda bina bodrum kata kadar yıkılmıştır. 1946-1947 yıllarında üst katları yeniden yapılmış, bu sırada binada bazı değişiklikler yapılmıştır. Okulun büyük holü üzerindeki cam kubbe kaldırılmış, sütunlar arası doldurulmuş ve kapalı salonun yerine tıraza yapılmıştır. Cephe düzenlemesi ve pencere dizaynları tamamen değişmiştir.

Bina zemin ve iki kattan oluşmuş, yığma yapım tekniğinde, zemin kat tavan seviyesine kadar kesme taştan sıvasız, üst katlar ise taş duvar üstü sıvalı ve boyalı yapılmıştır. Zemin kat tavan seviyesinde bulunan silme detayları bina cephelerinde devam ettirilmiştir. Yıkılmadan önce köşe taşları siyah renkte ve çerçeve, pencere kenarları kabartmalı ve boyalıdır. Zemin kat giriş kapıları basık kemer, kemer altları işlemeli ve pencerelerin denizlikleri siyah taştan, demir aksamı ve panjurludur.

Zemin kat pencereleri dikdörtgen, üst kat pencereleri kubbe şeklindedir. Planda ve cephede simetrik planlama uygulanmış, orta bölümün çatı saçakları işlemeli olarak yapılmıştır. Ortadan verilen dairesel girişin üstü yine dairesel kubbe ile örtülmüştür.

Birinci kata çıkış, tek sahanlıklı iki taraflı yarım döner merdivenle sağlanmakta, sahanlık altında çiçek motifli mermer sütun ile sütun başlığı Atatürk büstünün iki tarafında yer almaktadır. Büstün arkasından zemin kata girilmekte, diğer bir giriş ise binanın sağ yan cephesinden çift taraflı merdivenle sağlanmaktadır. Sahanlık altında bulunan basık kemerli kapı zemin katın diğer bir girişidir. Bu girişin sağ ve sol yanında iki adet niş bulunmaktadır. Giriş merdivenleri 1945 yılı depreminde yıkılmamış olup hala kullanılmaktadır.

Birinci kat tavan ve taban döşemeleri betonarme üzeri karo mozaik, ikinci katta motifli karo mozaikle kaplanmıştır. İçeriden betonarme trabzanlı dökme mozaikli merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır.

Çatı kırma çatı tekniğinde ahşap kiremit üstü örtülüdür. 1998 depreminden sonra zarar gören yapı şimdi kullanılmamaktadır.

Kaynak: Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu

Orduevi Misafirhanesi

Yapım yılı :1923

Mahallesi :Reşatbey

Pafta :10

Ada No :412

Parsel No :44

Mimarı :

Envanter No :242

Bina geniş bir bahçe içerisine bodrum ve 2 katlı olarak inşa edilmiştir. Yı ma yapım tekniğinde kesme ta  malzemeyle inşa edilmiştir. Eskiden “Miralay Mahmut Bey Kona ı” olarak bilinirken daha sonra Orduevi Misafirhanesi olarak kullanım şekli de i tirilmi tir.

Bodrum kat üst kot seviyesinde, birinci kat ve ikinci kat tavan kot hizasında bulunan silme detayları tüm cephelerde devam ettirilmiştir.

 n cephede çıkma altında bulunan or inal giriş kapısı ahşap, motifli, demir aksamlı ve çift kanatlıdır. Çift taraflı merdivenle giriş kapısına oradan da zemin kata geçilmektedir.  ıkma altında dört tane Korent s tn başlıklı bronz s tnlar vardır. Basık kemerli giriş kapısının her iki yanında bulunan pencerelerin üzerinde üçgen alınlıklar bulunmaktadır.

Zemin kat d  emesi; ahşap üzeri halı, tavan ise asma tavan şeklinde ahşap lambri tarzında kaplanmıştır. Üst kat d  emeleri ahşaptan yapılmıştır.

Birinci kata trabzanları ve basamakları ahşaptan yapılmış bir merdivenle çıkılmakta buradan sa a ve sola ayrılan koridorlardan odalara geçilmektedir.

Arka cephedeki bir kapıdan bodruma inilmektedir. Sol yan cepheden zemin kata diğer bir giriş verilmiştir.

Pencereleri düz kemerli, kilit taşı şekilli ve çıkıntılıdır. Bodrum tavan seviyesine kadar kesme taş ile üst katlar ise sıva ile kaplanmıştır. Çatı sonradan tamamen değiştirilmiş kırma çatı şeklini almıştır.

Kaynak: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

Merkez Ziraat Bankası

Yapım Yılı : 1925-27 dolaylarında
Mahallesi : Kuruköprü
Pafta No : 42
Ada No : 259
Parsel No : 11
Mimar : Arif Hikmet Koyunoğlu (olabilir)
Envanter No : 14

Ziraat Bankası binası, Cemal Gürsel caddesiyle Abidinpaşa caddesinin kesiştiği köşe parselde yer almaktadır. Yığma yapım tekniğinde yapılan binada kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bodrum ve iki kattan oluşan yapının girişi tam köşeden, 45 derece kırılarak verilmiştir.

Giriş kapı alınlığı ve zemin kat pencereleri demir aksamli ve kapının üzerinde normal katta balkon bulunmaktadır. Giriş kapısı demir malzemeden yapılmıştır ve orijinal kapı hala kullanılmaktadır. Girişin iki yanındaki pencereler kemerliyken, zemin kat pencerelerinin üst köşeleri 45 derece ile kırılmış, üst kat pencereleri ise köşeli yapılmıştır.

Ön cephede pencere aralarında bulunan süsleme detayları üst katta baklava biçimli işlenmiştir.

1986 yılında yapılan restorasyon çalışmasında binanın arka kısmından bodrum otoparkına iniş sağlanmıştır. Abidinpaşa caddesi üzerinde binanın sol kısmı ilave edilmiş, içeriden geçişler verilmiştir. Binanın üst katında bulunan lojmanlar, ilave edilen yüksek katlı bölümün üst katına taşınmıştır. Cemal Gürsel caddesinden olan diğer bir giriş kapısı restorasyonda iptal edilerek yerine bankamatik cihazı yerleştirilmiştir.

Bodrum kat yüzeyi ilk yapıldığında büyük kesme taşken daha sonra küçük ölçekli taşların kaplama olarak kullanılmasıyla değiştirilmiştir. Restorasyon sırasında üst katlarda da kesme taşla kaplı yüzeyin üstü sıvanarak beyaz boyayla boyanmıştır.

Ziraat Bankası binası 18.11.1978 karar tarihi ve A-1426 karar sayısı ile Adana Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından korunması gerekli kültür varlıkları arasında tesciline karar verilmiştir.

Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü

Yapım Yılı : 1930 yıllarında olabilir

Mahallesi : Ulucami

Pafta No : 48

Ada No : 139

Parsel No : 3

Mimar : :

Envanter No : 201

Dikdörtgen planlı yapı bodrum ve iki kattan kesme taş malzeme ile yığma yapım tekniğinde yapılmıştır. Zemin kata bahçe cephesinden her iki tarafında kare süslemeli başlıkları bulunan geniş bir mermer merdivenle girilmektedir. Giriş kapısı tam kemer, kilit taşı kabartma desenli, ahşaptan yapılmış ve üzerinde çıkma şeklinde balkon kapısı ve oda pencereleri bulunmaktadır.

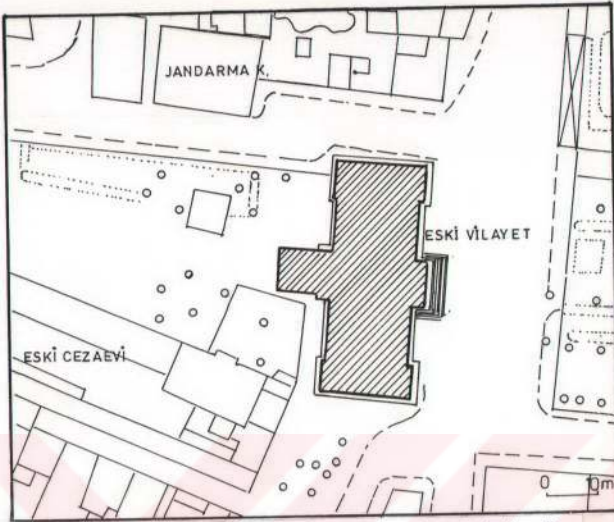
Bodrum kat tavan kotu ile bina üst seviyesinde silme detayları devam ettirilmiştir. Binanın köşe taşları kaydırılmış olarak kenarlarına çerçeve çekilmiş düzgün yonu taşların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Pencere kenarlarında da aynı taş dizilimi gözlenmektedir.

Pencereler kesme taştan basık kemer tarzında yapılmıştır. Alt kat ve üst kat pencereleri büyüklük olarak aynı olmakla birlikte etrafındaki süslemelerde değişiklik vardır. Arka cephe olan yol cephesinde bodrum pencereleri küçük, oval ve demir işlemelidir. Sol ve yan cephede ikili pencereler bulunmakta, ön cephede daha önceden giriş kapısı olarak kullanıldığı düşünülen tam kemerli pencere, sonradan basık kemer şekline çevrilmiştir.

Zemin ve birinci kat taban döşemeleri karo mozaikten yapılmış olup tavan döşemeleri betonarme kirişlerle desteklenmiştir.

Düz dam şeklinde çatının yol cephesindeki parapeti 27 Haziran 1998’de meydana gelen depremde dökülmüş ve bina terk edilmiştir.

Kaynak:Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

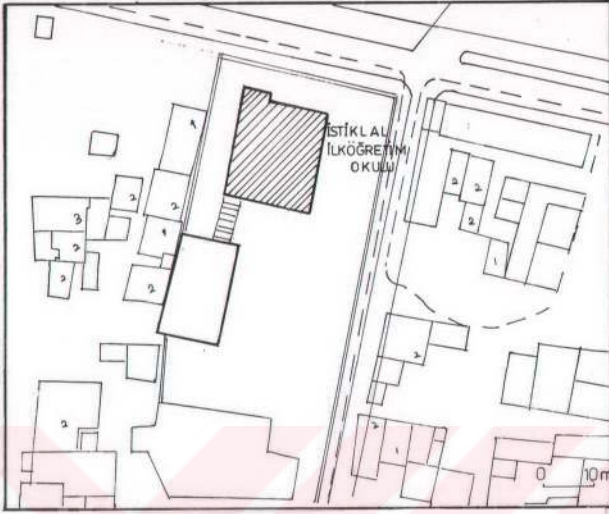

Şekil 12. Eski Vilayet Binası Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

Şekil 13. Eski Vilayet Binası

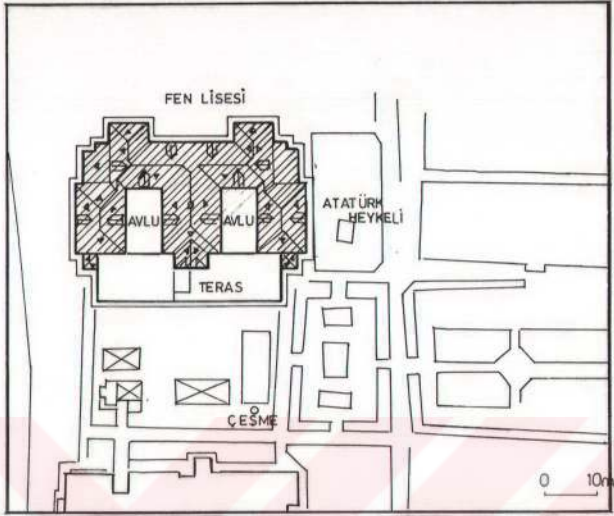
TEZ YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Şekil 14. İstiklal İlköğretim Okulu Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi,

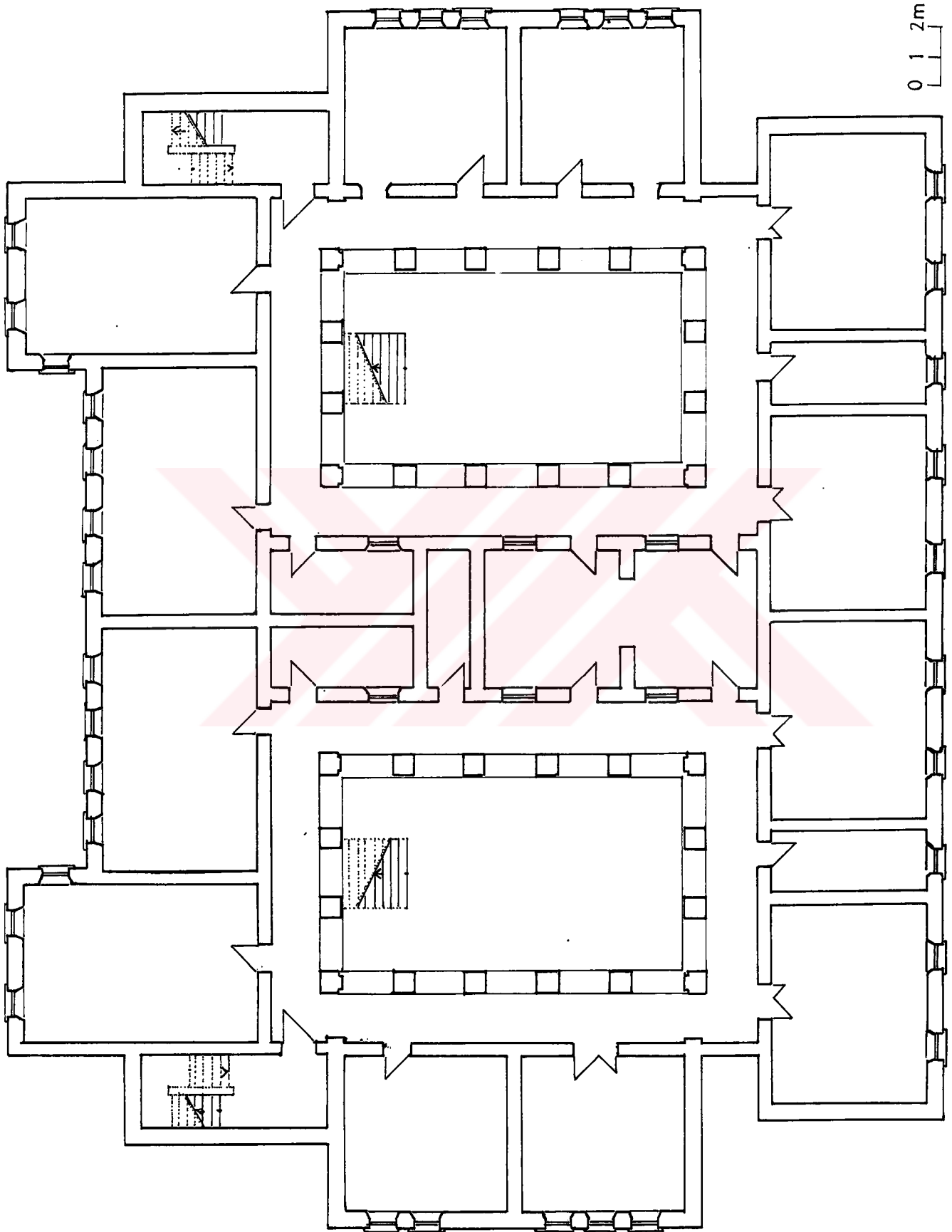
Şekil 15. İstiklal İlköğretim Okulu

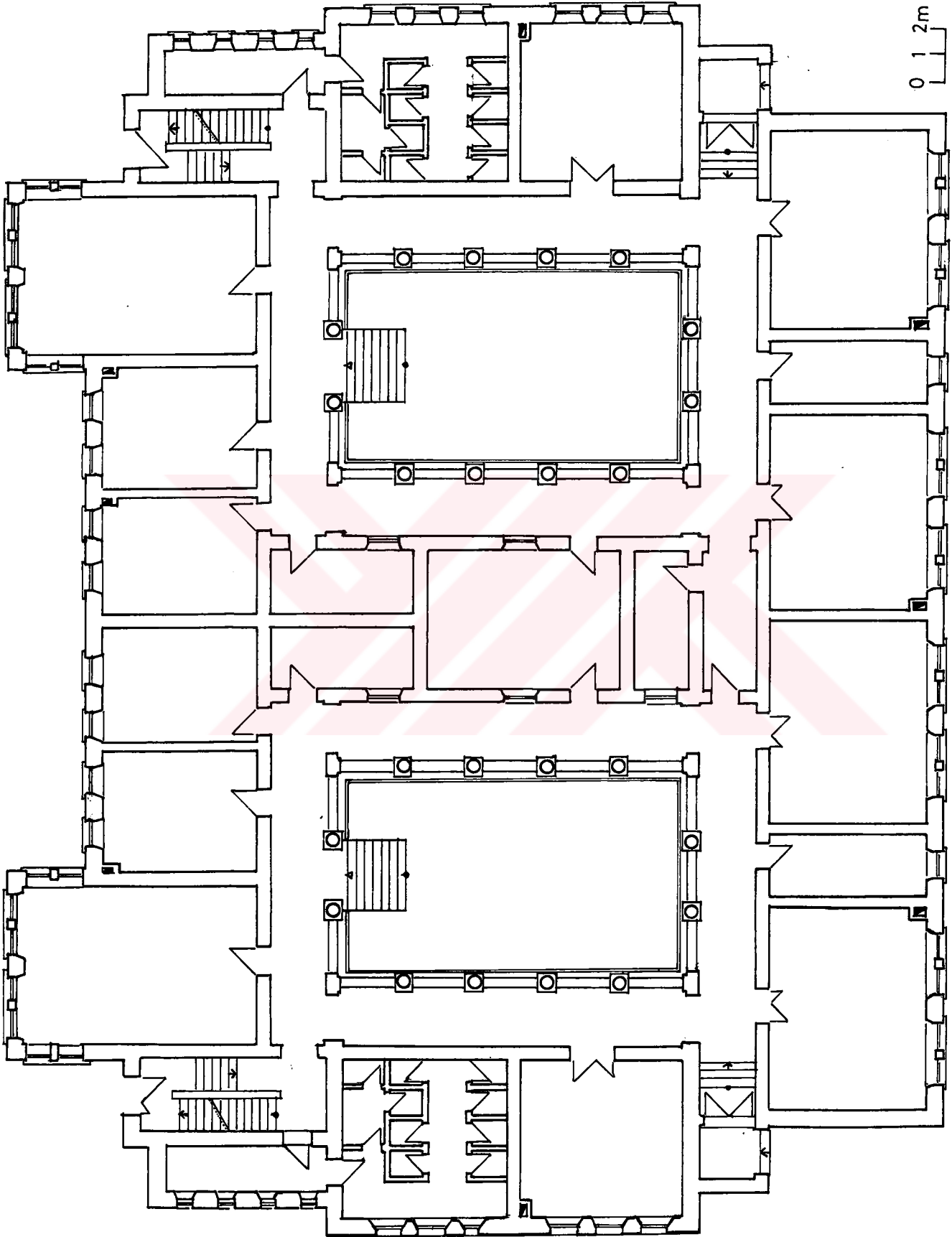
Şekil 16. Adana Fen Lisesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

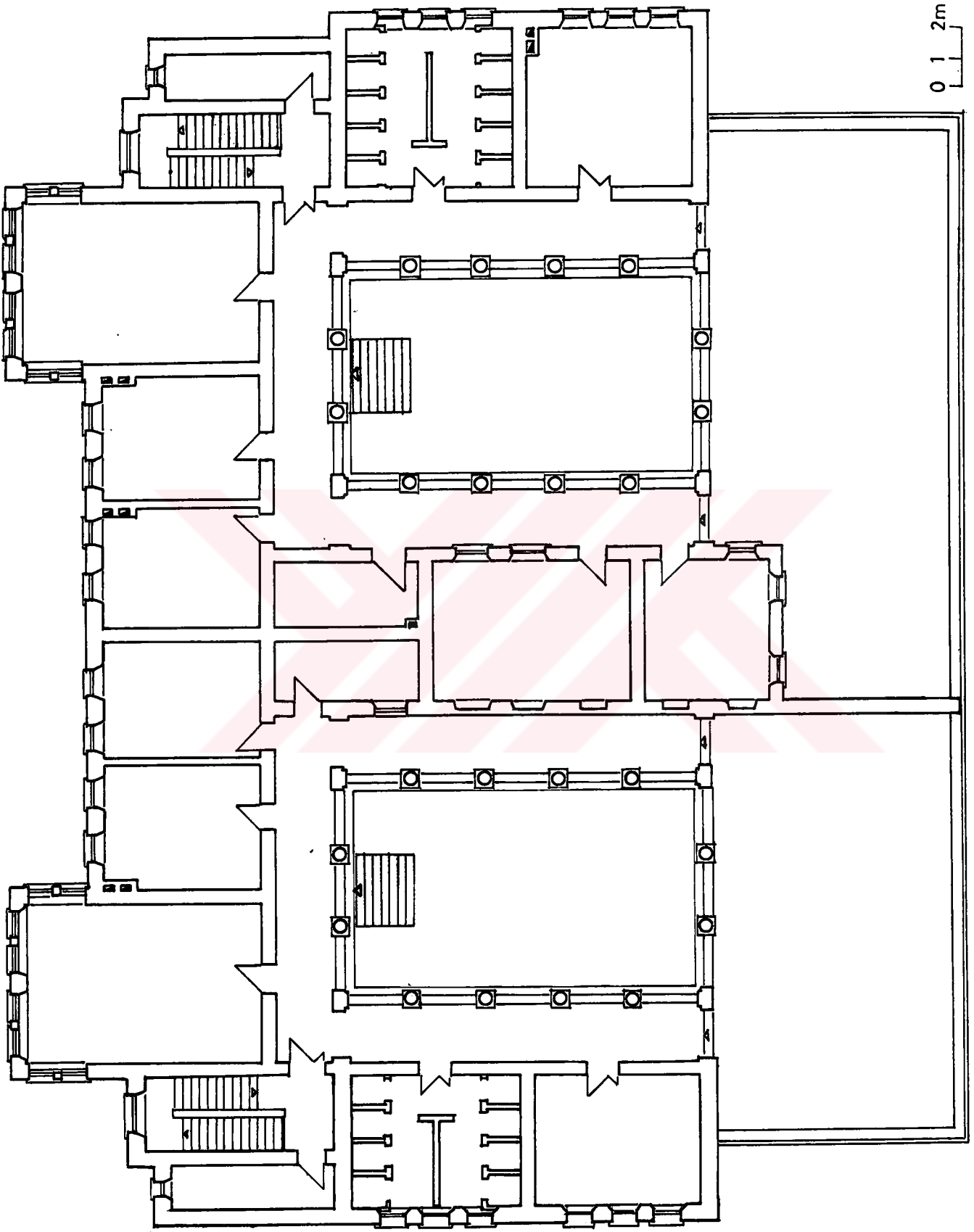
Şekil 17. Adana Fen Lisesi

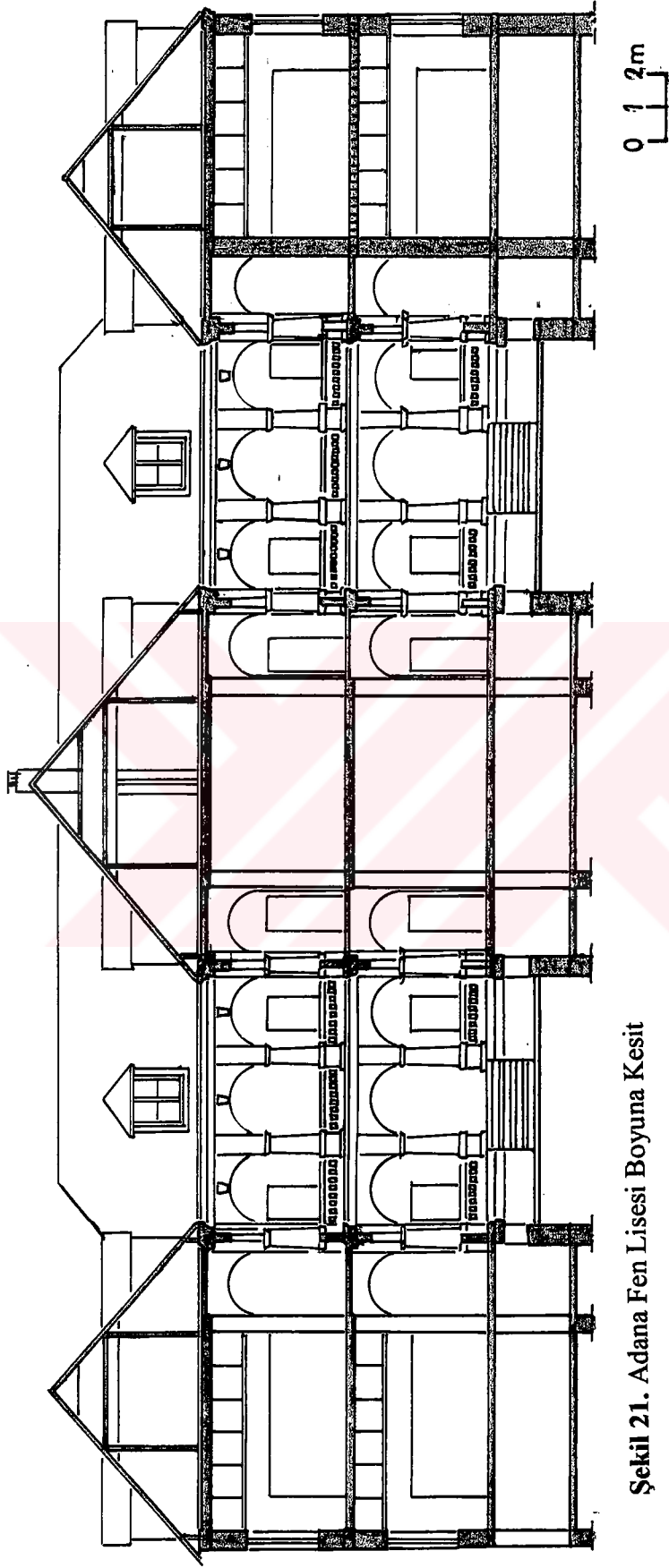
Şekil 18. Adana Fen Lisesi Bodrum Kat Planı

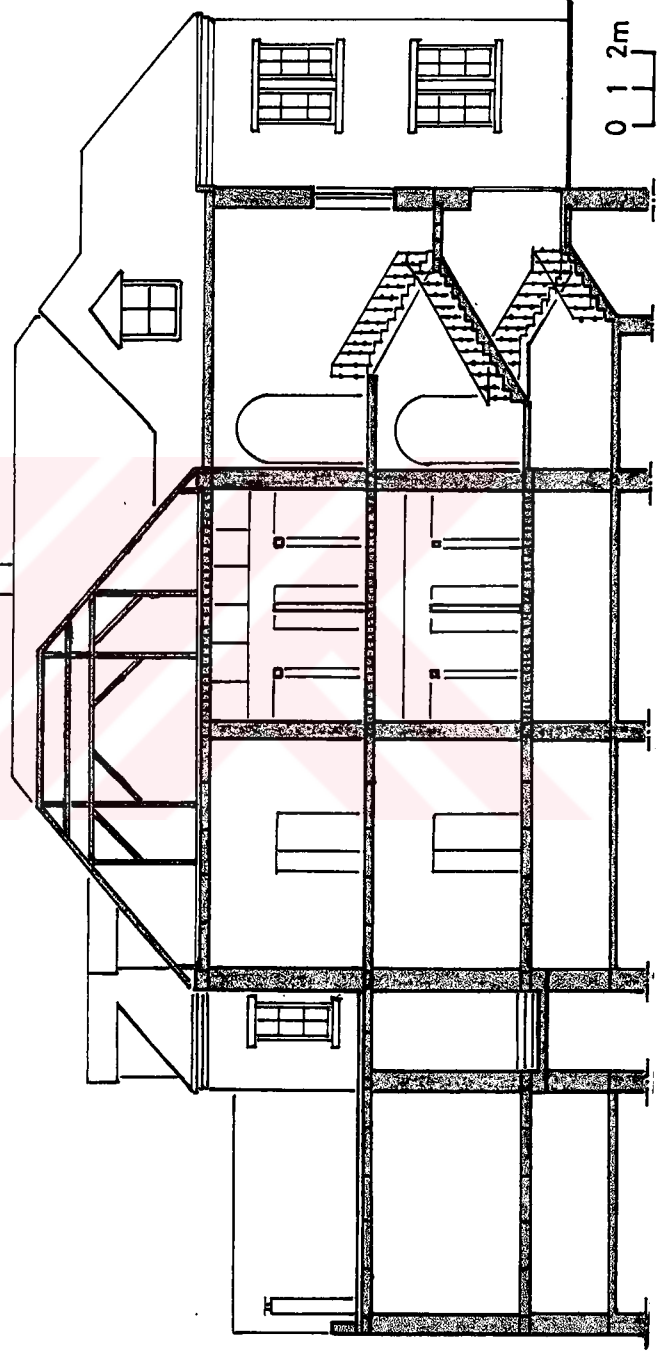
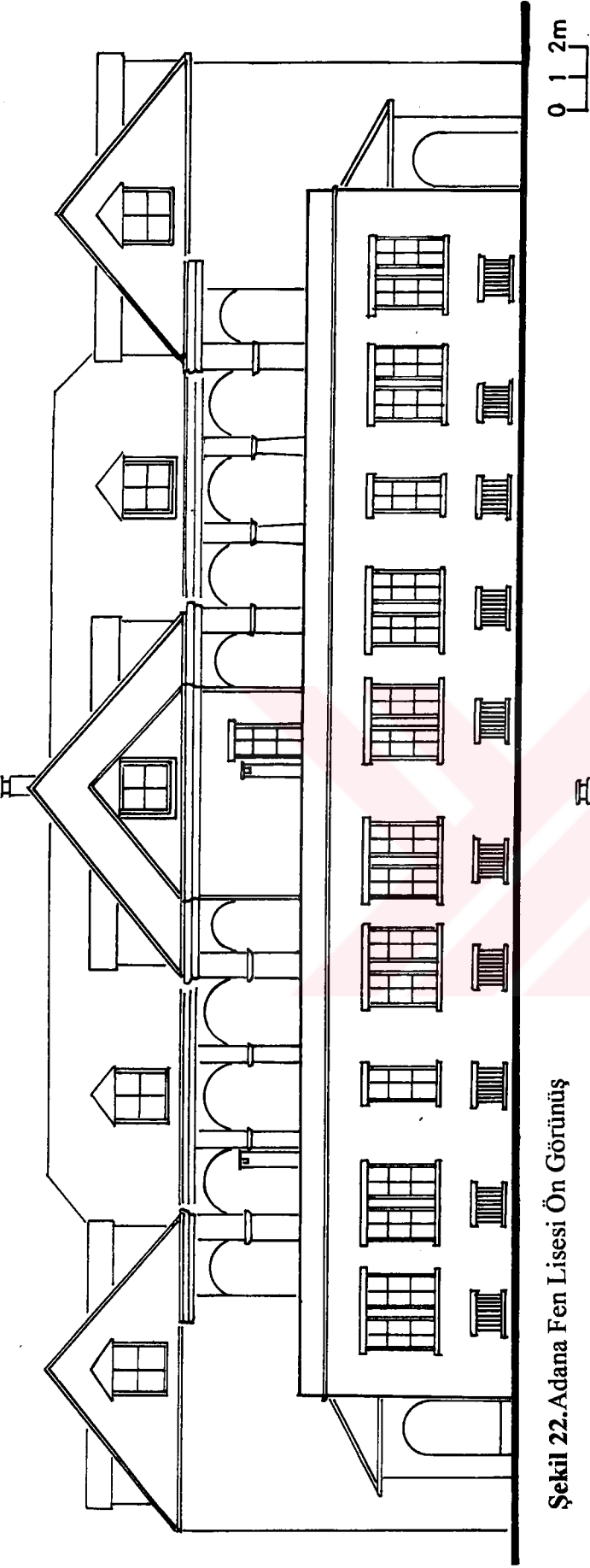
Şekil 19. Adana Fen Lisesi Zemin kat Planı

Şekil 20. Adana Fen Lisesi Birinci Kat Planı

Şekil 21. Adana Fen Lisesi Boyuna Kesit

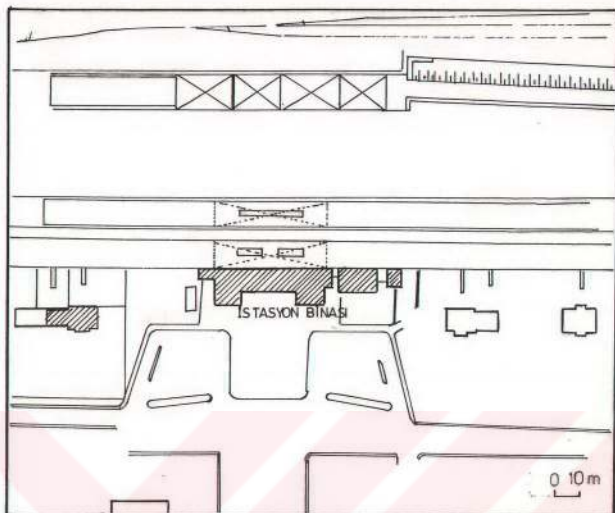
Şekil 24. Adana Fen Lisesi Yan Görünüş

0 1 2m

Şekil 25. Adana Fen Lisesi Yan Görünüş (Ergeç, 1996)

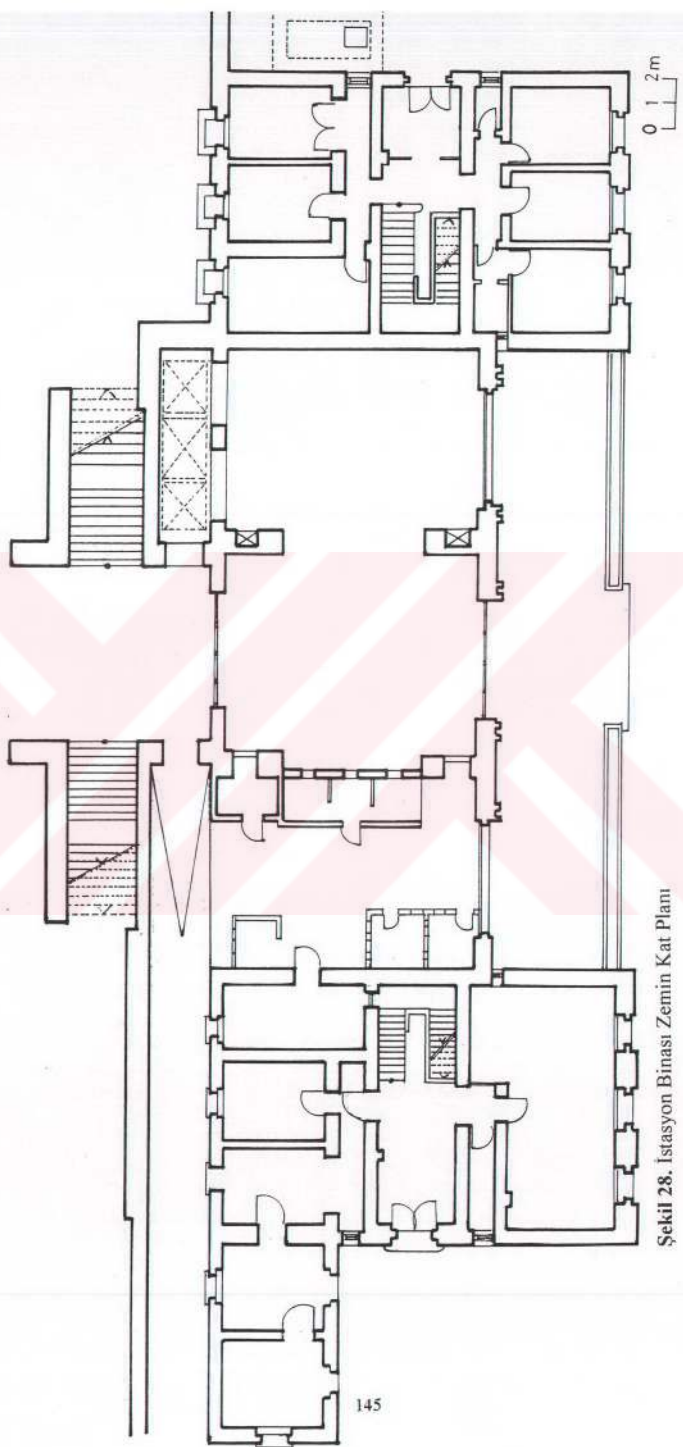
0 1 2m

Şekil 26. İstasyon Binası Vaziyet Planı (TCDD Arşivi)

Şekil 27. İstasyon Binası

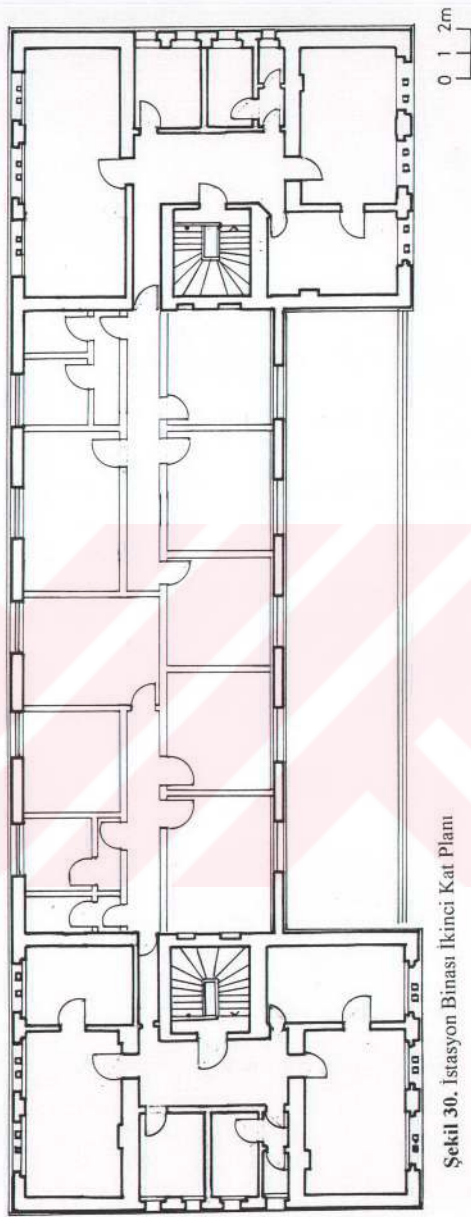

Şekil 28. İstasyon Binası Zemin Kat Planı

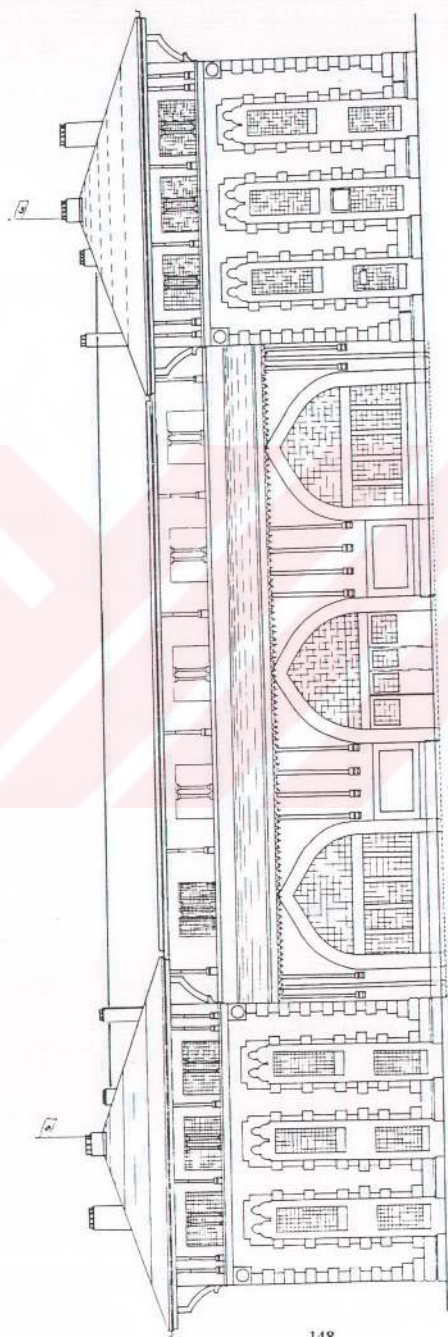

0 1 2m

Şekil 29. İstasyon Binası Birinci Kat Planı

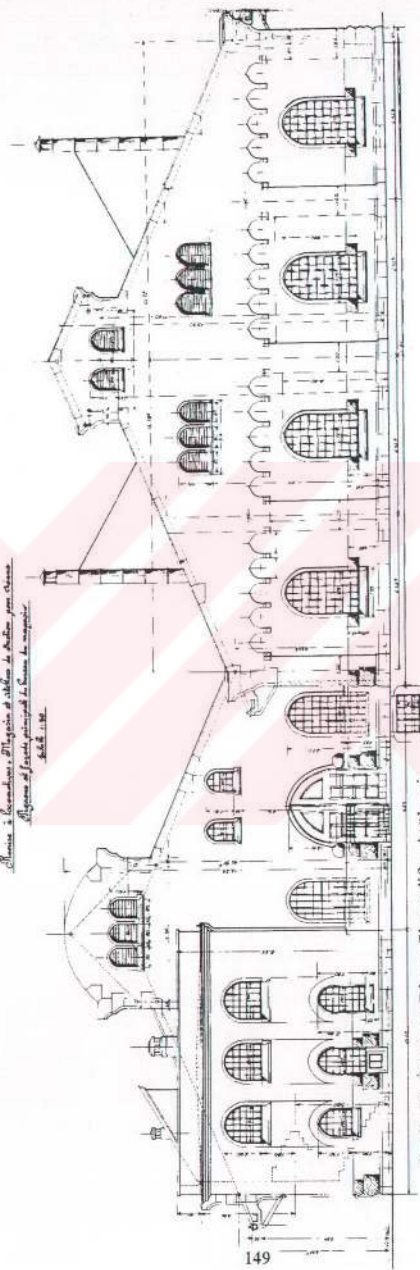

Şekil 30. İstasyon Binası İkinci Kat Planı

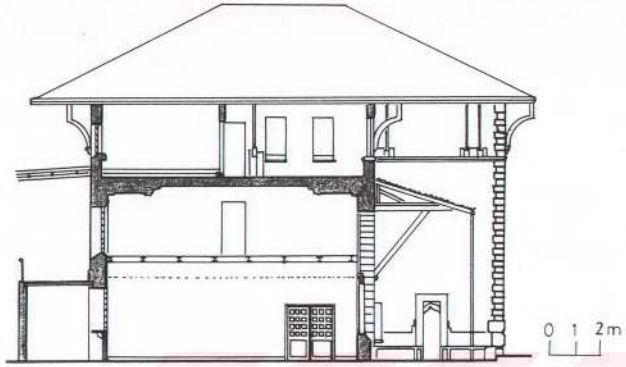

Şekil 31. İstasyon Binası Ön Görünüş

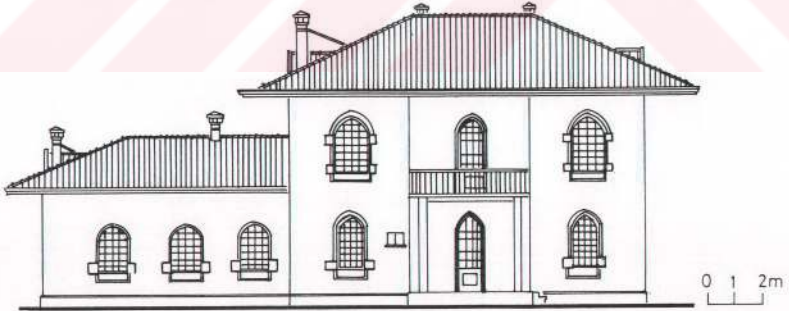
*Projet de l'édifice principal de l'arsenal de Constantin pour l'année
1864-1865. L'édifice principal de l'arsenal de Constantin pour l'année
1864-1865.*

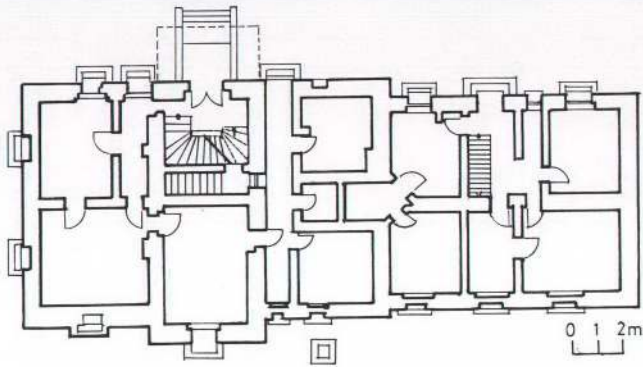
Şekil. 32. İstasyon Binası Şimendifer Atölyesi

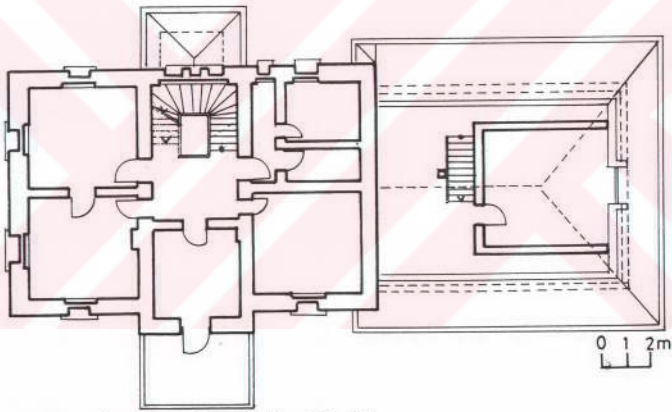
Şekil 33. İstasyon Binası Enine Kesit (TCDD Arşivi)

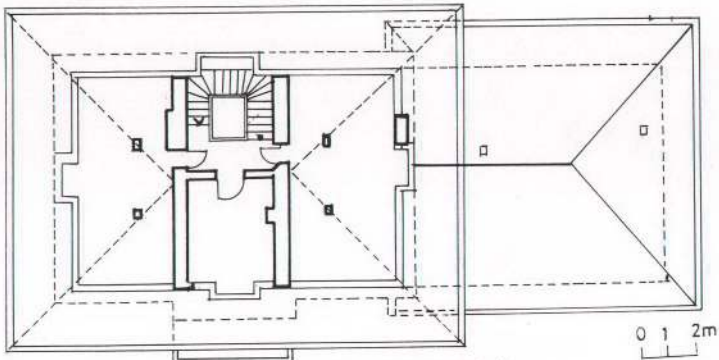
Şekil 34. İstasyon Lojmanı Ön Görünüş

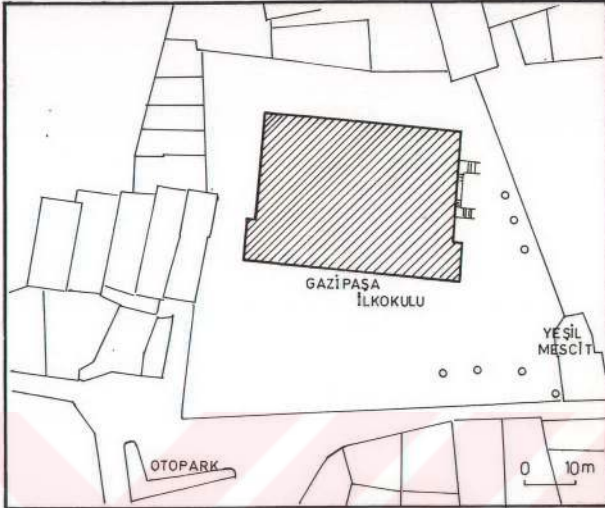
Şekil 35. İstasyon Lojmanı Zemin Kat Planı

Şekil 36. İstasyon Lojmanı Birinci Kat Planı

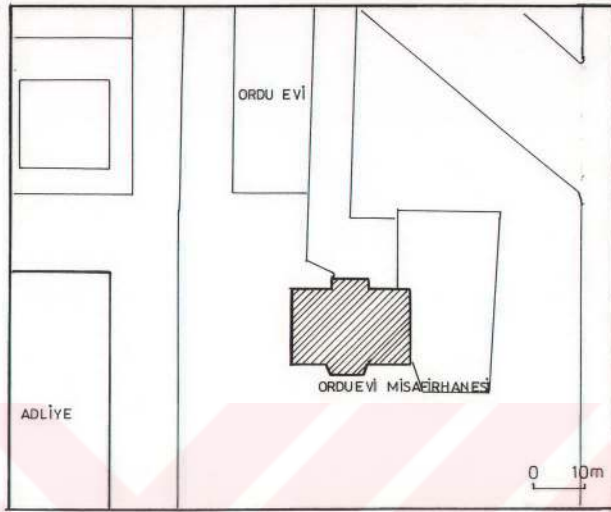
Şekil 37. İstasyon Lojmanı Çatı Arası Planı (TCDD Arşivi)

Şekil 38. Gazipaşa İlkokulu Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

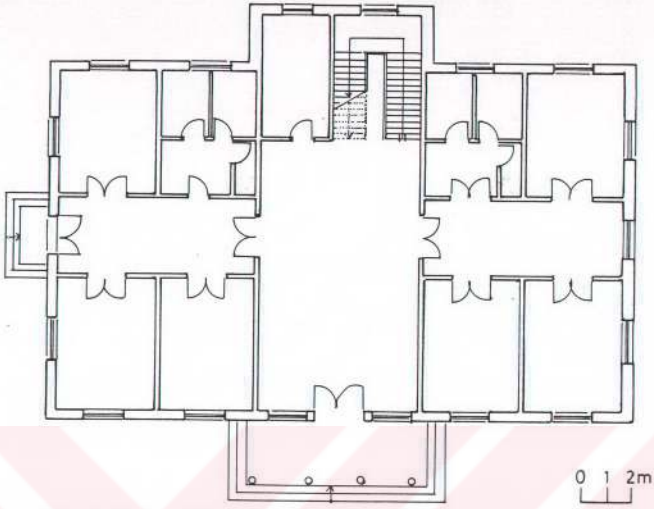
Şekil 39. Gazipaşa İlkokulu

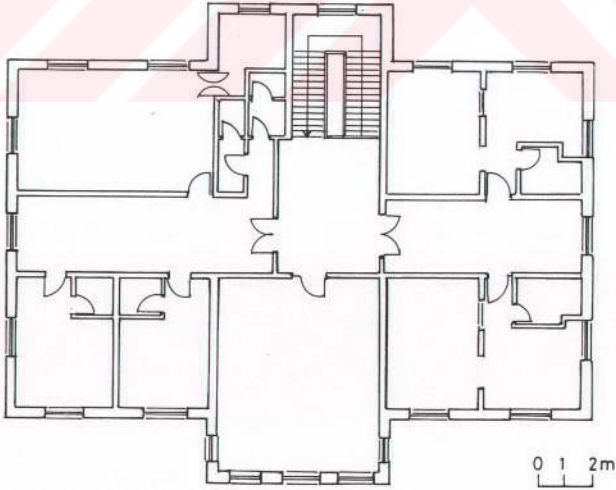
Şekil 40. Orduevi Misafirhanesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

Şekil 41. Orduevi Misafirhanesi

Şekil 42. Orduevi Misafirhanesi Zemin Kat Planı

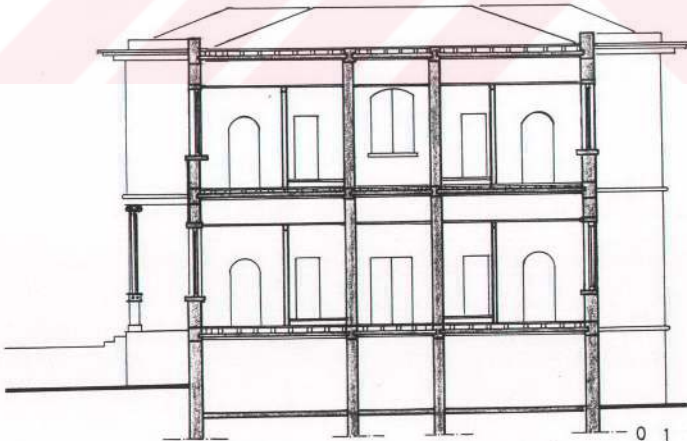

Şekil 43. Orduevi Misafirhanesi Birinci Kat Planı

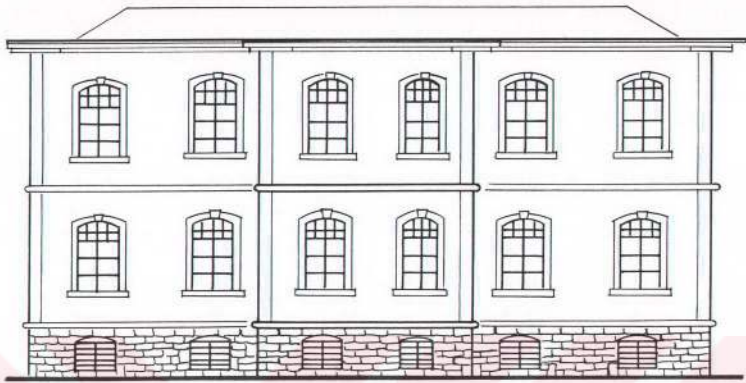
Şekil 44. Orduevi Misafirhanesi Ön Görünüş

0 1 2m

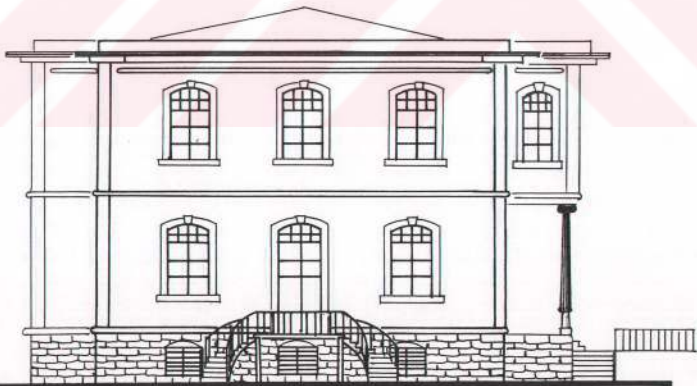
Şekil 45. Orduevi Misafirhanesi Enine Kesit

0 1 2m

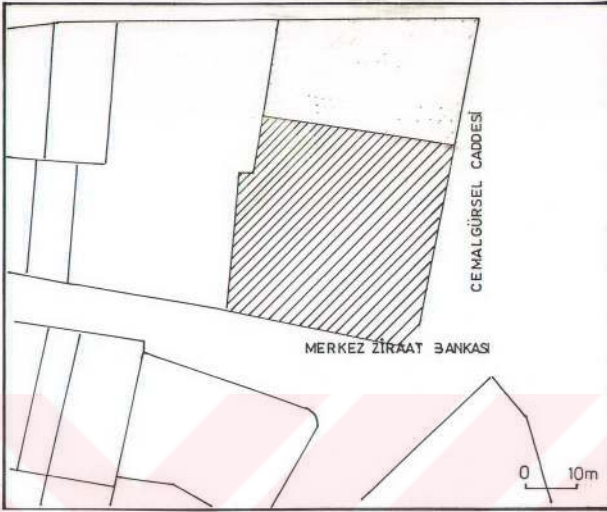
Şekil 46. Orduevi Misafirhanesi Arka Görünüş

0 1 2m

Şekil 47. Orduevi Misafirhanesi Yan Görünüş (Orduevi Misafirhanesi Arşivi)

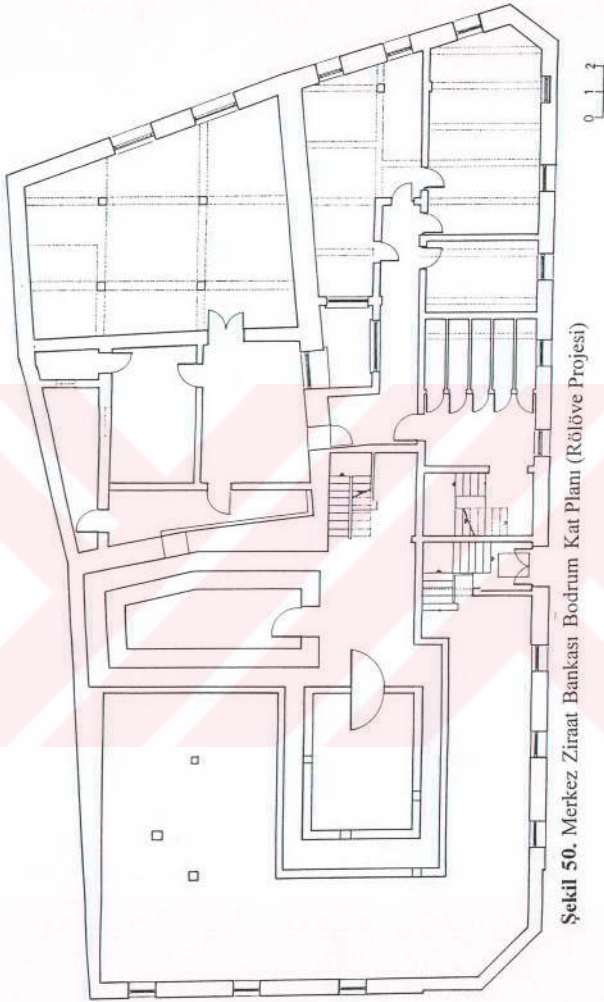
0 1 2m

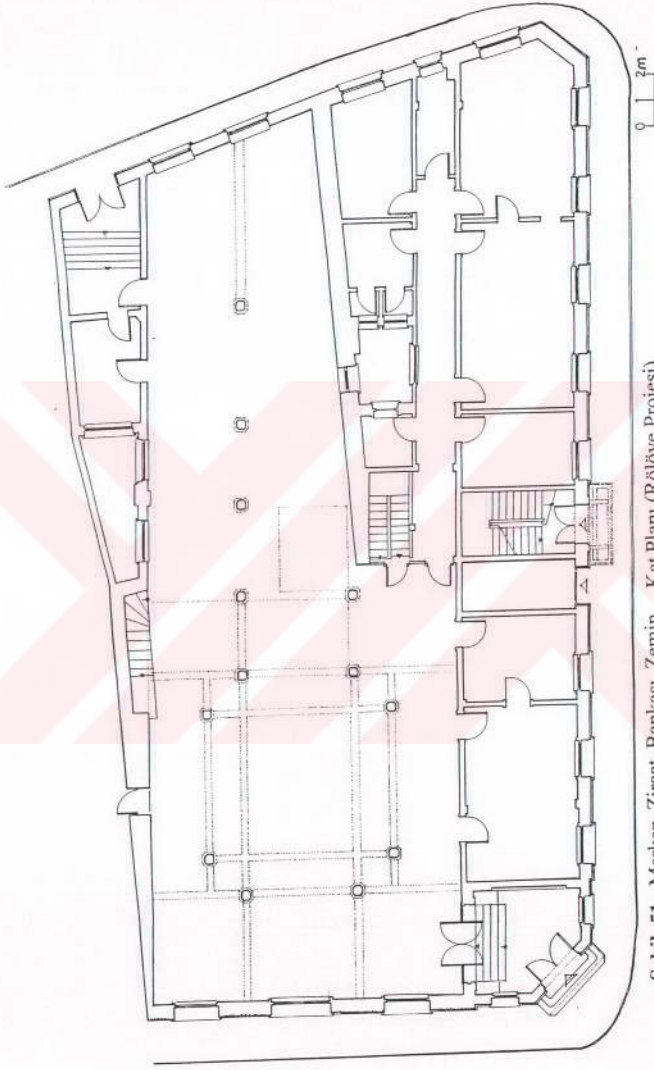
Şekil 48. Merkez Ziraat Bankası Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

Şekil 49. Merkez Ziraat Bankası

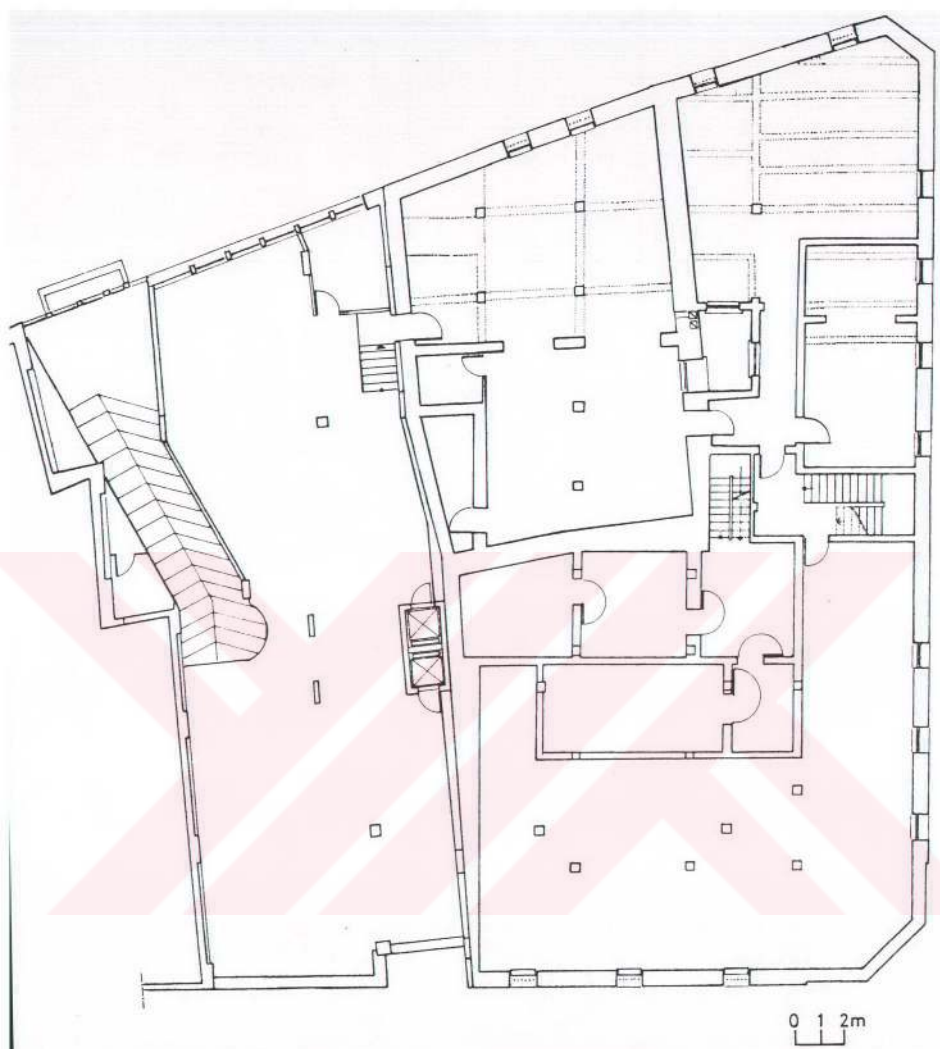
Şekil 50. Merkez Ziraat Bankası Bodrum Kat Planı (Rölöve Projesi)

Şekil 51. Merkez Ziraat Bankası Zemin Kat Planı (Rölöve Projesi)

Şekil 52. Merkez Ziraat Bankası Birinci Kat Planı (Rölöve Projesi)

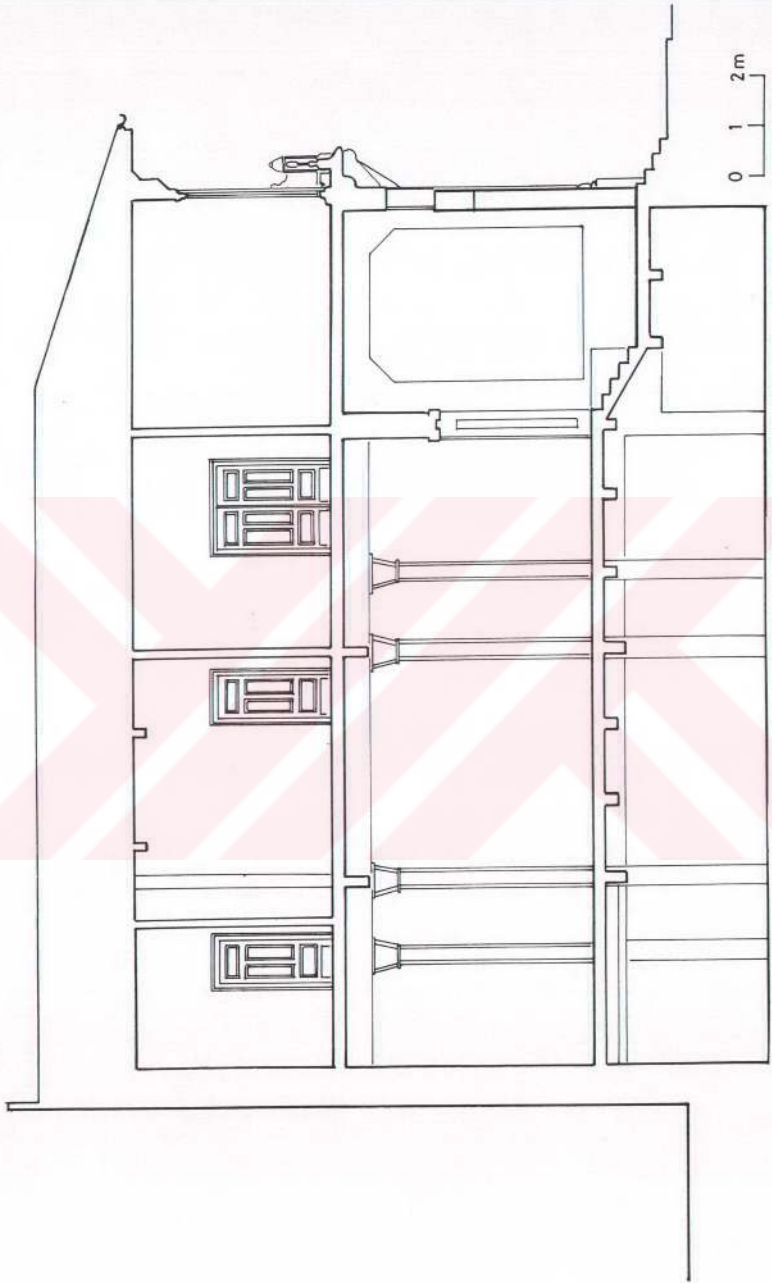
Şekil 53. Merkez Ziraat Bankası Bodrum Kat Planı (Restorasyon Projesi)

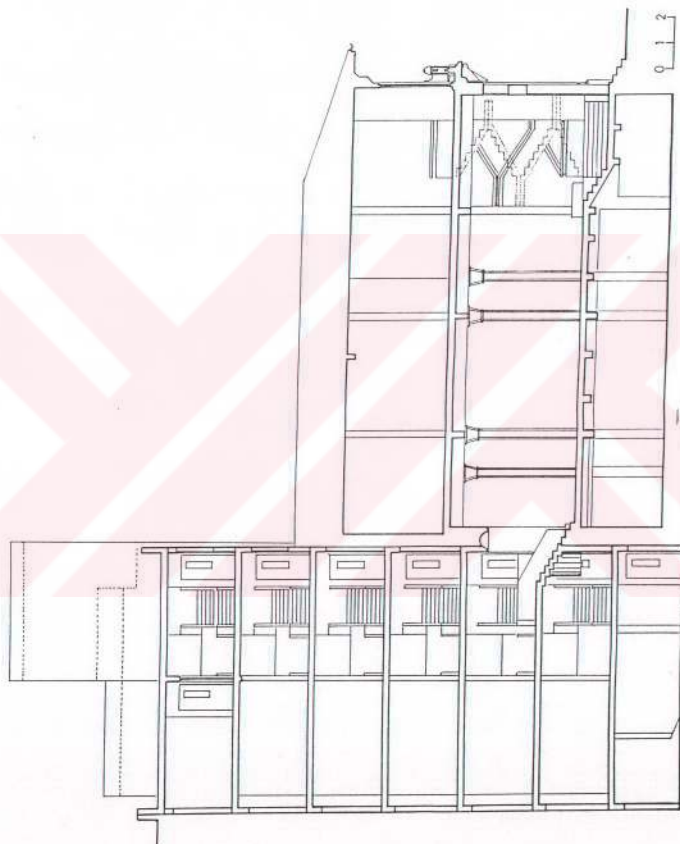
Şekil 54. Merkez Ziraat Bankası Zemin Kat Planı (Restorasyon Projesi)

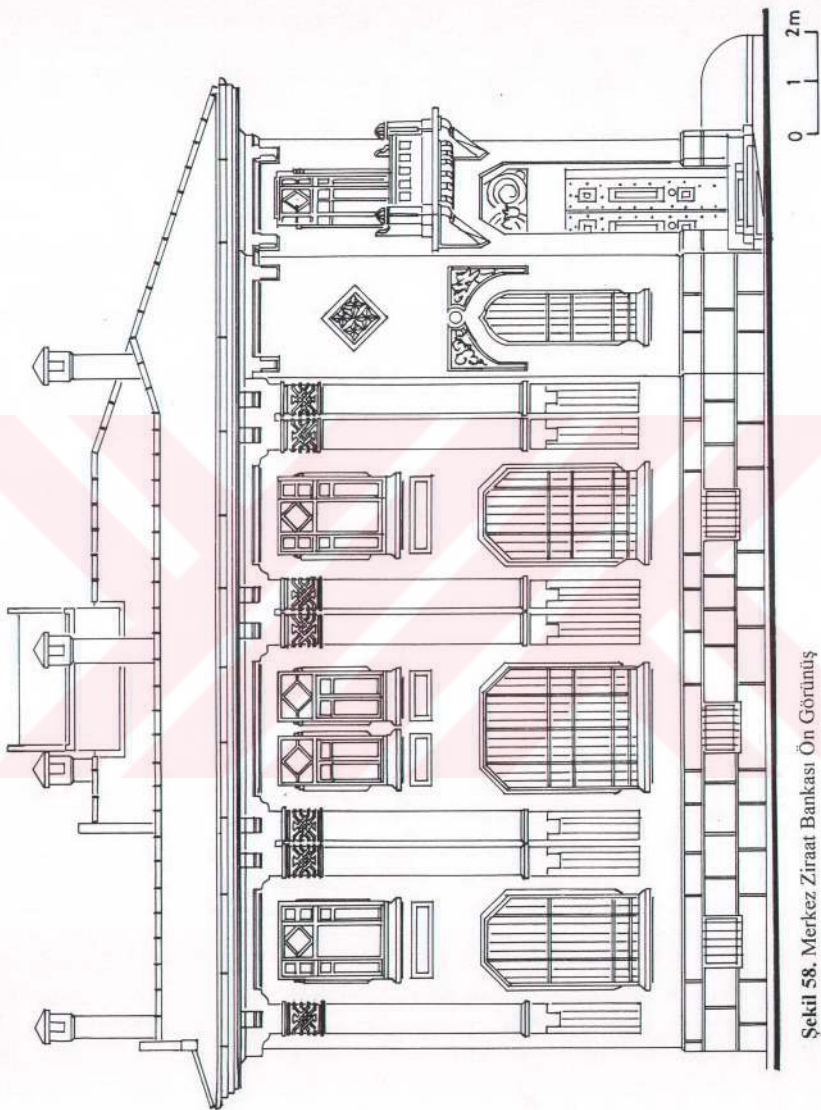

Şekil 55. Merkez Ziraat Bankası Birinci Kat Planı (Restorasyon Projesi)

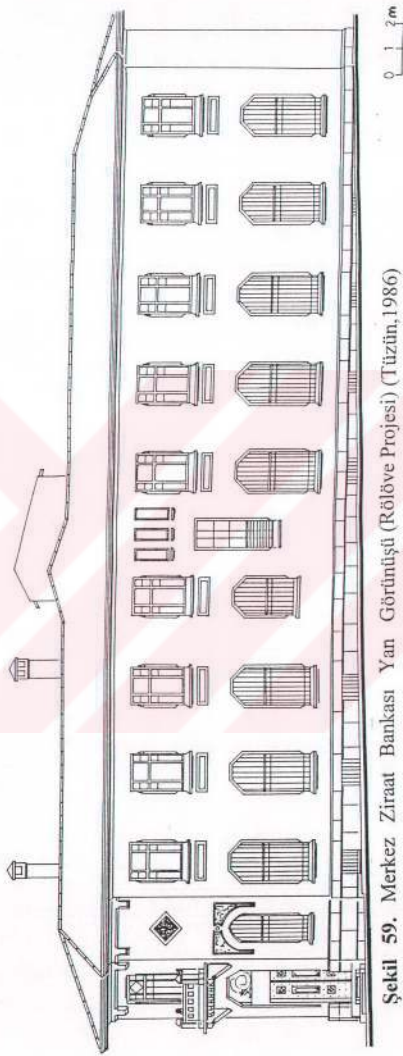

Şekil 56. Merkez Ziraat Bankası Enine Kesit (Rölöve Projesi)

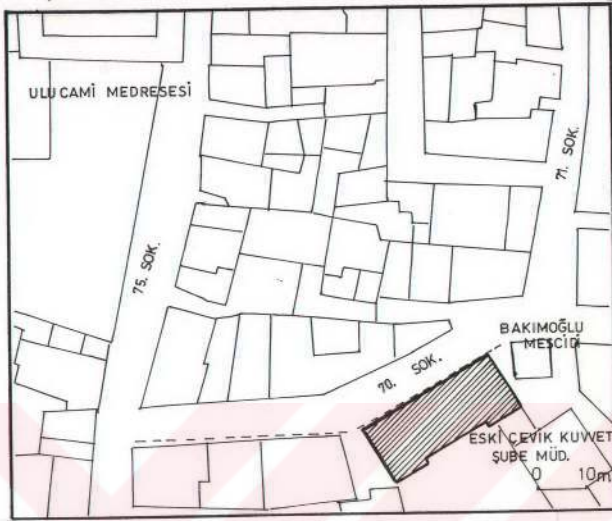

Şekil 58. Merkez Ziraat Bankası Ön Görünüş

Şekil 59. Merkez Ziraat Bankası Yan Görüntü (Rölöve Projesi) (Tüzün, 1986)

Şekil 60. Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü Vaziyet Planı

Şekil 61. Eski Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü

giriş kısmı, yarım silindir üstü şekilli olarak yapılmıştır. Arkada bulunan kule su deposu olarak kullanılmaktadır.

Dikdörtgen ve kare kütlelerin birbirlerine saplanmasıyla oluşan yapının kat yükseklikleri çok fazla tutulmuş ve çatıları eğimli olarak yapılmıştır.

Yapıda görülen mimari tarzından, yapıyı Ermenilerin yaptığı anlaşılmaktadır.

Kimyager Ahmet Rıza Bey Evi

Yapım Yılı : 1931

Mimar : Apdullah Ziya Kozanoğlu

Yapı o dönemde en geniş ve işlek cadde olan İstasyon caddesi üzerine yol kotundan daha yüksek bir kotta inşa edilmiştir. Binanın ön cephesi manzaranın daha güzel olduğu batı tarafa yerleştirilmiştir. Adana'nın sıcak bir iklime sahip olmasından dolayı üst atta 3 metre yüksekliğinde saçak ve balkonlar alt kata gölge sağlamaktadır. Alt katta yemek salonundan terasa çıkmakta oradan da havuza geçilmektedir.

Evin planı incelendiği zaman, bina alanının azami şekilde kullanıldığı anlaşılmış ve tek aile için tasarım yapılmıştır. Girişte bulunan hol, aynı zamanda konuk odası olarak da kullanılmaktadır. Geniş teras dışla yapı arasında bir koridor durumundadır. Sıcak iklimden dolayı üst kat balkonu yazın yatmak için geniş bırakılmıştır.

Cephede farklı yaklaşımlar bir arada kullanılmıştır. Sade yatay pencereler, geniş cam yüzeyler, arkada yapı boyunca bulunan dikey merdiven penceresi ve yine düz çatı binanın özellikleri arasındadır.

Bina şimdiki Atatürk Caddesi üzerinde Arı sinemasının yerinde iken, bir çok bina gibi bu binada yıkılan binalar arasında yer almaktadır.

Kaynak: Prof. Dr. İnci Aslanoğlu, Kimyager Ahmet Rıza Bey Evi-Adana, Mimar, n. 9, 1931 s.289-290

Ziraat Haşarat Laboratuvarı

Yapım Yılı : 1932

Mimar : Ferit

Adana, ziraat için elverişli bir alana sahip olması dolayısıyla önem göstermektedir. Ziraat Haşarat Laboratuvarı adı altında bir bina yapılması bunun önemli bir göstergesidir.

Binanın tasarımı Mimar Ferit tarafından, denetimi ve detayları ise Mimar Abdullah Ziya Kozanoğlu tarafından yapılmıştır.

Bina iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katta ön tarafa bakan kısımda , idari işler için odalar ve laboratuvarlar bulunmaktadır. Arka kısımda ise kütüphane ve konferans salonu yer almaktadır. Birinci katta ise üçer odalı iki lojman bulunmakta, bunların ön tarafa bakan terasları olmaktadır.

Uluslararası mimarlık örneklerinden olan yapı, asimetrik yerleştirilmiş prizmatik kütleleriyle yatay ve dikey yönde birleşmeleriyle yapılmıştır. Batıdaki örnekler gibi yapılan yapı, De Stijl akımının özelliklerini, özellikle W.M. Dudok'un etkilerini taşımaktadır. Dikey merdiven kulesi dışarı taşınılmakta, terasta yatay olarak konumlandırılmaktadır. Cepheleer yalın ve sade biçimde tasarlanmıştır. Teras, pencereleri alt ve üstte birleştirilmekte , beyaz bordürler de hem çatıyı hem de dikey merdiven penceresinin etrafında yer almaktadır.

Kaynak: Prof Dr. İnci Aslanoğlu, Ziraat Haşarat Laboratuvarı-Adana, Mimar, n.7-8, 1932, s.202-204

Atatürk Parkı

Yapım Yılı :1935

Mimar :Hermann Jansen

Atatürk Parkı Ziyapaşa ve Atatürk Bulvarlarının arasında şehrin nefes alacak yeri olarak tespit edilmiştir. Park bir çok amaç içeren değişik aktivitelerin yaşanacağı bir alan olarak düşünülmüştür. Şehir Otelı, kasino, konser bahçesi, resmi geçit alanı, çocuk oyun meydanı, yüzme havuzu, banyo binası, güneş banyo yeri, 6 tane tenis spor meydanları, Atatürk heykeli, çimenliğin ve gül bahçesinin ayrı olarak tasarlandığı büyük bir alan olarak düzenlenmiştir.

Parkın içerisinde bulunan Atatürk heykeli şehrin simgesi durumuna gelmiştir. 1939 yılında milli sanat heyecanını yaşayan bir şoför Atatürk Anıtı için şunları

söylemiştir. “...Atatürk Anıtı için 250 bin lira ayrılmış. Bunun 205 bini ile arazi istimlak edilecek, 45 bin lirası ile de beynelmilel bir müsabaka açılacak.Ya bunu bir yabancı kazanırsa? Orada yatan herşeyin Türk olmasını isteyen büyük Türk acaba bu yabancı sanattan rencide olmayacak mı? Hem biz böyle bir eserin nesi ile övüneceğiz? Sinan’ların ruhu bize ne diyecek?...Kurtardığı vatanın bir taşı, başucuna-velevki yontulmadan dikilse, bunu bir ecnebinin yontmasından daha makul, daha güzel, daha asil bir telakki ederiz.” Ayrıca o dönemde Türkiye’de yabancı mimarlara karşı bir tepkinin doğmasıyla bu şekilde düşünmüş olabilir.

Adana’da Ucuz Evler Mahallesi

Yapım Yılı :1939 (Uygulanmadı)

Mimar :Seyfi Arkan

Tüm Türkiye genelinde Rasyonel-fonksiyoncu Mimarlık döneminde sivil mimariye verilen önemin artmasıyla toplu konutlar yapılmaya başlanmış ve Adana İlinde de dar gelir grupları için bir mahalle yapılmasına karar verilmiştir. Ucuz Evler Mahallesi olarak adlandırılan bu yapı grubu için Adana’nın iklim şartları, rüzgar yönü, arsanın yolları, yakın çevredeki evler gözönünde bulunarak bir tasarım yapılmıştır.

Tasarımı yapılan mahalle o dönem için büyük önem taşımaktadır. Çünkü konutlar m2 olarak küçük düşünülse de şehrin genel ahengine uygun bir planlama yapılmıştır. Şehircilik anlayışının geliştiği, yolların ve çevrenin konutlarla bir bütün olarak düşünüldüğü bir planlama ortaya çıkmıştır.

Konutlar “Tip A”, “B tipi bitişik evler”, “C tipi üç odalı bitişik çift evler” ve “Sıra evler” olmak üzere dört tipte tasarlanmıştır. Önünde ve arkasında geniş teraslarla, üç odalı, banyosu, mutfak ve tuvaleti olan evlerin bir odalarına terastan girilmektedir.

Adana Ucuz Evler Mahallesinin projesinin bitirilmesine karşın uygulama alanı bulamamıştır.

Kaynak: Mimar dergisi (1939), sayı s.33-36

Eski Adana Belediye Otelı

Yapım Yılı :1939

Mahallesi :Kurtuluş

Pafta No :

Ada No :

Parsel No :

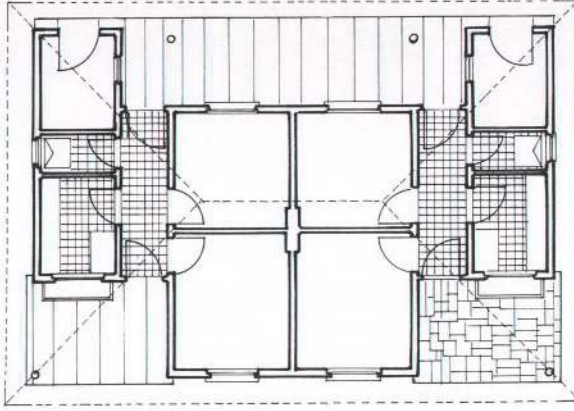
Mimar :Seyfi Arkan

Eski Belediye Otelı iki katlı ve “L” planlı olarak inşa edilmiştir. İlk yapılan tasarıma tam olarak uygun yapılmamış uygulama aşamasında bazı yerlerinde değişiklikler yapılmıştır. Tasarımda genel olarak yatay hatlı otelin bir kőşesine yuvarlak planlı ve kule biçiminde yapı eklenmesi ve tőm yapının iki katlı olarak yapılması dőřőnőlmőřken daha sonra sadece “L” kısmının kısa kanadı iki, diğer kanadı tek katlı yapılmıştır.

Adana’nın sıcak iklimine uygun saçak ve verandaları yapıya şekil vermiştir. Pencereler őzerindeki Tőrk motifi olan kafes oymalı havalandırma kısımları binaya estetik bir ifade katmıştır.

Binanın planlamasında őst katta tek taraflı odalar yer almakta koridor bőlőmő de pencerelerden ışık almakta ve Atatőrk bahęesine bakmaktadır. Proje esnasında otel bőlőmőnden başka otel ile ilgili olan gazino, oyun salonları ve konser holő bir arada olarak dőzenlenmiř, daha sonra bu birimler yapılmamıştır.

Eski Belediye Otelı şu an Atatőrk parkının içinde bulunmakta bir kısmı “Bőyőķřehir Belediye Kőltőr ve Sanat Evi”, diğer kısmı “Bőyőķřehir Belediyesi Sağlık Merkezi” olarak kullanılmaktadır.

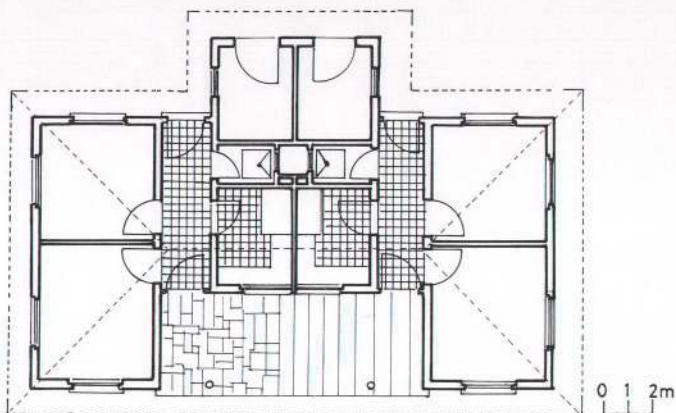
Şekil 62. Adana'da Ucuz Evler Mahallesi "A" Tipi Bitişik Evler Zemin Kat Planı

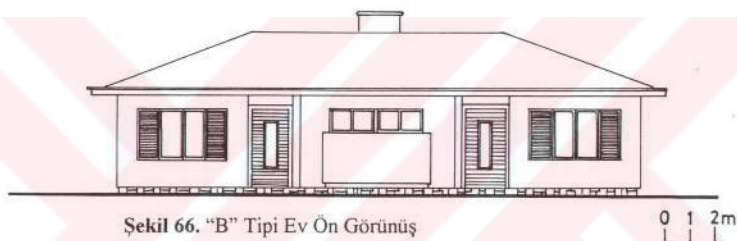
Şekil 63. "A" Tipi Ev Ön Görünüşü

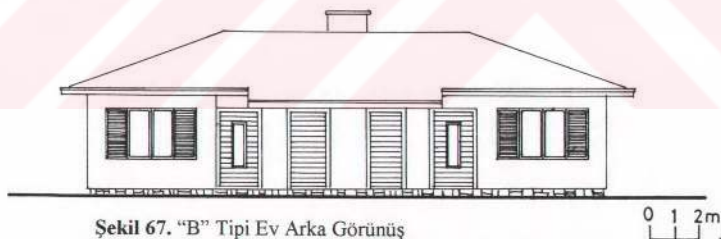
Şekil 64. "A" Tipi Ev Arka Görünüşü

Şekil 65. Adana'da Ucuz Evler Mahallesi "B" Tipi Bitişik Evler Zemin Kat Planı

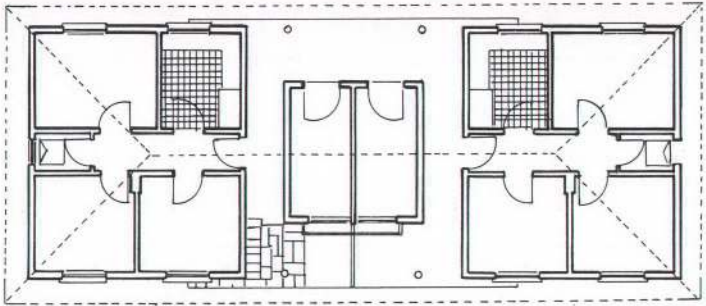
Şekil 66. "B" Tipi Ev Ön Görünüş

Şekil 67. "B" Tipi Ev Arka Görünüş

Şekil 68. "B" Tipi Ev Enine Kesit

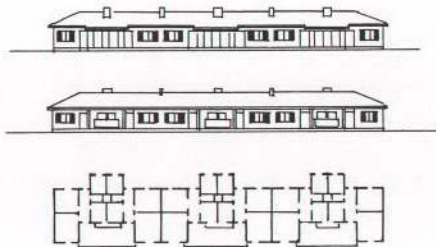
Şekil 69. "C" Tipi 3 Odalı Bitişik Evler Zemin Kat Planı

0 1 2m

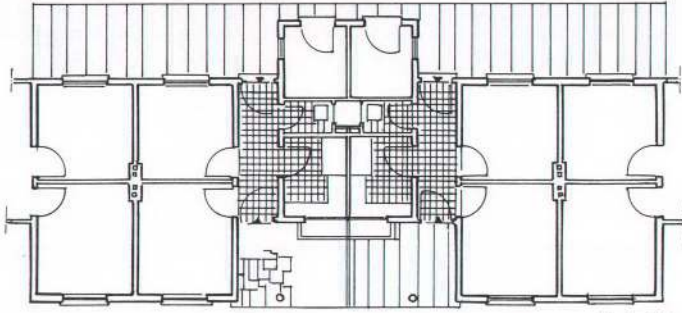

Şekil 70. "C" Tipi Ev Ön Görünüş

0 1 2m

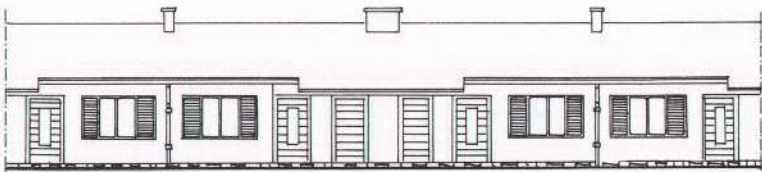
Şekil 71. "C" Tipi Ev Siluetleri

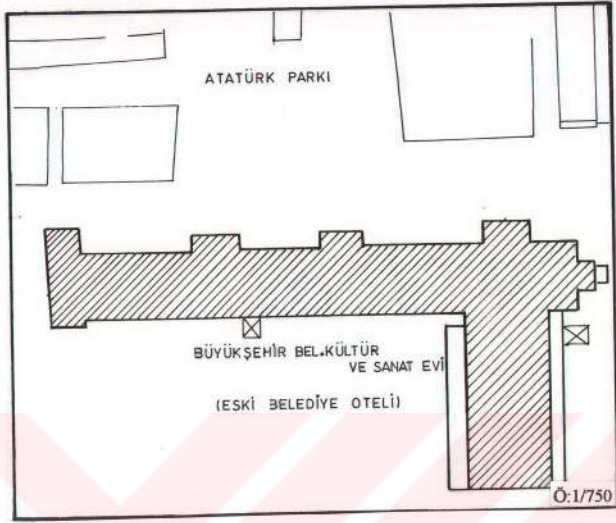
Şekil 72. Adana'da Ucuz Evler Mahallesi Sıra Evler Zemin Kat Planı 0 1 2m

Şekil 73. Sıra Evler Ön Görünüş 0 1 2m

Şekil 74. Sıra Evler Arka Görünüş (Arkitekt Dergisi, 1939) 0 1 2m

Şekil 75. Adana Eski Belediye Otelı Vaziyet Planı (Şeyhan Belediyesi)

Şekil 76. Adana Eski Belediye Otelı

1.4. İkinci Ulusal Mimarlık Yapıları ve Projeleri

Adana Adalet Sarayı

Yapım Yılı	:1948
Mahallesi	:Reşatbey Mahallesi
Ada No	:413
Pafta No	:10
Parsel No	:6
Mimar	:Abidin Mortaş, Nizamettin Doğu, Feyyaz Tüzüner
Envanter No	:240

Adana Adalet Sarayı 1946 yılından önce şimdiki merkez Adliye binasının arkasında Ceyhan İşhanı'nın yerinde bulunan iki katlı binada hizmet vermekteydi.

Daha sonra 1946 yılında Adliye binası için ulusal bir proje yarışması düzenlenmiştir. Yarışmayı Yüksek Mimarlar, Abidin Mortaş, Nizamettin Doğu, Feyyaz Tüzüner birinci olarak kazanmış ve projeleri uygulamaya geçirilmiştir. Diğer derece alan projeler de genelde kolonadlı, "U" ve kare planlı olarak tasarlanmıştır.

Daha önce buğday pazarı olarak kullanılan arsaya şu anki Adliye Binası inşa edilmiştir. Yapımına 1948 yılında başlanarak toplam 4970 m2'lik alana yerleştirilmiştir. İlk önce bodrum, zemin ve birinci kattan ibaret olmak üzere A Blok (ön güney kısım) tamamlanıp hizmete girmiştir. Daha sonra B ve C Bloklar (doğu ve batı kısım) aynı A Blokte olduğu gibi bodrum, zemin ve birinci kat olarak inşa edilmiştir. Tüm bloklar birleşerek "U" formunu oluşturmuşlardır.

Emanet ve arşiv ihtiyaçları bodrum katta karşılanmaktadır. Zemin ve birinci katta 49 oda bulunmaktadır. Zemin katta İcra, sulh, Asliye Salonları ve Ağır Ceza Salonu; birinci katta kütüphane, Asliye Hukuk Salonu, Yargıç Odaları, Savcılık Kalemi, Adli Tıp gibi birimler bulunmaktadır. Zemin katta girişin iki yanında müracaat ve kapıcı kulübeleri yer almaktadır.

1945 yılında Adana'da yapılan nüfus sayımında merkez nüfusu 139.493 iken bu rakam 1950 yılında 166.696'ya ulaşmıştır. Kent nüfusunun bu kadar hızlı artması adalet sarayının ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmesine sebep olmuştur. Nüfusun bu

oranda artmasının yanısıra iş hacminin de çoğalmasıyla yeni mekanlara ihtiyaç duyulmuştur.

13 Ağustos 1973 yılında Cumhuriyet Savcı yardımcısı Gündüz Sungur'un başvurusuyla ilave bölüm yapılmasına karar verilmiştir. Fakat ilave kısmın eski yapının mimari görünümünü bozmayacak şekilde yapılması istenmiştir. Ancak mevcut binanın üzerine kat ilavesi gerek inşaat sistemi (ters kirişlerin olmasından dolayı), gerek binanın şeklinin bozulacağı düşünülerek mevcut bloklardaki gibi bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan binanın kuzey kısmına D Blok yapılmasına karar verilmiştir. D Blok yapımına 1974 yılında başlanmış 1978 yılında tamamlanarak aynı yıl hizmete açılmıştır.

Yapının özelliklerine gelince, yapım tekniği yığma olarak kesme taş malzemesiyle inşa edilmiştir. Binaya giriş üç kapıdan sağlanmaktadır. İlk giriş ön cepheden, ikinci giriş sol yan cepheden, üçüncüsü ise arka yol cephesinden girilmektedir. Güneyden ve yol cephesinden olan ana giriş kapısı üçlü şekilde kafesli ve camlı biçimdedir. Bu giriş kapısının üzerinde üç tane dışarı açılmayan kapısı olan balkon vardır.

Yoldan 7 tane taş basamakla giriş sahanlığına çıkılmaktadır. Girişte 18 adet kesme taştan kolonlar çatıya kadar yükselmektedir. Bodrum katın pencereleri düz kemerlerle , dövme demir kafesli olup bodrum katlar bu pencerelerle ışık ve hava almaktadır. Ancak bodrum katta çalışanlar için bu pencereler yeteri kadar ışık ve hava sağlamamaktadır. Zemin ve birinci kat pencerelerinde demir parmaklık bulunmamaktadır.

Bina örgü sistemi üç sıra kesme taş, iki sıra kahverengi tuğla ile ve duvarların tekrarlanarak örülmesiyle oluşmuştur. Bodrum kat tavan kotu seviyesine kadar kaba yonu taş örgülü, bu örgüler arasında belirli aralıklarla basık kemerli, demir parmaklıklı ve tel kafesli küçük pencereler bulunmaktadır.

Giriş holünde 4 tane kolonla çift taraftan çıkılan iki tane mermer kaplamalı merdiven, üst katta tek kolda buluşmaktadır. Girişin tavanı ahşap motifle işlenmiştir. Giriş holünün karşısında iç avluda karşıdan karşıya geçmek için betonarme bir geçit

bulunmaktadır. Bu koridorda D Bloğa bağlanmaktadır. Fakat D Blok kot seviyesi dört basamak aşağıda yer almaktadır. D Blokla birlikte toplam oda sayısı 90'a ulaşmıştır.

Birinci kata giriş bölümünden iki merdivenle çıkıldığı gibi binanın B ve C Bloklarından demir trabzanlı betonarme merdivenlerle de çıkılmaktadır.

Giriş holünden sağa ve sola iki koridor ayrılmakta bu koridorların başlangıcı da basık kemerlerle çevrilmektedir.

D Bloğa arka taraftan 7 tane basamakla çıkılmakta, tüm bloklar arasında iç avlular oluşmaktadır. Girişin sağ yanında bulunan iç avluda çay ocağı bulunmakta sol yanındaki ise savcılık arabaları ve gelen mahkumların girişi için kullanılmaktadır. İç avlunun kuzey kısmından bir geçitle yola çıkılmaktadır.

Adliye binasında çalışan elemanların söylediklerine göre zemin katta bulunan ağır Ceza Salonu Türkiye'nin en güzel salonlarından biri olma özelliğine sahiptir. Daire planlı yapılan bu salon toparlayıcı bir özellik göstermekte ve sesin iyi duyulmasını sağlamaktadır.

Birinci kat plan bazı farklılıklar olmakla birlikte zemin kata benzemektedir. Kapılar geometrik şekilli, ahşaptan, tek kanatlı olarak yapılmıştır. Zemin döşeme malzemesi dökme mozaik, tavan döşemesi ise betonarmedir. Duvarlar ise, sıva üstü yağlı boya ile boyanmıştır. Taşıyıcı kolonlar, cephelerde hafif çıkıntılarla belirgindir. Çatı çinko malzemesiyle kaplı ve az eğimlidir.

Yapıda zamanla birtakım tadilatlar yapılmıştır. Bina cephesinde sıva, boya, badana gibi malzemeler kullanılmıştır.

Adana Adalet Sarayı resmi kurumlara ait taşınmazların, 2863 ve 3386 sayılı yasaları gereği, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 15.07.1992-95 tarih ve 15.07.1992-1251 karar tarihi ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline karar verilmiştir.

Kaynak: Adliye Binası Arşivi

Özgür Evi

Yapım Yılı : 1949

Mimar : Hermann Jansen

Özgür evi Belediye binasının karşısında Atatürk caddesi üzerinde yapılmıştır. Eski tarihi merkez olan Tepebağ bölgesine yakın olmasından dolayı belki de ilk modern konut örneklerinden olabilir.

Bina 2m yüksekliğinde beyaz bir platform üzerine oturtulmuştur. Platformda bulunan mermer kaplamaları kübist formlardan oluşmaktadır. Eve beyaz mermer basamaklarla çıkılmaktadır. Giriş basamaklarının her iki yanındaki aslan heykelleri ve bahçede bulunan güzel ağaçlar evin belirgin özellikleridir.

Giriş terası, yoldan gelen gürültüden korunmak için aynı zamanda kullanım açısından ana caddein yan tarafına güneye çekilmiştir. Bu terasta dikdörtgen ızgara desenli üç renk mermer kullanılmıştır. Dikdörtgen mermerler gelen insanı girişe doğru yönlendirmektedir. Giriş holünde döşeme malzemesi olarak daha küçük mermerler bir araya gelerek ızgara desenini oluşturmuşlardır. Giriş kapısı camdan yapılmış ve camları açılabilir kanatlı olarak düzenlenmiştir. Güneyden gelen rüzgarı giriş kapısının camları açılarak içeri alınabilmektedir. Kapının üzerinde pirinç işlemeli M.Ö. arması bulunmaktadır.

Giriş holü eski karniyarık ev tiplerindeki gibi orta salon görevi yapan büyük hole açılmaktadır. Bu uzun holden de bahçeye açılan merdiven holüne bağlanmaktadır. Merdiven holünün pencereleri vitraylı, trabzanları ise giriş kapısındaki desenden ve pirinç kaplamadır.

Orta hol üst katta da uzanarak girişin üzerindeki balkona açılmaktadır. Bu orta hol odalara açıldığı için aydınlık problemi düşünüldüğünden üst döşemeye vitraylı tepe ışıklığı koyulmuştur.

Evin güneydoğuda bulunan çalışma odasının bir duvarı gömme dolap diğer üç duvarı ise ahşap kaplamadır. Dolap kapaklarında çeşitli kübik formlar bulunmaktadır.

Giriş holü ve mutfak dışındaki odalar ahşap parke kaplamadır. Şapın üzerine ahşap bir ızgara döşenip araları kumla doldurulmuş, üzeri taban tahtasıyla kaplanmış ve taban tahtasının üzerine ahşap parkeler çivilenmiştir. Titiz bir işçilikle yapıldığı için evin yıkılacağı güne kadar bu parkeler sağlam kalmıştır.

Evin pencerelerinin hepsinde gizli yataklı panjurlar vardır. Çok büyük ve ağır olan bu panjurların kullanımlarının kolay olması için onları dengeleyen ağırlık

sistemleri bulunmaktadır. Bu panjurlar çok sağlam yapıldığından, bina yıkılana kadar bozulmamıştır.

Evde toplam ana holle bağlantılı ve birbirinden bağımsız 3 ayrı salon bulunmakta ve mutfığa geçebilmek için iki ayrı ofisten geçilmektedir.

Zemin katta iki tane tuvaletten biri giriş holü ile çalışma odasının arasında , diğeri ise merdiven holünden geçilen koridorda yer almaktadır. Misafir yatak odası da zemin katta evin en uzak noktasında bulunmaktadır.

Ev son yıllarda Maraşlı bir sütçünün içinde oturmasından dolayı "Sütçü Evi" olarak bilinmektedir. Bina yıkılarak yerine şimdiki İnterbank binası yapılmıştır.

Aksoy Evi

Yapım Yılı : 1956

Mimar :

Aksoy evi Ziyapaşa Bulvarı ile Vali Yolu'nun köşesinde yer almaktadır. 1956 yıllarında yapılan bina iyi bir işçilikle ve titizlikle yapılmıştır.

Büyük ölçekli yapılmış hissi verse de çekirdek aile fonksiyonları için planlama yapılmıştır. Ev bir tam kat yüksekliğinde platforma oturtularak iki katlı olarak inşa edilmiştir. Platformun ön cepheye bakan kısımlarında kırmızı-bej çizgili kaba yontmalı taş, arka cephede ise düz yontmalı taş kullanılmıştır.

Tüm bina cephesi bej renkli ve sıvalıdır. Güney tarafında alt ve üst katta bulunan balkonların uçuk mavi renkli tavanları vardır. Beyaz sütunlar, yeşil yağmur olukları, ahşap panjurlar, siyah-beyaz mermerden pencere çerçeveleri evin ilk bakışta dikkat çeken özellikleridir.

Evin bahçe girişi Ramazanoğlu caddesindendir. Garaj girişi aynı caddeden başka bir girişle sağlanmakta ve binanın bodrum katında, yolla aynı seviyede bulunmaktadır.

Pencereler geniş çıkmalı, saçaklı mermer söve ile çevrenmiştir. Sövelere güneş ışığını kesmek için şekiller verilmiştir. Bodrum katın pencereleri baklava biçimli demir parmaklıdır.

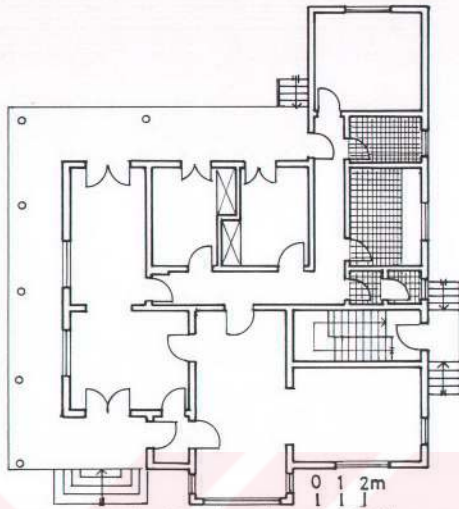
YAL. YÜKSEK GÖRÜŞ KURUMU
YATIRIM VE MENKUL DEĞERLER

Ana girişinde bulunan mermer merdivenlerin etrafında korkuluk basamakların dışında tera-kota yapılmıştır. Aynı zamanda bunlara saksılar koyularak değişik bir izlenim verilmiştir. Giriş kapısı yarı saydam cam ve kalın ahşap malzemeyle sağlam bir şekilde yapılmıştır. Giriş holü ile ana hol arasındaki kapı ince ahşaptan ve saydam-yarı saydam desenlidir. Diğer iç kapılar ise saydam camdan yapılmış olup bu kapı düzenleri mahremiyet düşünülerek tasarlanmıştır.

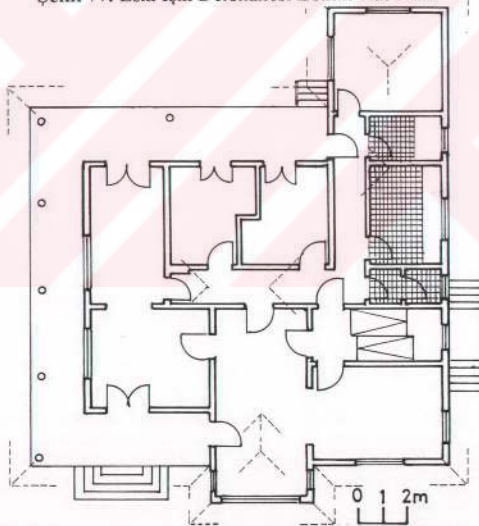
Evin en ilginç yanı ortada bulunan iki kat yüksekliğindeki ana holdür. Bu holden üst kata çıkmak için yapılan pirinç korkuluklu merdiven üst katta bir galeri şeklini alarak tüm holün görülmesini sağlar. Kuzey tarafta bulunan galeri geniş camlarından dolayı hem orta holü aydınlatıcı hem de oturma mekanı olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca hol büyükçe bir avize ile aydınlatılmaktadır.

Döşeme malzemeleri salonda ahşap diğer yerlerde ise mermerdir. Her mekanda mekanın durumuna göre mermerlere değişik şekiller verilmiştir. Tavanlar ise zarif alçı ve pirinç süslemelerle şekillendirilmiştir.

Ziyapaşa Bulvarında, nadir ve az katlı binalardan olan yapı, çok geniş bir bahçe içerisinde yeşilliklerin arasında yer almaktadır.

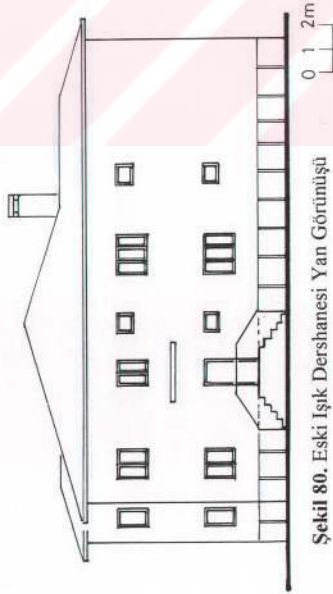
Şekil 77. Eski Işık Derşanesi Zemin Kat Planı

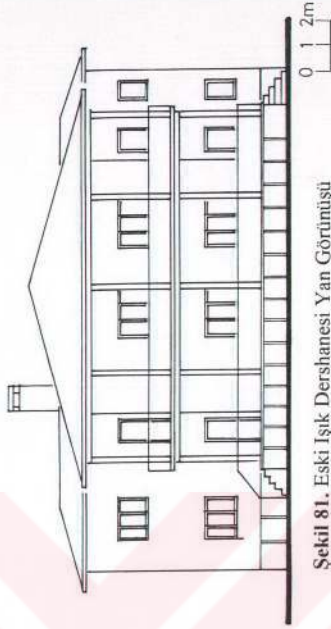
Şekil 78. Eski Işık Derşanesi Birinci Kat Planı

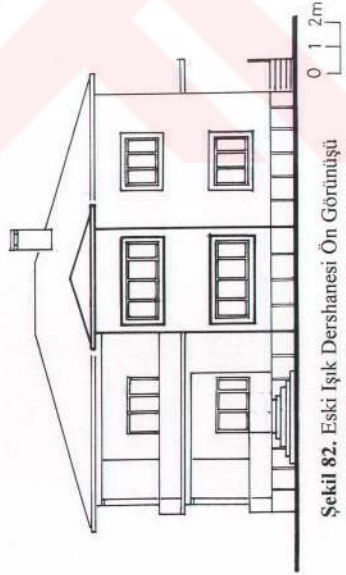
Şekil 79. Eski Işık Derşanesi Enine Kesit

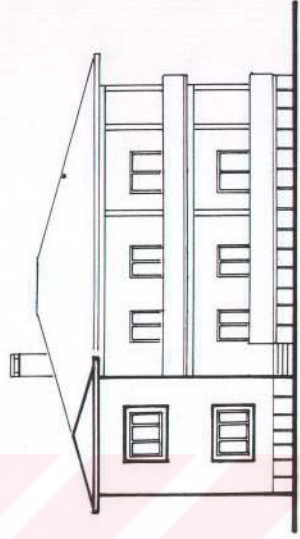
Şekil 80. Eski Işık Dershanesi Yan Görünüşü

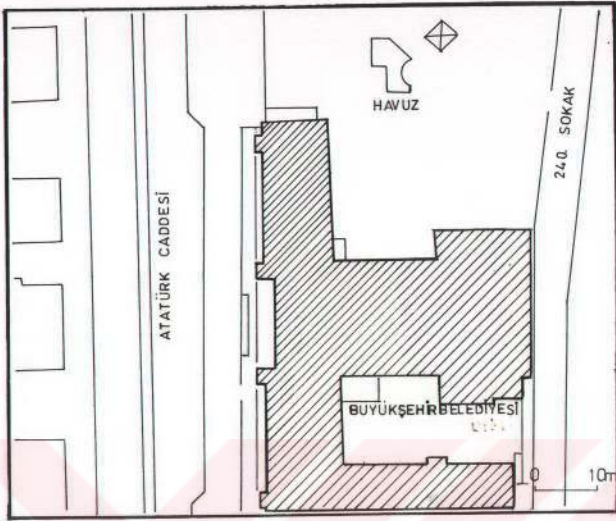
Şekil 81. Eski Işık Dershanesi Yan Görünüşü

Şekil 82. Eski Işık Dershanesi Ön Görünüşü

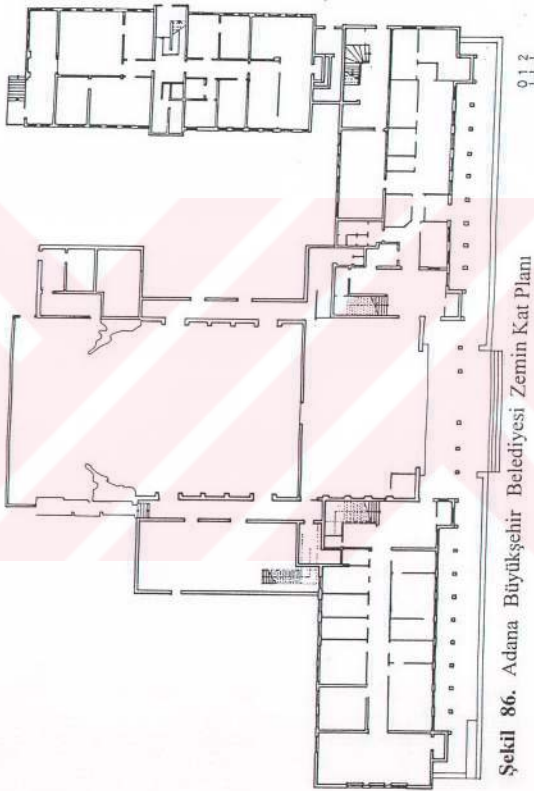
Şekil 83. Eski Işık Dershanesi Arka Görünüşü (Akyüzler, 1995)

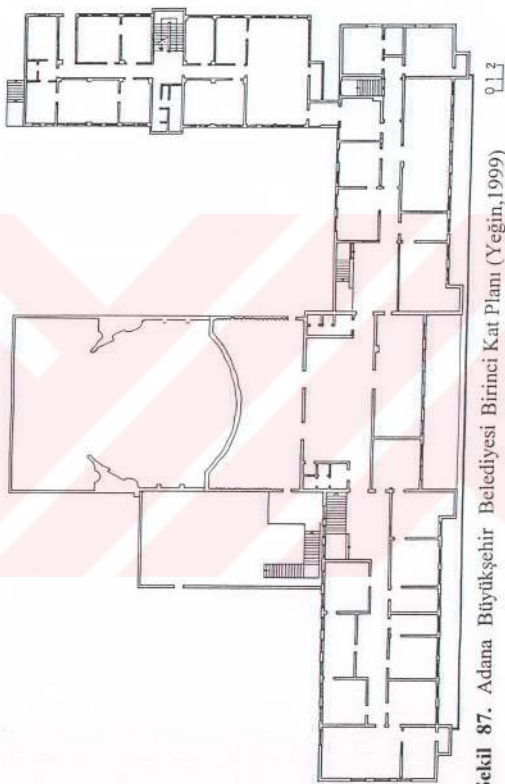

Şekil 84. Adana Büyükşehir Belediyesi Vaziyet Planı (Seyhan Belediyesi)

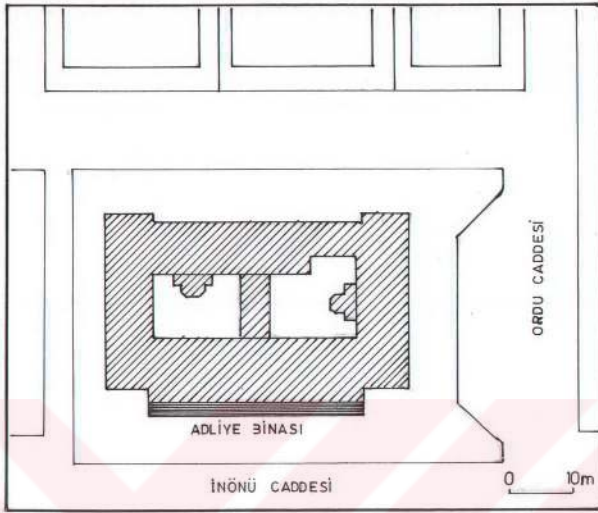

Şekil 85. Adana Büyükşehir Belediyesi

Şekil 87. Adana Büyükşehir Belediyesi Birinci Kat Planı (Yegün, 1999)

Şekil 88. Adana Adliye Binası Vaziyet Planı (Adliye Binası Arşivi)

Şekil 89. Adana Adliye Binası

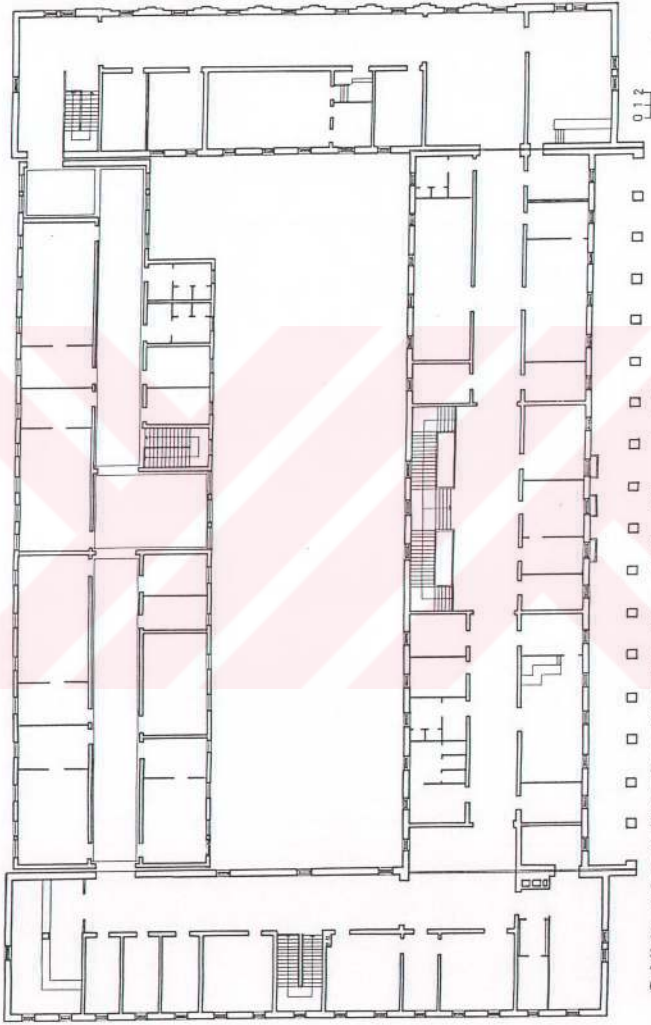
Şekil 90. Adana Adliye Binası Zemin Kat Planı ,1948

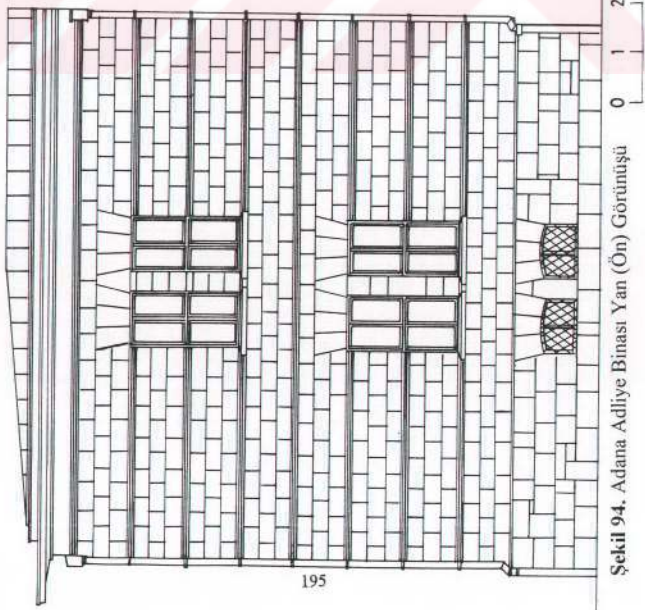
Şekil 91. Adana Adliye Binası Birinci Kat Planı

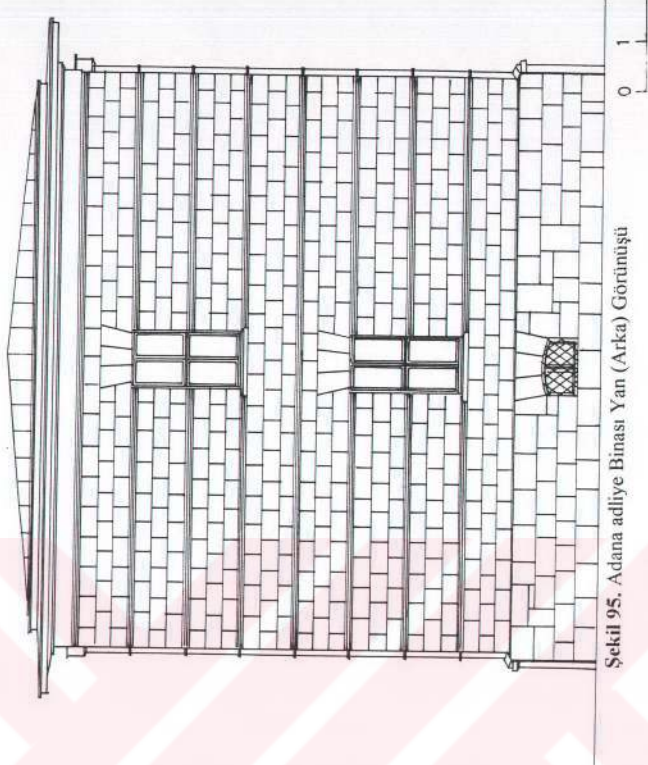
Şekil 92. Adana Adliye Binası Zemin Kat Planı, 1978

Şekil 93. Adana Adliye Binası Birinci Kat Planı (Adliye Binası Arşivi)

Şekil 94. Adana Adliye Binası Yan (Ön) Görünüşü

Şekil 95. Adana adliye Binası Yan (Arka) Görünüşü

EK 2. Adana'da Cumhuriyetten Sonra Önemli Olayların Kronolojisi

10.Mayıs.1924

Adana'da 6 küçük ve kapalı, 12 büyük ve açık, 2 yarım daire, 1 tane de daire biçiminde olmak üzere toplam 21 pavyonu bulunan uluslararası Ziraat sergisi açılmıştır. Sergiye bir çok yabancı ülke katılmıştır. Bu ülkeler; Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Belçika, İsviçre, Amerika, İtalya, Hindistan, İsveç, İngiltere ve Fransa'dır.

Bu serginin genel olarak amacı uluslararası pazarlara açılmaktır. Yabancı ülkelerden gelen çeşitli tarımsal araç ve gereçlerin sergilenmesinin yanısıra yetiştirilen hayvan türlerinin bilinmesi, üretilen tarım araç ve gereçlerinin, tarımla ilgili sanayi ürünlerinin ve tarımsal ürünlerin tanıtılması, sanayi alanında çok yararlı bir gelişme göstermiştir.

Sergide yapılan satışlardan büyük bir gelir elde edilerek, bu gelirin %10'unun sergi masrafları için bırakılmasına karar verilmiştir.

10-12.Ekim.1925

Bu tarihte İkinci Adana Pamuk Kongresi toplanmıştır. Kongrede Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, Ziraat Vekaleti Müsteşarı Süreyya Bey, Vekalet Müdürleri, ali Ticaret Mektebinden bir heyet, Ticaret odaları delegeleri bulunmuşlardır. İzmir Karaağaç, Sakarya bölgelerinden pamukçular, ayrıca Sovyet ve Alman heyetleri de katılmıştır.

Kongerede pamuk tarımıyla ilgili sorunlar ele alınmıştır. Pamuk ayıklama yöntemleri, işçi, kredi, dışsatım konuları, satış kooperatifi sorunları incelenmiş, sonuç olarak dünyada pamuk gelişimini izlemek için bir pamukçular birliğinin kurulmasına karar verilmiştir. Alınan kararlarla ilgili sorunlar İzmir Ticaret Odası da dahil olmak üzere kuruluşlar tarafından broşürler halinde yayınlanmıştır.

5.Ağustos.1925

Ziraat Bankası tarafından satın alınan Adana Mensucat Fabrikası üretime geçmiştir. Fabrika tam kapasite çalışarak günde 4.000 kg pamuk işleyerek bez ve iplik

üretimine başlamıştır. İlk açıldığında çok kapsamlı olmasa da zamanla kapasitesini artırarak verimli olmuştur.

5.Ocak.1929

Anadolu-Bağdat ve Mersin-Tarsus-adana demiryolları ile Haydarpaşa Garı ve Limanı millileştirilmiştir.

5.Temmuz.1929

Mersin-Adana demiryolu Devlet Demiryollarına devredilmiştir.

29.Eylül.1930

Eski Müdafaa-i Hukukçulardan Abdülkadir Kemali Öğütçü (Orhan Kemal'in babası), Ali Vehbi, Bekir Sıtkı, Mustafa Ziya, Çiftçi Hasan, Yedek Subay Ali bey tarafından "Adana Ahali Cumhuriyet Fırkası adı altında yeni bir parti kurulmuştur.

Bu partinin kurucusu olan Kemali Bey aynı zaman da sahip olduğu "Toksöz" gazetesini yayın aracı olarak kullanmıştır. Diğer güney illerinde, Maraş, Gaziantep gibi yerlerde şubelerini açan parti, Adana Belediye seçimlerine de katılmıştır. Parti 21 Ocak 1931 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır.

1.Ekim.1930

Adana bölgesinin bel kemiğini oluşturan çiftçiler toplanarak "Çiftçiler Birliği"ni kumuşlardır. Çiftçiler için bir tüzük hazırlamışlardır. Bu tüzük şu konuları içermektedir:

- . Pamuk üretiminde işçi ihtiyacının azaltılması,
- . Üretim maliyetlerinin düşürülmesi,
- . Köylüye tohumluk dağıtılması,
- . Banka kredilerinin düzenlenmesi,
- . Çiftçi dertlerinin Tarım Vekaletine bildirilmesi,
- . Mibzer kullanılmasının, daha iyi olacağı düşünülmüştür.

Çiftçiler Birliğinin başkanlığını 1939 yılına kadar eski milletvekillerinden Safa Özler yürütmüştür.

27 Mayıs 1933

Adana-Fevzipaşa demiryolu hizmete açılmıştır.

Mart.1940

Bahçe ilçesine bağlı olarak Düziçi Köy Enstitüsü açılmıştır. Enstitü, köy çocuklarını öğretmen ve sanat ustası olarak yetiştirmeye çalışıyordu. Ayrıca Maraş, Antep, Hatay illerinden de öğrenci almıştır.

23 Haziran 1941

1939 yılında türk Hükümetine İngiltere'den gelen savaş gemilerini almak için mersin'den ayrılan görevliler, refah Şilebi içerisinde nedeni bilinmeyen bir saldırıya uğrayarak yaralandılar. Denizaltı filotilla Gv. Zeki Işın ile gemi süvarisi İzzet Dalkıran dışındaki diğer mürettebat kurtarılmıştır.

30 Ocak 1943

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bir heyetle Adana'ya gelen Winston Churchill'i karşılamıştır. İngiliz heyetine savaşla ilgili sorunlarını bir bilidiryle anlatan Türk tarafı, Avrupa'nın politik ve askeri konumunu ve Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren mevzilerdeki durumun karşılıklı ele alındığını belirtmektedir. Türk Ordusunun güçlendirilmesi için İngiltere ve yardımcılarından yardım istemişlerdir. Churchill Adana'da yapılan toplantıdan sonra Türkiye topraklarının haklarının korunması doğrultusunda sıcak ilişkiler içerisinde bulunmuştur.

30 Haziran 1943

Seyhan Regülatörü hizmete girmiştir.

20 Mart 1945

Adana'da meydana gelen depremde 13 kişi ölmüş, 2500 ev yıkılmıştır.

10 Aralık 1947

Adana-Tarsus yöresinde merkez üssü reyhan-Misis olan ve Gaziantep, hatay ve Diyarbakır'da hissedilen bir deprem olmuştur.

28 Ekim 1953

Adana Devlet Hastanesinin temeli atılmıştır.

25 Ekim 1953

Seyhan Barajı ihale edilerek temeli atılmıştır.

26 Ekim 1953

Adana santrali hizmete açılmıştır.

10 Ocak 1955

Seyhan Verem Dispanseri açılmıştır.

8 Nisan 1956

Seyhan Barajı, BOSSA ve Akdeniz fabrikaları çalışmaya başlamıştır.

EK 3. Atatürk'ün Adana'yı Ziyaretleri

Türk Devletine, Cumhuriyet rejimini getiren ve çağdaş Türkiye Cumhuriyetini kuran büyük Önder Atatürk, diğer kentler gibi Adana kentini de zaman zaman ziyaret etmiştir. Bu ziyaretleri, Cumhuriyet ideolojisinin gelişmesinde ve kentlerde yerleşmesinde yararlı olmuştur. Adana kentini Cumhuriyetin ilanından önce 3 kez, sonra ise 6 kez ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerini tarihler altında toplarsak, aşağıdaki şekilde anlatabiliriz.

31.Ekim.1918

İlk olarak Adana'ya gelişi, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı göreviyle olmuştur. Bu görevi Mareşal Liman Von Sanders'ten devralması emredilmiş bunun üzerine Adana'ya gelmiştir. Karargahını Şakirpaşa'daki Hacı Seyit Ağa'nın bağ evinde kurmuş, halkla sürekli bir temas içinde kalmıştır. Ancak bu görevi 11 gün sürmüş, ordu grubu devredildiği için 10 kasım 1918 tarihinde yani ölümünden tam 20 yıl önce Adana'dan ayrılmıştır.

5 Ağustos.1920

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışından 3,5 ay sonra genel Kurmay başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, bazı temsilciler Meclisi Üyeleri ile birlikte gelmiştir. Pozantı'yı stratejik bir bölge olarak tayin etmek istiyorlardı. Düşman kuvvetlerinin uzağında bir savunma bölgesinin olmasının daha uygun olacağı kararını verdiler. Atatürk, Pozantı'nın il olmasını ve Vali'yi kendi aralarından seçmelerini önerdi. Nitekim daha sonra Pozantı Adana İlinin merkezi olmuştur.

Mustafa Kemal, kurtuluş savaşı sonrası Adana'lıları şu sözleriyle övmüştür: "Adanalılar bütün Anadolu için vatanseverlik örneği oldular. Düşmanların tecavüzlerine karşı maddi ve manevi yıkılmaz çelik bir set olmak şerefini hakkıyla kazandılar."

15. Mart.1923

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan olarak ilk gelişi olmuştur. Kurtuluş savaşı sona ermiş, uluslararası olarak Atatürk, Başbakan olarak benimsenmiştir. Bu yüzden Adanalılar Atatürk'ün Adana'ya ilk geliş tarihini 15 Mart

1923 olarak kabul etmişlerdir. Bu gezisi iki gün sürmüş ve Türk Ocağında bir konuşma yaparak Adanalı'ları övmüştür. Konuşmasında;

“Bende bu vakayiin (olayların) ilk hissi teşebbüsü, bu memlekette, bu güzel Adana’da vücut bulmuştur.” demiştir.

Bu sözleri Atatürk’ün Anadolu insanı ile neler yapabileceğine dair güvenini Adana’da kazandığının bir ifadesidir.

Ayrıca şimdiki İnkılap İlkokulu olan Sanayii Mektebini ziyaret ederek okulun eğitimini beğendiğini dile getirmiştir.

13 Ocak 1925

5 Ocak 1925 tarihinde tüm Adanalı’lar, Adana’nın kurtuluşunun 3. yıldönümünü coşkuyla kutlamışlardır. Büyük bir sevinç içerisinde geçen kutlama törenlerinden sonra Atatürk’ü fahri hemşehri olarak ilan ettiklerini açıklamışlardır. Bu haberin Ankara’ya kadar gitmesi üzerine, Mustafa Kemal Adana’ya gelerek teşekkürlerini bildirmiştir. Üç gün kalarak, eğitim, tarım sorunları üzerine konuşmuş çözümler bulmaya çalışmıştır.

16 Mayıs 1926

Bu gelişinde; Valiliği, Türk Ocağını, Belediye’yi ve Cumhuriyet Halk Partisini tek tek ziyaret etmiştir. 1926 yıllarında Adana’lılar ekonomik sıkıntılar içindeydiler. Şikayet dilekçelerini milletvekillerine kadar iletmekteydiler. Bazı iktisat programlarının Ülkeye ve Adana insanına zarar verdiğini düşünüyorlardı. Atatürk, Adana’da görüşmeler yaparak bu sorunun giderilmesi için çözümler aranması gerektiğini söyledi. Ankara’ya döndüğünde, Türk Ocaklarının kapatılıp Halk evlerinin kurulması kararını almıştır.

28 Ocak 1933

Atatürk, Cumhuriyetin Onuncu yılının kutlandığı günlerde, ekonomik olarak katkıda bulunacak kentler üzerinde duruyor sıkışık noktalarda yardımcı oluyordu. Bu düşünceyle Adana’ya gelerek, CHP il merkezinde “dil konusu” üzerinde konuşmuştur. Daha sonra pamuk ekim alanlarının genişletilmesini, yakın bir gelecekte sayısı artacak olan tekstil fabrikalarının hammadde ihtiyacının Adana’dan karşılanabileceğini,

potansiyelinin yeterli olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Çukurova'nın sulanması fikrini ortaya atmış bu düşünce sonucunda eski barajımız doğmuştur.

19 Kasım 1937

Atatürk Güneydoğu'ya yaptığı bir gezi dönüşünde 19 Kasım 1937 Cuma günü Adana'ya, Misis istasyonuna gelmiştir. Yanında Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, Millet vekillerinden İsmail Müştak Mayakon, Ali Kılıç, Salih Bozok, Dr. Neşet Ömer ile Sabiha Gökçen bulunmaktaydı.

İstasyondan sonra şehre geldiğinde ilk olarak Atatürk parkındaki abidesini ziyaret etmiştir. Orada arkadaşlarıyla fotoğraf çektirmiştir.

O dönemde Vali olan Tevfik Hadi Baysal'dan bayındırlık işleri hakkında bilgiler almıştır. Daha sonra yolun tam karşısında bulunan İnönü Kız Enstitüsüne uğramıştır. Adana'dan gelecek katkılar için beklentilerini ve bunun yardımı her zaman hazır olduğunu belirtmiştir.

Ankara'ya döndüğünde Güney illerinde yaptığı geziyi şöyle anlatmıştır: "...Türkiye Cumhuriyeti ile bugünkü sahipleri Türkler bütün dünya medeniyeti ve insanlığı için örnek bir temsilcidir..... Öyle memleket bölgeleri geçtik ki, orada kadınlar erkeklerden daha çok sabana yapışmış, elinde çapasıyla Türk'ün azık topraklarını zenginleştirmeye çalışıyor, toprağını seiyor, ona yürekten bağlıdır. Bütün bu insanlar, Türkiye Cumhuriyeti, zengin, güçlü ve muhteşem olsun diye, rızkının fazlasını seve seve tereddütsüz, büyük fedakarlıkla, devlet hazinesine veriyor. Bütün gördüklerimizi bu kısa söz içinde toplamak kabil değildir."

24 Mayıs 1938

Atatürk'ün Adana'ya son gezisi güzel bir bahar gününde olmuştur. Bu gezisinde gününü Adana'lılarla sohbet ederek geçirmiş nitekim dönüşünden 5 ay 17 gün sonrada vefat etmiştir.

Kaynak: Nurettin Çelmeoğlu, Güney Medya gazetesi

KÜLTÜR BAKANLIĞI
Adana KÜLTÜR ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu Müdürlüğü
K A R A R

TOPLANTI TARİHİ ve No. : 15.07.1992-95

TOPLANTI YERİ

KARAR TARİHİ : 15.07.1992-1251

ADANA

Adana İli, Seyhan İlçesinde bulunan, Resmi Kurumlara ait, Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı binaların tesciline ilişkin, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü elemanları tarafından hazırlanan dokümanlar ve liste incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Adana İli, Seyhan İlçesinde bulunan, Kararımız eki listede pafta, ada ve paşel numaraları belirtilen, Resmi Kurumlara ait taşınmazların, 2863 ve 3386 sayılı yasalar gereği, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilinin uygun olduğuna karar verildi.

Selahattin. ASIM
Müdür

BAŞKAN

BAŞKAN YARDIMCISI

Y. Mm. ERME HADRAM

Yrd.Doç.Dr. YUÇE GÜRÇİNAR

İmza

İmza

Oye

Oye

Oye

ASIM (Selahattin)

Yrd.Doç.Dr. CENGİZ (Hüseyin)

İPEK (İsmet)

İmza

Bulunmadı

İmza

Oye

Oye

Oye

ERDOĞAN (Alim)

Seyhan Belediye Temsilcisi

İmza

RESMİ KURUMLARA AİT KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI TAŞINMAZLARIN LİSTESİDİR

SIRA NO	TAŞINMAZIN ADI	HARİTA NO	PAFTA	ADA	PARSEL	MAHALLESİ
1	Vilayet Binası	16 N-IV	3	109	28	Türkocağı
2	Çevik Kuvvet Şb.Ml.	16 N-I;16 N-IV	48	139	3	Ulucamii
3	Adliye Binası	17 N-I;17 N-IV	10	413	6	Reşatbey
4	TCDD Gar Binası Sağlık Ml. ve Loj.	18 N-IV;18 M-III	26	402	6	Kurtuluş
5	Orduevi Misafirhan.	16 N-IV	10	412	44	Reşatbey
6	Gazipaşa İlkokulu	16 M-II;16 N-I	39	281	2	Tepebağ
7	İnkılap İlkokulu	16 N-I	49	146	40-27	Ulucamii
8	Kız Lisesi	16 N-I	46	129	3	Ulucamii
9	İstiklal Ortaokulu	17 M-IV	75	316	65	Hanedan
10	Fen Lisesi	19 M-III;18 M-II	122	826	377	Cemalpaşa

S
b
Selahattin ASIM
Müdür

Adana İktisadi ve Tıbbi
Tarih Kurumu Kurumu Kararının
15.07.1992 E-1251
Kararıdır.

B

ÖZGEÇMİŞ

1973 Yılında Kadirli’de doğdu. İlk öğrenimini Kadirli’de, orta ve lise öğrenimini Uşak Anadolu Lisesi’nde tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü’nden 1995 yılında mezun oldu. 1997 yılında Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü’nde yüksek lisans öğrenimine ve Araştırma Görevliliğine başlamış ve hala devam etmektedir.

TE. YAKAR ÖĞRETİM KURULU
MÜHÜR
MÜHÜR